

Α.Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ
& ΕΚΜΕΤΑΛΕΥΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: ΤΟ ΚΩΠΑΪΔΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ
Η ΚΩΠΑΪΔΑ ΤΟΥ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ

Γιάννου Δημήτριος
Καπελέρης Απόστολος

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

Καπογιάννης Δημήτριος

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αυτή η μελέτη πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας και είναι αποτέλεσμα της κοινής συνεργασίας μας με τον εισηγητή του θέματος της πτυχιακής αυτής εργασίας.

Το θέμα προτάθηκε από τον εισηγητή της πτυχιακής μας εργασίας για τους εξής λόγους : 1) ήταν ένα θέμα που δεν είχε δουλευτεί ως τώρα σαν πτυχιακή εργασία, 2) ήταν ένα θέμα που δεν είναι ιδιαίτερα γνωστό για τους νεότερους, και 3) ήταν ένα θέμα που κέντρισε το ενδιαφέρον μας ενώ κατά κάποιον τρόπο σχετίζονταν και με το αντικείμενο της Σχολής μας.

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε ήταν αρκετές καθώς η λιγοστή βιβλιογραφία που υπήρχε μας έδινε πάρα πολύ λίγες πληροφορίες καθώς σχεδόν όλα τα βιβλία ήταν γραμμένα με τον ίδιο τρόπο και το ίδιο περιεχόμενο, εμείς ασφαλώς πήραμε τα στοιχεία αυτά και αξιοποιώντας προσπαθήσαμε να φτάσουμε ένα βήμα πιο πέρα αναλύοντας κάποια πράγματα.

Το χρονοδιάγραμμα της δουλειάς αυτής ήταν ένας χρόνος, από τον Οκτώβρη του 2005 έως και τον Οκτώβρη του 2006. Στους πρώτους τέσσερις μήνες είχαμε διαλέγει το θέμα και είχαμε κάνει ένα πρώτο γενικό πλάνο της δουλειάς αυτής πάντα σε άμεση συνεννόηση με τον εισηγητή. Στους επόμενους τέσσερις μήνες είχαμε συγκεντρώσει όλες τις πηγές και διαβάζοντας τις συλλέξαμε και κρατήσαμε τις πιο χρήσιμες πληροφορίες από αυτές που είχαμε συγκεντρώσει. Έπειτα από ένα μήνα κατόπιν καθοδήγησης του εισηγητή μας είχαμε καθορίσει το τελικό πλάνο επάνω στο οποίο θα δουλεύαμε και θα τελειοποιούσαμε το έργο αυτό. Δαπανήθηκαν τρεις μήνες προκειμένου να γίνει η σύνταξη της μελέτης αυτής, για να πραγματοποιηθεί ο έλεγχος από τον εισηγητή, και για να γίνουν οι τελευταίες διορθώσεις στο έργο αυτό.

Τέλος οφείλουμε να ευχαριστήσουμε όλους τους ανθρώπους με τους οποίους συνεργαστήκαμε στα πλαίσια της εργασίας αυτής όπως: το

προσωπικό της Βιβλιοθήκης της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, το προσωπικό της Βιβλιοθήκης της Γεωπονικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, το προσωπικό της Υπηρεσίας Στατιστικής του Νομού Βοιωτίας, και τον εκπαιδευτικό κο Χαλιμούρδα Βασίλειο ο οποίος μας παραχώρησε το προσωπικό του αρχείο για την Κωπαΐδα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η όσο το δυνατόν καλύτερη γνώση της Ιστορίας του τόπου μας, μας βοηθά όχι μόνο στο να σεβαστούμε το παρελθόν αλλά με βάση αυτό να πορευθούμε καλύτερα στο μέλλον. Εξάλλου ο λαός που αγνοεί την Ιστορία του δεν έχει μέλλον. Έτσι λοιπόν στο ευρύτερο πλαίσιο της μελέτης αυτής θα ασχοληθούμε με ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα που έγιναν στην Ελλάδα κατά τον 19ο και τον 20^ο αιώνα, δηλαδή την Αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας, το Κωπαϊδικό Ζήτημα, και την λύση του με την εξαγορά και την διανομή της γης από το Ελληνικό Δημόσιο.

Η Κωπαΐδα αποτέλεσε, αποτελεί και θα αποτελεί πάντα την μεγαλύτερη ``πλουτοπαραγωγική πηγή`` του Νομού Βοιωτίας, καθώς προσδιορίζει και διαγράφει το χρονικό πέρασμα της Βοιωτίας από το χθες στο σήμερα και στο αύριο. Η Ιστορία και τα στοιχεία που μας παρέχει, μας δίνουν την δυνατότητα ενώ βρισκόμαστε στο παρόν να γνωρίσουμε το παρελθόν και να δούμε το πώς φτάσαμε στο σήμερα, ταυτόχρονα μας βοηθά και μας προκαθορίζει στη σχεδίαση μιας ορθολογιστικής πορείας προς το μέλλον. Αν όλοι γνωρίσουμε το παρελθόν της Κωπαΐδας τότε σίγουρα θα την αντιμετωπίζαμε αλλιώς και θα σχεδιάζαμε με πιο ανθρώπινο τρόπο και χαρακτήρα το μέλλον της, και αυτό γιατί για να φτάσουμε στο σήμερα πάρα πολλοί και απλοί άνθρωποι αγωνίστηκαν για να πάρει η Κωπαΐδα την μορφή που έχει σήμερα, εμφανισιακά και ιδιοκτησιακά.

Το αντικείμενο αυτής της μελέτης είναι το να παρουσιάσει τις δύο εικόθνες της Κωπαΐδος, δηλαδή πριν και μετά την αποξήρανση, και να αναφέρει την κοινωνική και την οικονομική κατάσταση που επικρατούσε στις δύο αυτές εικόθνες στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Βοιωτίας. Ωστόσο θα αναφέρουμε και τις διενέξεις – διαμάχες των ακτημόνων καλλιεργητών με την Αγγλική εταιρεία για το ποίος θα επικρατήσει, ιδιοκτησιακά, στο Κωπαϊδικό πεδίο, γνωστό και ως Κωπαϊδικό Ζήτημα. Θα αναφέρουμε την λύση του ζητήματος αυτού, αλλά και την μετέπειτα διάδοχη κατάσταση που θα επικρατούσε στο Κωπαϊδικό πεδίο. Επίσης αναφέρουμε το τι γίνεται σήμερα αλλά ταυτοχρόνως προβλέπουμε και το μέλλον.

Για να αναφερθούμε όμως σε όλα αυτά που προαναφέραμε θα έπρεπε να παρουσιάσουμε και το παρελθόν της Κωπαΐδας από τα προϊστορικά μέχρι και τα νεότερα χρόνια. Εξάλλου το πρωτοποριακό επίτευγμα της πρώτης αποξήρανσης της λίμνης από τους Μινύες δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί, καθώς αποτέλεσε την αφετηρία πάνω στην οποία στηρίχθηκαν οι μηχανικοί του σήμερα προκειμένου να αποξηράνουν την λίμνη Κωπαΐδα.

Το ουσιαστικό όμως χρονικό σημείο στο οποίο αναφέρεται η μελέτη αυτή είναι ο 19ος και ο 20^{ος} αιώνας με όλα τα σχέδια των επίδοξων επενδυτών που θα αποξήραιναν τη λίμνη, καθώς και οι περιγραφές των ξένων περιηγητών που έγιναν στην ίδια χρονική περίοδο και αποδίδουν αρκετά καλά την κατάσταση που επικρατούσε στο Κωπαϊδικό πεδίο εκείνη την εποχή.

Στην μελέτη αυτή αναφέρονται και οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες οι οποίες επικρατούσαν στην Κωπαΐδα πριν και μετά την αποξήρανση της λίμνης, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις αλλαγές τις οποίες επέφερε η αποξήρανση της λίμνης στον οικονομικό, στον κοινωνικό, και στον κοινωνικό τομέα της ευρύτερης περιοχής. Αναφέρουμε επίσης τα ιστορικά και τα πολιτιστικά μνημεία του Κωπαϊδικού πεδίου, σε μια προσπάθεια να καλλιεργηθεί μια συνείδηση προστασίας και προβολής τους.

Ο στόχος της μελέτης αυτής είναι να παρουσιάσουμε όλα τα ιστορικά στοιχεία τα οποία αναφέρονται σε όλη την πορεία του Κωπαϊδικού πεδίου από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και στις μέρες μας, με σκοπό ο κόσμος να γνωρίσει καλύτερα ένα από τα πιο σπουδαία έργα που έγιναν στην Ελλάδα τα τελευταία 120 χρόνια. Ο απώτερος στόχος μας είναι ο απλός κόσμος να αποκτήσει μια συλλογική μνήμη και μια συλλογική συνείδηση προκειμένου να διαφυλάξει, να διασφαλίσει, και να αξιοποιήσει αυτά που του ανήκουν και να μην τα αφήσουν στα χέρια των ανεύθυνων κυβερνητικών αποφάσεων, οι οποίες λαμβάνονται από ανθρώπους που αγνοούν και αδιαφορούν για την ιστορία της χώρας και του λαού που εξουσιάζουν.

Η δομή της εργασίας αυτής αποτελείται από πέντε κεφάλαια χωρισμένα σε υποενότητες για την καλύτερη κατανόηση του θέματος που καταπιαστήκαμε. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην προϊστορία της Κωπαΐδας, αλλά και στην πρώτη αποξήρανση της και αυτό γιατί η Κωπαΐδα είναι ένα από τα παλαιότερα υδραυλικά έργα της Ευρώπης. Αναφέρουμε και

καταγράφουμε κάθε διασωθέν στοιχείο που αφορά την Κωπαΐδα από τους προϊστορικούς και τους αρχαίους χρόνους μέχρι και την Ρωμαϊκή και την βυζαντινή – Μεταβυζαντινή περίοδο, ενώ κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό αναφερόμαστε και στον 19^ο αιώνα, ο οποίος αποτέλεσε και την αλλαγή οπτικής για το θέμα της αποξήρανσης της Κωπαΐδος λίμνης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφερόμαστε στο επενδυτικό ενδιαφέρον του ξένου κεφαλαίου για το θέμα της Κωπαΐδος αμέσως μετά την σύσταση του Νέου Ελληνικού κράτους. Αρχικά ασχολούμαστε με την γενικότερη αντιμετώπιση του θέματος της αποξήρανσης έως και την δεκαετία του 1860. Από εκεί και μετά έχουμε την Γαλλική και κατόπιν την Αγγλική διεισδύσει όσον αφορά το θέμα της αποξηράνσεως της λίμνης. Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό, και αφού χρονολογικά έχει γίνει η αποξήρανση από τους Άγγλους, αναφερόμαστε στις ``ταξικές`` συγκρούσεις που υπήρξαν στο Κωπαϊδικό πεδίο με αμφότερους πρωταγωνιστές την Αγγλική εταιρεία και τους ακτήμονες καλλιεργητές.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφερόμαστε ειδικά στο Κωπαϊδικό Ζήτημα και την σύνδεση του με ένα εξίσου σοβαρό ζήτημα το Αγροτικό. Αρχικά λοιπόν τοποθετούμαστε στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, ενώ εν συνεχεία αναφερόμαστε στον Βενιζελικό εκσυγχρονισμό και στις γενικότερες προσπάθειες για την διευθέτηση του ζητήματος. Οι νέοι αγώνες των καλλιεργητών λίγο πριν από τα θολά χρόνια του Μεσοπολέμου κλείνουν το κεφάλαιο αυτό.

Στο τέταρτο κεφάλαιο της μελέτης μας εξετάζουμε διεξοδικά το αίτημα των καλλιεργητών για την αναγκαστική απαλλοτρίωση του Κωπαϊδικού Κτήματος, κάτι το οποίο αποτέλεσε το μετέωρο βήμα για την εξαγορά και την διανομή του κτήματος καθώς και την ίδρυση του Οργανισμού Κωπαΐδος. Για να γίνει όμως αυτό έπρεπε να ανοίξει τον δρόμο η Αναδιάρθρωση του Συντάγματος του 1952. Στη συνέχεια το κτήμα εξαγοράστηκε και απαλλοτριώθηκε, ενώ ιδρύθηκε υπό την αιγίδα του Υπ. Γεωργίας το 1953 ο Οργανισμός Κωπαΐδος ο οποίος ανέλαβε να συνεχίσει το έργο της Αγγλικής εταιρείας. Κλείνοντας το τέταρτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην σπουδαία και πολυτομεακή δράση του Οργανισμού Κωπαΐδος, ο οποίος έμελλε να αλλάξει όχι μόνο την εικόνα του κτήματος αλλά και γενικότερα την εικόνα της ευρύτερης περιοχής του Κωπαϊδικού πεδίου.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στις οικονομικές και στις κοινωνικές επιπτώσεις που έφεραν αυτές οι αλλαγές στο Κωπαιδικό πεδίο, κάνοντας ουσιαστικά μια αποτίμηση. Συγκρίνουμε την εικόνα της Κωπαιδίας και των παραπλήσιων οικισμών της πριν και μετά την αποξήρανση, ενώ βέβαια συγκρίνουμε και την δράση της Αγγλικής εταιρείας με την δράση του Οργανισμού Κωπαιδός, και ασφαλώς συγκρίνουμε και την προσφορά τους στην ευρύτερη περιοχή αλλά και τον τρόπο που αντιμετώπιζαν και συμπεριφέρονταν στους ακτήμονες καλλιεργητές.

Εν συνεχεία ακολουθεί το Συμπέρασμα, το οποίο ουσιαστικά είναι και το τελευταίο κομμάτι του έργου μας. Εδώ αναφέρουμε τα γενικότερα συμπεράσματα που βγάλαμε μετά το τέλος και του πέμπτου κεφαλαίου της μελέτης μας. Κάνοντας μια περίληψη και αποτίμηση των παραπάνω προλεχθέντων προβαίνουμε και σε μια μελλοντική πρόβλεψη για το μέλλον του Κωπαιδικού κτήματος. Καταγράφουμε επίσης και τα προβλήματα τα οποία μας παρουσιάστηκαν κατά την διάρκεια της συγγραφής της μελέτης αυτής, ελπίζοντας πως διαχειριστήκαμε με τον καλύτερο τρόπο τις πηγές, τους πίνακες, τις φωτογραφίες και γενικότερα το όλο υλικό που είχαμε στα χέρια μας.

Η μελέτη αυτή πραγματοποιήθηκε και ολοκληρώθηκε με την μέθοδο της βιβλιογραφικής έρευνας. Παίρνοντας, αναγκαστικά, κάποια στοιχεία και από άλλες αξιόλογες μελέτες άλλων συγγραφέων – μελετητών, προκειμένου να καταστήσουμε την μελέτη αυτή πιο έγκυρη και πιο αναλυτική και κατατοπιστική για τον αναγνώστη. Η μέθοδος της βιβλιογραφικής έρευνας προσφέρει ένα σημαντικό πλεονέκτημα , την δυνατότητα να χαραχθεί πιο εύκολα το πλάνο της μελέτης που πραγματοποιήσαμε, αλλά και γενικότερα δίνει μια κατεύθυνση επάνω στην οποία κινηθήκαμε για να ολοκληρώσουμε και να τελειοποιήσουμε την μελέτη αυτή.

ΤΟ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΚΩΠΑΪΔΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ 1830-2006

1833: Ο Τίρς και ο Έιχταλ προτείνουν την αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδος.

1834: Προσπάθειες και μελέτες των Βαυαρών Fiedler και Ferhammer για την αποξήρανση της Κωπαΐδος.

1835: Μελέτη του Παπα-Ναούμ για την Κωπαΐδα

1837: Σύγκρουση Luft ΚΑΙ Παπα-Ναούμ για το κόστος της εκτέλεσης των έργων και παραγκωνισμός του δεύτερου από των Όθωνα.

1838: Εκτέλεση των πρώτων αποξηραντικών έργων.

1843-1846: Προσπάθειες του τραπεζίτη Έιχταλ για την αποξήρανση της Κωπαΐδας, και αποστολή του μηχανικού Σωβάζ για μελέτη, επαφές του Έιχταλ με Έλληνες τραπεζίτες. Κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα.

1856-1859: Μικρά εγχειροβελτιωτικά έργα στην Κωπαΐδα.

1858: Πρόταση του Γουέμπστερ για αποξήρανση και εξαγορά της Κωπαΐδος.

1865: Εκδήλωση ενδιαφέροντος για το θέμα της Κωπαΐδος από Άγγλους και Γάλλους κεφαλαιούχους. Σύμβαση της κυβέρνησης με την Γαλλική εταιρεία του Μορνφερνιέρ, όμως λόγω αντιδράσεων η σύμβαση ακυρώθηκε.

1867: Ο Νόμος ΡΟΓ΄ ``περί αποξηράνσεως της Κωπαΐδος λίμνης.

1869-1873: Ο Μορνφερριέρ αδυνατεί να εκτελέσει τα έργα, και μαζί με τον συνεργάτη του Μπονέρ κηρύσσονται έκπτωτοι.

1876-1878: Σύμπραξη ενός ομίλου Ελληνικών Τραπεζών για να εκτελέσουν το έργο της αποξήρανσης, με επικεφαλής τον Σκαρλάτο Σούτσο, όμως η προσπάθεια απέτυχε.

1880: Σύμβαση της κυβέρνησης με τον Ι.Δ. Βούρο για την αποξήρανση της Κωπαΐδος. Βασιλικό διάταγμα σχετικό με την αποξήρανση.

1882: Σύμβαση της κυβέρνησης με την Γαλλική εταιρεία περί αποξηράνσεως της Κωπαΐδος λίμνης.

1886: Πεθαίνει στο Παρίσι ο μεγάλος Τραπεζίτης Γουστάβος Έιχταλ.

1886: Εγκαινιάζονται τα έργα της αποξήρανσης της Κωπαΐδος.

1887: Οι πλημμύρες, η αυτοανάφλεξη της τύρφης ξανάκαναν την Κωπαΐδα λίμνη. Η Γαλλική εταιρεία αδύναμη οικονομικά δήλωσε πτώχευση.

Άγγλοι κεφαλαιούχοι μετοχοποίησαν τα ομόλογα της εταιρείας Που είχαν στα χέρια τους ως ενέχυρο για δάνεια και έτσι δημιουργήθηκε η Αγγλική εταιρεία περί αποξηράνσεως της Κωπαΐδος λίμνης.

1891: Επιτροπή της Κυβέρνησης επιβάλλει πρόστιμο στην εταιρεία λόγω της καθυστέρησης των έργων.

1892: Παραδίδονται τα έργα στο Ελλ. Δημόσιο. Η κυβέρνηση Τρικούπη σβήνει το πρόστιμο.

1894-1918: Οι πρώτες συγκρούσεις της εταιρείας και των καλλιεργητών. Οι δικαστικές αποφάσεις έπεφταν στο κενό.

1900-1918: Ίδρυση από την εταιρεία και τους καλλιεργητές πρότυπης καλλιεργητικής μονάδας.

1930-1931: Η μεγάλη Γενική Απεργία και Αποχή των καλλιεργητών από τις καλλιέργειες, επεισόδια μεταξύ αστυνομίας-καλλιεργητών και αγροφυλάκων της εταιρείας.

1931: Λύση της απεργίας με επιδότηση και ταυτόχρονη μείωση του Γεώμορου κατά 2%.

1931-1940: Τα κίνητρα του κράτους προτρέπουν την εταιρεία στην διεξαγωγή νέων έργων.

1941-1944: Το κτήμα περνά στα χέρια των κατοχικών Γερμανοιταλικών στρατευμάτων, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής διοχετεύεται για τις ανάγκες των κατοχικών στρατευμάτων.

1945-1952: Η Αγγλική εταιρεία επανέρχεται στο τιμόνι του κτήματος και προχωρά σε νέα επενδυτικά έργα.

1952-1954: Η Αγγλική Εταιρεία πουλά το κτήμα στο Ελληνικό Δημόσιο, το οποίο το απαλλοτριώνει και το διανέμει στους καλλιεργητές. Ταυτόχρονα ιδρύεται και ο Οργανισμός Κωπαΐδος για να συνεχίσει το έργο που άφησε στη μέση η Αγγλική εταιρεία.

1954-2006: Ο Οργανισμός Κωπαΐδος διαχειρίζεται το κτήμα και πετυχαίνει οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή. Σταδιακά όμως από επενδυτής μετατράπηκε σε απλός διαχειριστής του Κωπαϊδικού κτήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:Κωπαΐδα ένα από τα παλαιότερα υδραυλικά έργα της Ευρώπης

Στο κεφάλαιο αυτό και στις παρακάτω υποενότητες θα αναφερθούμε στον Αρχαίο πολιτισμό των Μινυών και στα έργα του στην περιοχή της Κωπαΐδας , έργα τα οποία επαναλήφθηκαν 32 αιώνες μετά.

Οι Μίνυες ήταν οι πρώτοι οι οποίοι κατόρθωσαν να αποξηράνουν μία λίμνη 240.000 στρεμμάτων το 1450 π.Χ.. Τα υδραυλικά τους έργα όπως η Μεγάλη Διώρυγα των Μινυών , η Τεχνητή Σήραγγα μήκους 2.230 μέτρων και άλλα πολλά έργα αξεπέραστα για εκείνη την εποχή.

Επίσης θα αναφερθούμε στην Αρχαιότητα, στους Βυζαντινούς χρόνους και στην Ρωμαϊκή εποχή. Τέλος θα αναφερθούμε και στον 19^ο αιώνα ο οποίος αλλάζει τα ως τότε γεγονότα για την περιοχή της Κωπαΐδας.

1.1: Προϊστορικοί χρόνοι

Κατά τους προϊστορικούς χρόνους στη περιοχή του Ορχομενού Βοιωτίας εγκαθίστανται η παράξενη φυλή των Μινύων. Κανείς δε γνωρίζει από πού καταγόταν αυτό το παράξενο φύλο. Αυτός ο λαός κατείχε γνώσεις της τεχνολογίας άγνωστους στους περισσότερους λαούς εκείνης της εποχής. Οι Μινύες ήταν αυτοί που έφεραν εις πέρας τα εκπληκτικά έργα αποξήρανσης της λίμνης Κωπαΐδας γύρω στο 1450 π.Χ .¹

Η λίμνη Κωπαΐδα είχε έκταση 240 τ. χλμ. , στην οποία συγκέντρωναν τα νερά τους οι ποταμοί Μέλας και Βοιωτικός Κηφισός και άλλοι ορμητικοί χείμαρροι. Κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω βροχών τα νερά της λίμνης αυξάνονταν και έφταναν έως και τα πέντε μέτρα πάνω από τον πυθμένα, ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες λιγόστευαν πολύ με αποτέλεσμα να δημιουργείτε ένα μεγάλο έλος.² Το γεγονός αυτό δημιούργησε την αύξηση των φυτών στις

¹ Βλ. Γιάννης Λάμπρου, Η ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΚΩΠΑΪΔΟΣ Αφετηρία Αγροτικής Ανάπτυξης, έκδοση της Α.Τ.Ε., Αθήνα, 1995 σελ. 4.

² Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα, Η λίμνη της Κωπαΐδας προτάσεις & μελέτες για την αποξήρανση οικονομικές & κοινωνικές προεκτάσεις, εκδ. Γ. Καλομοίρης Ι. Αυγέρης, Αθήνα 2005, σελ. 15.

λιμνάζουσες περιοχές και είχε ως συνέπεια την εμφάνιση ασθενειών όπως ο ελώδης πυρετός.

Οι φυσικοί διέξοδοι των υδάτων ήταν οι καταβόθρες. Οι καταβόθρες αυτές βρίσκονταν στη Βόρεια και Ανατολική όχθη της λίμνης, κυρίως στο ΒΑ μυχό της, και επαρκούσαν για την ομαλή μεταφορά των υδάτων όταν λειτουργούσαν κάτω από ομαλές συνθήκες γιατί πολλές έφραζαν. Αυτές αποτελούσαν τη βάση του αποστραγγιστικού συστήματος.

Αυτή τη τεράστια έκταση κατόρθωσαν να αποξηράνουν οι Μινύες με σκοπό να εξοικονομήσουν μεγάλες εκτάσεις για καλλιέργεια και να λιγοστέψουν τις ασθένειες από το εκτεταμένο έλος.

Τα έργα των Μινύων διακρίνονται σε παλαιότερα και μεταγενέστερα. Τα δεύτερα αποτελούσαν τη λογική συνέχεια των πρώτων. Ο κυρίως στόχος όλων των έργων ήταν να συγκεντρώνουν και να κατευθύνουν τα νερά προς τις καταβόθρες ώστε να μη πλημμυρίζει η πεδιάδα.

Σε πρώτη φάση δημιούργησαν αναχώματα στο εσωτερικό της λίμνης από τεράστιους ακατέργαστους ασβεστόλιθους. Το πλάτος των αναχωμάτων αυτών ήταν 40-50 μέτρα. Πολλές φορές δημιουργούσαν και ένα δεύτερο ανάχωμα το μήκος του οποίου ήταν πολύ μεγαλύτερο. Τα αναχώματα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν προς το εσωτερικό της λίμνης αποξηραμένα τμήματα γης (πόλντερ) τα οποία τα χρησιμοποιούσαν για αγροτικές καλλιέργειες καθώς και για σχεδίαση μεγαλύτερων οικισμών.

Κατά τον B. Heinrich η πρώτη φάση των έργων αυτών είχε περιορισμένα αποτελέσματα λόγω της αυξανόμενης πίεσης της λεκάνης από φαινόμενα υδρολογικής μορφής με αποτέλεσμα το πλημμύρισμα των αγροτικών περιοχών και των παραλίμνιων συνόρων των οικισμών. Για να διευθετήσουν το πρόβλημα αυτό ανακάλυψαν μια πιο περίπλοκη μέθοδο εγγειοβελτίωσης της γης.

Η δεύτερη φάση του έργου αυτού ήταν η διευθέτηση της ροής των ποταμών με σκοπό να αποφευχθούν οι πλημμύρες το χειμώνα και να προμηθεύσει αποστραγγισμένο έδαφος στο εσωτερικό της λίμνης κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Η πιο ενδιαφέρουσα κατασκευή του αποχετευτικού συστήματος της δεύτερης φάσης και η πιο θαυμαστή ήταν η μεγάλη διώρυγα γνωστή ως "Διώρυγα των Μινύων" που ονομάστηκε έτσι από τους Γερμανούς

επιστήμονες κατά τη διάρκεια των ερευνών τους στη περιοχή της Κωπαΐδας. Το μήκος της διώρυγας ήταν 25 χλμ και το φάρδος της πλησίαζε τα 40 μέτρα ενώ το βάθος της τα 2,5 μέτρα. Στο εσωτερικό της υπήρχαν υδατοφράκτες φάρδους 30 μέτρων οι οποίοι σταθεροποιούνταν από δυο λίθινους τοίχους. Αντίθετα στο Βορειοανατολικό τμήμα της είχε υδατοφράκτες και στις δυο πλευρές της. Οι υδατοφράκτες αυτοί είχαν ένα σταθερό ύψος στα 2,5.³

Η μεγάλη διώρυγα αποδείχτηκε μια στερεή και αποδοτική κατασκευή η οποία συγκέντρωνε τα νερά των ποταμών Μέλανα και Βοιωτικού Κηφισού και τα διοχέτευε στο Βορειοανατολικό κόλπο. Πριν από τη κατασκευή τα νερά των ποταμών έπεφταν μέσα στη λίμνη.

Ο σκοπός της διώρυγας δεν ήταν μόνο η εκκένωση των ποταμών κατά τη χειμερινή περίοδο αλλά και η προμήθεια νερού των οικισμών και των αγροτικών περιοχών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Επίσης η διώρυγα χρησίμευε για εσωτερική ναυσιπλοΐα και ο υδατοφράχτης σαν δρόμος.

Οι Μινύες δημιούργησαν και αλλά μεγάλα έργα τα οποία κάλυψαν όλη τη λεκάνη της Κωπαΐδας. Δημιούργησαν μια δεύτερη διώρυγα διακλαδιζόμενη από τη μεγάλη και παράλληλη προς αυτή, η οποία είχε κατεύθυνση προς το Γλα, το σημαντικότερο Μινυακό κάστρο στη περιοχή, ώστε να το προμηθεύει με νερό καθώς και για τη διευθέτηση των υδάτων προς τις καταβόθρες. Έτσι υπάρχει ένα διπλό σύστημα διευθέτησης των νερών των ποταμών. Στη ΒΔ πλευρά τα νερά των ποταμών Μέλα και Κηφισού είχαν κατεύθυνση προς τις ΒΑ καταβόθρες μέσω της μεγάλης διώρυγας ενώ μέσω της δεύτερης διώρυγας τμήμα της κατευθυνόταν Νότια.

Παρότι διακρίνουμε ένα τεράστιο σε έκταση και ιδιοφυές σε σύλληψη έργο, το οποίο είναι σαφές ότι θα απαιτούσε πολύ χρόνο, κόπο, κόστος αλλά και την απασχόληση πολλών εργαζόμενων, δυστυχώς δεν έχουμε πληροφορίες για όλα αυτά τα μεγέθη αλλά μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε και συγκρίσεις με κάποιες νεότερες προσπάθειες.

Ένα άλλο μεγάλο θαυμαστό έργο της δεύτερης φάσης ήταν η τεχνητή σήραγγα. Οι Μινύες βλέποντας ότι οι φυσικές καταβόθρες δεν επαρκούσαν για τη διοχέτευση ενός τόσο μεγάλου όγκου υδάτων σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα ώστε να μη πλημμυρίζει η λεκάνη της Κωπαΐδας κατασκεύασαν μια τεράστια τεχνητή καταβόθρα. Ήταν μια υπόγεια επικλινής σήραγγα μήκους

³ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 14 – 15.

2,230 μέτρων στην οποία υπήρχαν 16 κάθετα τετράγωνα φρεάτια σε απόσταση το ένα από το άλλο 64 έως 203 μέτρα. ήταν δηλαδή ένας αγωγός που μπορούσε να αποθηκεύσει μεγάλες ποσότητες νερού τον οποίο μπορούσαν να τον ελέγξουν αντίθετα με τις φυσικές καταβόθρες που δεν ήταν δυνατόν να ελεγχθούν.⁴ Η τεχνητή αυτή σήραγγα είναι ένα αξιόλογο μηχανικό και αρχιτεκτονικό κατασκεύασμα που δείχνει το επίπεδο τεχνολογίας των Μινύων. Παρ' όλα αυτά όμως ως σήμερα δεν έχει εξερευνηθεί και καμία αρχαιολογική έρευνα δεν έχει γίνει σε αυτή λόγω αδιαφορίας των αρμοδίων. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι είναι το πρώτο τεχνικό έργο της μορφής αυτής που έγινε στην Ευρώπη παίρνοντας ως δεδομένο ότι το αμέσως επόμενο είναι η σήραγγα του Ευπαλίνου στο σημερινό Πυθαγόρειο της Σάμου η οποία κατασκευάστηκε περίπου το 520-510 π.Χ.

Λογικό είναι να αναρωτηθεί κανείς τι απέγιναν τα έργα των Μινύων. Σύμφωνα με το μύθο η εξαφάνιση των Μινύων και του πολιτισμού τους συνδέεται με τη καταστροφή των έργων τους από τους Θηβαίους με τη βοήθεια του Ηρακλή ο οποίος σφράγισε την είσοδο της καταβόθρας (στη σημερινή περιοχή Νέο Κόκκινο) με έναν ογκόλιθο που είχε ως συνέπεια την υπερχειλίση της.⁵ Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να καταστραφούν οι αντιπλημμυρικές κατασκευές, οι καλλιέργειες και οι πόλεις που είχαν κατασκευαστεί στη περιοχή της λίμνης Κωπαΐδας.

Ο ογκόλιθος αυτός βρίσκεται ακόμα και σήμερα στην είσοδο της καταβόθρας και έχει προταθεί να μπει στον Διεθνή Κατάλογο Γεώτοπων της UNESCO,⁶ η πρόταση δε για να γίνει στην περιοχή ένα αρχαίο γεωμυθολογικό πάρκο πραγματοποιήθηκε το 1997 στην Μυτιλήνη κατά την διάρκεια του Διεθνούς Συνεδρίου της UNESCO.⁷ Φυσικά ο μύθος του Ηρακλή και η καταστροφή που προκάλεσε θα πρέπει να αντιστοιχεί σε κάποια σεισμική δραστηριότητα της εποχής η οποία είχε ως συνέπεια την πτώση ογκόλιθων στην είσοδο του σπηλαίου.

Οι Μινύες της προϊστορικής Βοιωτίας είχαν εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις, κάτι που παραμένει πραγματικά αξιοπερίεργο ως τις μέρες μας. Γνώριζαν τις πηγές Μέλανα και Βοιωτικό Κηφισό, την περίοδο που

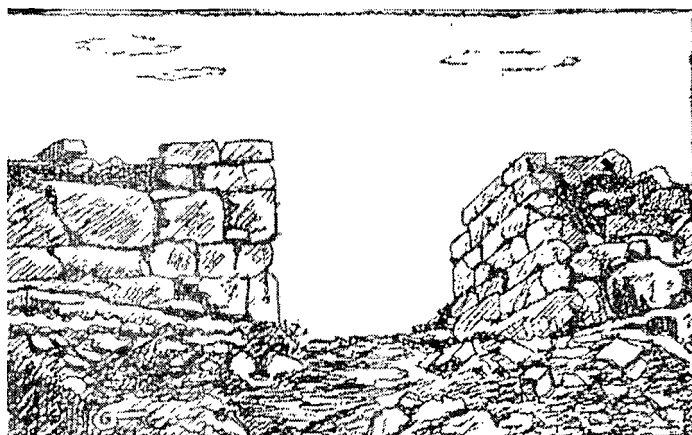
⁴ Βλ. Γιάννης Λάμπρου, Η ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΚΩΠΑΪΔΟΣ ο.π. , σελ. 6.

⁵ Βλ. στο ίδιο, σελ.4.

⁶ Βλ. στο ίδιο, σελ.4.

⁷ Βλ. στο ίδιο, σελ.5.

εμφανίζονταν οι πλημμύρες, τις ιδιότητες των εδαφών αλλά και το πώς να δημιουργήσουν χωματουργικά έργα. Κατά τον J. Knauss διαπιστώνεται ότι η τεχνική που εφάρμοσαν οι Μινύες είναι ίδια με αυτή που διδάσκεται στα σημερινά πανεπιστήμια όλου του κόσμου σχετικά με την κατασκευή χωμάτινων φραγμάτων.⁸

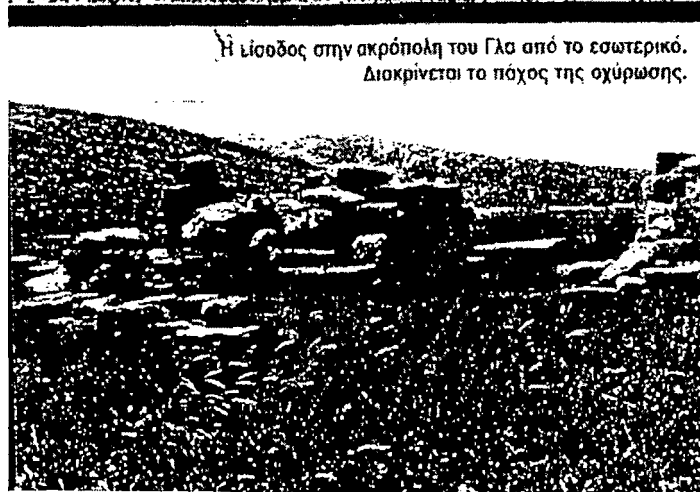

Η Ακρόπολη του Γλα

⁸ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα, η λίμνη της Κοπαΐδας ο.π. , σελίδες 13 – 14.

Η μεγαλιθική είσοδος στην οχυρωμένη ακρόπολη του Γλα.

Η είσοδος στην ακρόπολη του Γλα από το εσωτερικό.
Διακρίνεται το πάχος της οχύρωσης.

Απομεινάρια του πολιτισμού των Μινυών στο Γλά

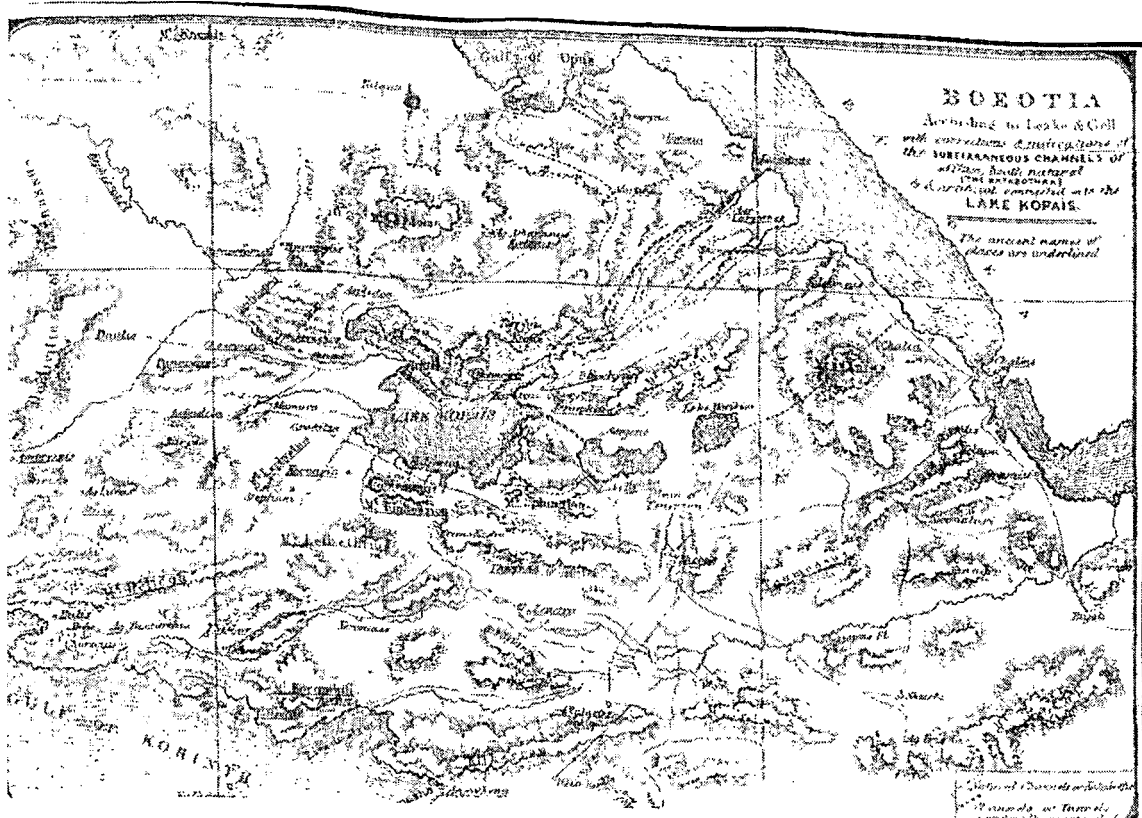
1.2: Αρχαιότητα (έως και το 340 π.Χ)

Κατά τα τέλη του 4^{ου} π.Χ αιώνα αναφέρεται μια απόπειρα ανακατασκευής του αποστραγγιστικού συστήματος των Μινυών ως ανταμοιβή από το Μ. Αλέξανδρο προς τους Ορχομένιους για τη συνεισφορά τους στη νίκη εναντίων των Θηβαίων (335 π.Χ). Η προσπάθεια αυτή έγινε κάτω από την επίβλεψη του μηχανικού Κράτη από τη Χαλκίδα η οποία όμως σταμάτησε. Οι απόψεις για αυτό το θέμα δίστανται.⁹ Μια άποψη είναι ότι σταμάτησε λόγω της αντίδρασης των Βοιωτών, και η άλλη είναι ότι παραμελήθηκε λόγω της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου στην Ασία.

Κατά τους Ελληνιστικούς και ιδιαίτερα κατά τους Αυτοκρατορικούς χρόνους ολόκληρη η Βοιωτία παρουσιάζει μείωση των οικισμών και ποικίλει ανάλογα με τις περιοχές. Ιδιαίτερα οι παραλίμνιοι οικισμοί της Κωπαΐδας

⁹ Βλ. στο ίδιο, σελ.16.

μειώθηκαν αισθητά το οποίο σχετίζεται άμεσα με τη παραμέληση των αποξηραντικών έργων.

Χάρτης του Νομού Βοιωτίας στα 1835

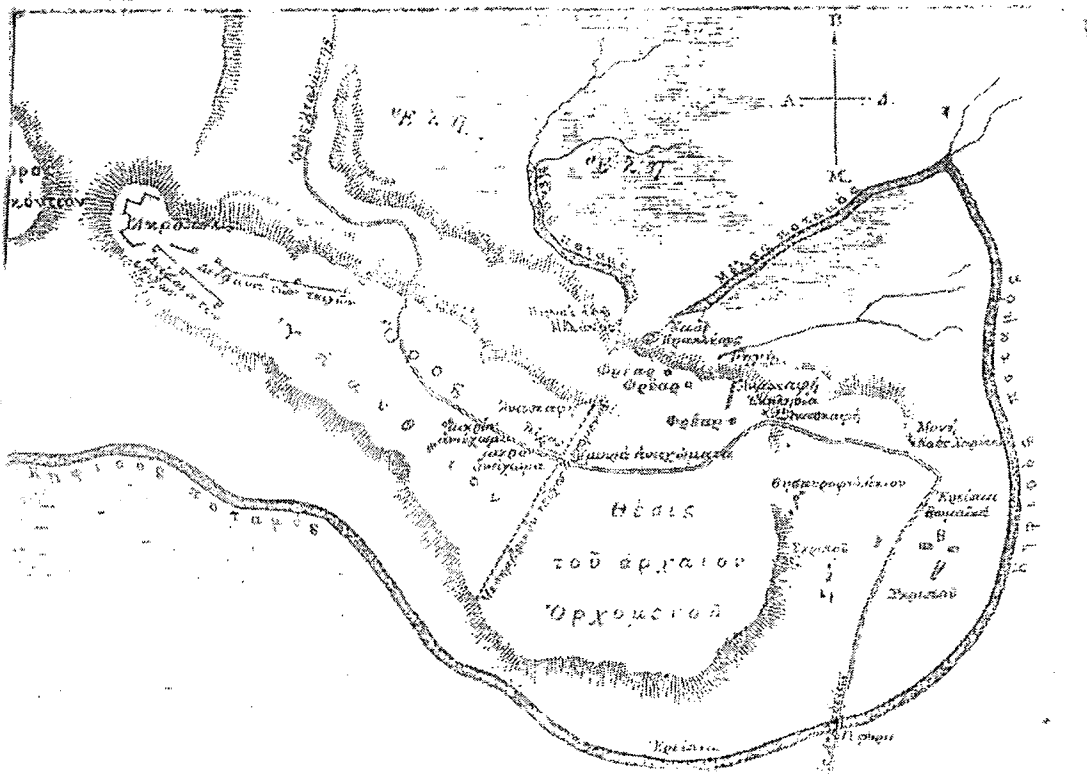
1.3: Ρωμαϊκή εποχή

Στη ρωμαϊκή εποχή ο Επαμεινώνδας ο Ακραιφειεύς επισκεύασε με δικά του έξοδα το κεντρικό φράγμα το οποίο προστάτευε τις καλλιεργήσιμες περιοχές ανατολικά από τα έλη. Μια σειρά επιγραφών από τη Κορώνεια μαρτυρούν ότι μεταξύ του 124 και 135 π.Χ ο Αδριανός, με έξοδα του αυτοκρατορικού ταμείου, ανέλαβε μεγάλα έργα για τη διευθέτηση της κοίτης των τριών ποταμών που έρεαν από τα δυτικά: του Κηφισού, της Έρκυνας και του Φαλάρου.¹⁰

Τα έργα αυτά εκτελέστηκαν έπειτα από συνεχόμενες και εκτεταμένες αιτήσεις των κατοίκων της Κορώνειας. Ο προϋπολογισμός του

¹⁰ Βλ. στο ίδιο, σελ.17.

αντιπλημμυρικού έργου όπως κοστολογήθηκε από Ρωμαίους εμπειρογνώμονες ανερχόταν σε 65,000 δηνάρια.¹¹ Την εργασία αυτή για την αποπεράτωση του έργου ανέλαβαν οι ίδιοι οι κάτοικοι της Κορώνειας. Το ενδιαφέρον που έδειξε ο Αδριανός για τη καλλιεργήσιμη γη της Κωπαΐδας οφείλεται στο ότι η περιοχή αυτή ήταν γη η οποία άνηκε στον Αυτοκράτορα και επίσης η καλλιέργεια της ήταν αναμφισβήτητα απαραίτητη για την οικονομία της Αυτοκρατορίας.

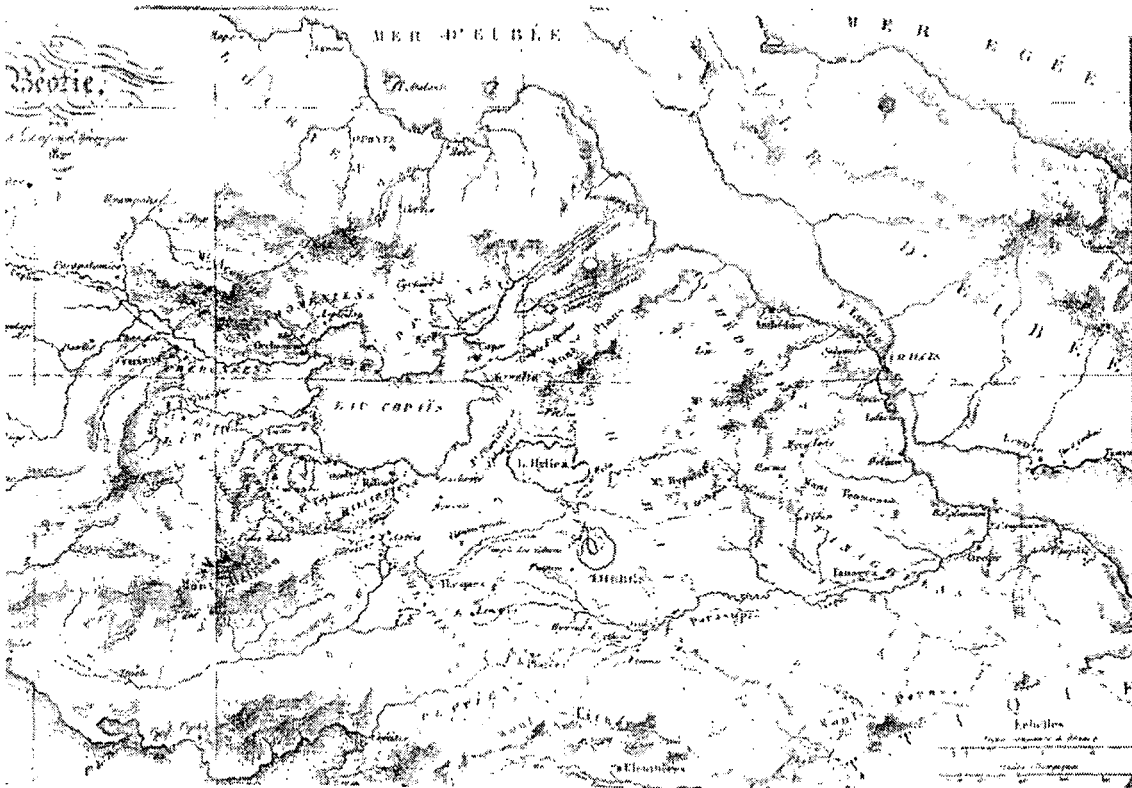
Λιθογραφικός χάρτης του 1880

1.4: Βυζαντινή-μεταβυζαντινή περίοδος

Στους Βυζαντινούς χρόνους δεν έγινε καμία προσπάθεια για αποστράγγιση και αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας. Οι εκάστοτε ιδιοκτήτες της περιοχής εκμεταλλεύονταν τη γη περιμετρικά της λίμνης και ιδιαίτερα τις δυτικές περιοχές. Επίσης ούτε στους χρόνους της Τουρκοκρατίας έγιναν κάποια αποστραγγιστικά έργα στη περιοχή της λίμνης.

¹¹ Βλ. Γιάννης Λάμπρου, Η ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΚΩΠΑΪΔΟΣ ο.π. , σελ.7.

Η πόλη της Λιβαδειάς η οποία ήταν σπουδαίο εμπορικό κέντρο της Στερεάς κατείχε τις πιο εύφορες καλλιεργήσιμες παραλίμνιες περιοχές.¹² Τα προϊόντα που καλλιεργούσε ήταν βαμβάκι, ρύζι, σιτάρι, καλαμπόκι, καπνά, σταφίδα και αλιζάρι.

Λιθογραφικός χάρτης της περιοχής του 1790

1.5: 19^{ος} αιώνας, η αλλαγή οπτικής

Η ευρύτερη περιοχή της Λιβαδειάς ήταν ένα εμπορικό κέντρο πλούσιο σε παραγωγή και στο εμπόριο. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις γύρω από τη λίμνη ήταν αρκετά εύφορες και η παραγωγή τους ποίκιλλε. Οι καλλιέργειες τους ήταν οι εξής:

το ρύζι, το οποίο το καλλιεργούσαν στις καμπίσιες ελώδης περιφέρειες.

το σιτάρι, το οποίο ήταν εκλεκτής ποιότητας και το χώριζαν σε τέσσερα είδη.

Το κοκκινοσίτι

Το μονολόγι

Το διμνίο

¹² Βλ. Βενετία Κατσιφή ο.π. , σελ.17.

Το βλαχοσιτάρι

Το κοκκινοσίπι ήταν το πιο συνηθισμένο είδος στις καλλιέργειες ενώ το βλαχοσιτάρι το σπέρνανε μόνο στα ορεινά μέρη. Κατά τα λεγόμενα του Hobhouse (ξένος περιηγητής) η παραγωγή στην περιφέρεια ήταν πολύ μεγάλη και ήταν αρκετό για τις ανάγκες τους για αυτό το λόγο πολύ σιτάρι φορτώνονταν για το εξωτερικό από το λιμάνι των Σαλώνων.

το καλαμπόκι, το οποίο ήταν δύο ειδών, και είχαν και σε αυτό μια αξιόλογη παραγωγή.

το κρεμέζι ή πρινοκόκι, όπως το ονόμαζαν τότε, το οποίο στη περιοχή της Βοιωτίας το καλλιεργούσαν από τα αρχαία χρόνια και το χρησιμοποιούσαν σαν κόκκινη βαφή στην υφαντουργία. Το κρεμέζι το παρήγαγαν από τα αυγά κάποιου μικρού εντόμου που τα γεννούσε πάνω στα πουρνάρια. Το είδος αυτό για τη περιφέρεια της Λιβαδειάς ήταν ένα από τα πιο καλά της εισοδήματα.

το ριζάρι της Λιβαδειάς, το οποίο ξεχώριζε από το Ευρωπαϊκό επειδή ο κορμός του ήταν πιο λεπτός. Το χρησιμοποιούσαν για βαφή και έδινε ένα χρώμα κόκκινο στέρεο που ήταν αρκετά ανθεκτικό.

Μερικά άλλα είδη που απασχολούσαν την επαρχία ήταν: τα αμπέλια, οι ελιές, το κριθάρι, τα κουκιά, το κεχρί (μαύρο και κίτρινο), τα ρεβίθια, η βρώμη, το σουσάμι, τα φασόλια, οι φακές, η ρόβη, ο βίκος, το λαθούρι, ο γλυκάνισσος, το κύμινο και το βαμβάκι.

Μια άλλη γνωστή ασχολία των κατοίκων ήταν το ψάρεμα των βδελλών, οι οποίες αποτελούσαν φαρμακευτικό μέσο εκείνης της εποχής και η τιμή πώλησης τους ήταν αρκετά υψηλή.

Το 19^ο αιώνα υπάρχει αλλαγή οπτικής γωνίας στην αντιμετώπιση του προβλήματος όσον αφορά την αποστράγγιση και αποξήρανση της λίμνης της Κωπαΐδας. Οι περισσότερες πληροφορίες που διαθέτουμε σήμερα για τους χρόνους αυτούς ανήκουν στους ξένους περιηγητές.

Οι εντυπώσεις των ξένων αυτών περιηγητών, οι οποίοι ήταν κυρίως Αυστριακοί και Γερμανοί, ήταν απογοητευτικές λόγω της κατάστασης που επικρατούσε στην ευρύτερη περιοχή της Κωπαΐδας. Στις επικίνδυνες αυτές περιοχές δεν υπήρχαν δρόμοι ούτε ξενώνες και η συνοδεία κάποιου οδηγού ήταν απαραίτητη για την αποφυγή επίθεσης ληστών που δρούσαν στη περιοχή. Η διαμόρφωση της περιοχής και οι περιέργες καιρικές συνθήκες που

επικρατούσαν όπως υψηλή ή χαμηλή θερμοκρασία, πυκνή ομίχλη και υγρασία, δημιουργούσαν τις κατάλληλες συνθήκες στους ληστές να επιτεθούν σε αυτούς που επιχειρούσαν να περάσουν από τη περιοχή.

Έτσι λοιπόν οι ταξιδιώτες απέφευγαν αυτές τις περιοχές και προτιμούσαν να περνούν από άλλα κεφαλοχώρια ή πόλεις που παρείχαν μεγαλύτερη ασφάλεια. Αυτό ήταν ένα μεγάλο μειονέκτημα για τις περιοχές της Κωπαΐδας όπως επίσης και το ότι η ελώδης περιοχή της λίμνης δημιουργούσε αρκετές ασθένειες. Για τους λόγους αυτούς οι κάτοικοι της Λιβαδειάς βλέποντας ότι η περιοχή τους υποβαθμίζεται επιδιώκουν την αποξήρανση της λίμνης και συγχρόνως οραματίζονται μεγαλύτερες καλλιεργήσιμες εκτάσεις.

Κατά την Οθωνική περίοδο ο Όθωνας έδειξε προσωπικό ενδιαφέρον για τη Βοιωτία και τη Λιβαδειά. Πίστευε ότι με τη δημιουργία εγγειοβελτιωτικών έργων στη Κωπαΐδα θα μπορούσε να δημιουργήσει νέες προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής. Είχε την άποψη ότι με τη δημιουργία ενός εθνικού οδικού δικτύου και με την αποξήρανση της λίμνης θα προσέφερε εργασία στους κατοίκους και θα απεκάλυπτε καλλιεργήσιμη γη. Κατά τον Thiersch, ο οποίος αποτελούσε μέρος του προγράμματος του Όθωνα, στο σύνολο των προτάσεων του περιελάμβανε την αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας σαν αναγκαίο παράγοντα για την επίτευξη της σιτάρκειας του νεοσύστατου Ελληνικού Βασιλείου.¹³ Χρειάστηκε όμως να περάσουν αρκετά χρόνια από τη διατύπωση αυτού του προγράμματος ως την έναρξη της εφαρμογής του λόγω σοβαρών οικονομικών δυσχερειών του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους.

Μια νεότερη προσπάθεια αποξήρανσης της λίμνης ξεκίνησε το 1884 όταν ο Γάλλος φιλέλληνας βαρόνος Eichtal απέστειλε στην Ελλάδα τον Γάλλο μηχανικό Sauvage για τη δημιουργία διάφορων δημόσιων έργων.¹⁴

Η μελέτη του Sauvage προέβλεπε περιμετρική διώρυγα 50 χιλιομέτρων που θα κατέληγε στο κολπίσκο του Κεφαλαριού, και πρότεινε τη χρησιμοποίηση του Μέλανος ποταμού προς δημιουργία κεντρικής διώρυγας αποστραγγίσεως, μήκους 21 χλμ. και τέλος προέβλεπε σήραγγα από τη δειράδα του Κεφαλαριού προς αποχέτευση των υδάτων στο κόλπο της

¹³ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 31 – 32.

¹⁴ Βλ. στο ίδιο, σελ.32.

Λάρυμνας.¹⁵ Το σχέδιο είχε μειονεκτήματα λόγω ανεπάρκειας των αποστραγγιστικών αποχετεύσεων.

Ο Γάλλος μηχανικός Moule (1879) προτείνει την αποστράγγιση της Κωπαΐδας με διοχέτευση των υδάτων με σήραγγες προς την Υλίκη και Παραλίμνη. Το σχέδιο όμως αυτό προέβλεπε την Υλίκη ως υδαταποθήκη αρδεύσεως και θα κατέκλυζε μεγάλη έκταση γαιών. Εξάλλου θα είχε ανάγκη και δαπανηρότερου ατμοαντλιοστασίου για αυτό και εγκαταλείφθηκε η ιδέα του Moule. Το 1880 οι Tarrate και Rochet διόρθωσαν την ιδέα του Moule, ελαττώνοντας το ύψος της στάθμης των υδάτων της Υλίκης και αντικατέστησαν το ατμοαντλιοστάσιο με υδραντλιοστάσιο. Στις 12 Ιουνίου 1886 επετεύχθη δια μέσου πολλών δυσκολιών η διοχέτευση των υδάτων προς την Υλίκη. Εκπληρώθηκε η επιθυμία του Rochet ότι μια μέρα η Ελλάς θα κατακτήσει στη Βοιωτία μια ολόκληρη επαρχία.

Η περιπέτεια της σύγχρονης αποξήρανσης δε σταματά το 1886. οι Γάλλοι μηχανικοί είχαν παραλείψει να λάβουν υπ' όψιν ότι ο πυθμένας της Λίμνης αποτελείτο από σήπουσα φυτική ύλη, υπό μορφή τύρφης, πάχους 4 και πλέον μέτρων η οποία μετά την αποξήρανση καιγόταν με αυτανάφλεξη. Επί ολόκληρα χρόνια ολόκληρες εκτάσεις καίγονταν χωρίς να είναι δυνατή η κατάσβεση τους. Το γεγονός αυτό έφερε βαθμιαία καθίζηση του εδάφους περί τα 3 και πλέον μέτρα σχηματίζοντας νέα λίμνη, με συνέπεια η αποχετευτική διώρυγα να βρεθεί αιωρούμενη.

Αποτέλεσμα αυτών των γεγονότων ήταν η πτώχευση της Γαλλικής εταιρίας οπότε την επιχείρηση την ανέλαβε η Αγγλική Εταιρία. Μεγάλες όμως δυσκολίες αντιμετώπισε και η Αγγλική Εταιρία. Δοκιμάστηκε πρώτα η τεχνική άντλησης των υδάτων, αλλά με την άντληση υποχωρούσε όλο και περισσότερο ο πυθμένας και έπρεπε να αυξηθεί η άντληση. Το 1923 μετά από εμπειριστατωμένη μελέτη, αποφασίσθηκε η εκβάθυνση της αποχετευτικής διώρυγας και συναφών διωρύγων σε βάθος που να επιτρέπει την φυσική ροή όλης της περιοχής. Το λεπτό και δαπανηρό τούτο έργο συμπληρώθηκε το 1931 με πλήρες δίκτυο συμπληρωματικών έργων. Το συνολικό μήκος των καναλιών είναι 1,000 χλμ περίπου. Η πεδιάδα είναι εφοδιασμένη με πυκνό αρδευτικό σύστημα διωρύγων και το 1/3 της εκτάσεως αρδεύεται από το Μέλανα ποταμό.

¹⁵ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελίδες 14 – 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών μετά την σύσταση του Νέου Ελληνικού Κράτους

Μετά το τέλος της επανάστασης και εν συνεχεία την σύσταση του νέου Ελληνικού κράτους με τα προβλήματα και οι αδυναμίες που αυτό παρουσίαζε άρχισε να προσελκύει το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών, κάτι που μπορούμε να ορίσουμε ως τον προπομπό της εισόδου του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα.

Το γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευτεί από πολλές σκοπιές , διότι οι λόγοι που ώθησαν στην είσοδο ή την προσπάθεια εισόδου ξένου κεφαλαίου είναι αρκετοί και ασφαλώς σημαντικοί.

Πρώτον η γεωγραφική θέση της Ελλάδας διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο από παλιά αφού η διείσδυση οποιαδήποτε ξένου κεφαλαίου θα εποφελούσε την επενδύτρια χώρα γιατί θα της επέτρεπε να χρησιμοποιεί χωρίς περιορισμούς τα λιμάνια και τους εμπορικούς θαλάσσιους δρόμους ανάμεσα στους οποίους βρίσκεται η Ελλάδα. Επίσης η Ελλάδα βρισκονταν κοντά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία , κοντά στο πέρασμα προς την Μέση Ανατολή και αυτό ήταν ένα ακόμα θετικό στοιχείο στα μάτια των ξένων επενδυτών.

Δεύτερον από την δική του πλευρά και για δική του ωφέλεια το Ελληνικό Κράτος θα έπρεπε να αναζητήσει πύργους (κυρίως ξένα κεφάλαια) ώστε να πραγματοποιήσει έργα κοινής ωφέλειας όπως δρόμους, γέφυρες, αποστραγγιστικά και αντιπλημμυρικά έργα κ.λ.π. , που θα συντελούσαν στην όσο το δυνατόν καλύτερη αξιοποίηση των πύργων που τότε διέθετε το Ελληνικό Κράτος.

Τρίτον η αναζήτηση νέων βελτιωμένων μεθόδων για την καλυτέρευση της παραγωγής και γενικότερα για την ανάκαμψη και βελτίωση της οικονομίας τράβηξε το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών.

Κατά την διάρκεια της Επανάστασης κάποια ξένα κράτη είχαν βοηθήσει ηθικά αλλά κυρίως οικονομικά τον τότε ξεσηκωμένο Ελληνικό λαό π.χ. Αγγλία , τώρα λοιπόν παρουσιάζονταν στις χώρες αυτές η δυνατότητα να δράσουν

και να επενδύσουν ανενόχλητα στον Ελλαδικό χώρο και σε αυτό φυσικά θα βοηθούσε και η Γερμανική Αντιβασιλεία με τον Βασιλεία Όθωνα.

Η έκταση του Ελληνικού κράτους ήταν μικρή αφού τότε περιλάμβανε την Στερεά Ελλάδα την Πελοπόννησο και κάποια νησιά. Οι μόνοι πώροι για την χώρα ήταν η γεωργία ,η κτηνοτροφία και η αλιεία οι οποίες αποτελούσαν τις κύριες ασχολίες των Ελλήνων μαζί φυσικά με το εμπόριο.

Εφόσον όμως το μεγαλύτερο πληθυσμιακά κομμάτι ασχολούνταν με την γεωργία και την κτηνοτροφία έπρεπε να αναζητηθούν τρόποι για να καλλιεργηθούν όσο το δυνατόν περισσότερες εκτάσεις οι οποίες θα έπρεπε να παρουσιάζουν την όσο πιο δυνατόν καλύτερη αποδοτικότητα.. Έτσι πλέον η παλιά σκέψη για την αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας φάνταζε αναγκαία ως η μόνη λύση.

Η λίμνη έκτασης 250.000 χιλιάδων στρεμμάτων θα έδινε αρκετά καλές προοπτικές για καλλιεργητική και οικονομική αξιοποίηση, ενό ταυτόχρονα θα έδινε την δυνατότητα δημιουργίας ενός νέου εμπορικού δρόμου που θα ένωνε την Λιβαδειά με την Αθήνα παίρνοντας δίπλα από την Κωπαΐδα και την Θήβα (Λιβαδειά - Θήβα - Αθήνα).

Το τεράστιο όμως αυτό έργο ήταν αδύνατο να εκτελεστεί με τα λίγα χρήματα και τις λιγοστές υποδομές ενός νεοσύστατου κράτους, και για τον λόγο αυτό έπρεπε να αναζητηθεί ξένο κεφάλαιο.

Επομένως ένας ακόμα λόγος για την είσοδο του ξένου κεφαλαίου στην χώρα είναι η εκτέλεση , αξιοποίηση και όπως θα δούμε αργότερα η εκμετάλλευση μεγάλων έργων.

Κατά την τριαντακονταετία του 1830 έως και το 1860, το ξένο κεφάλαιο με την επενδυτική του μορφή, δείχνει ελάχιστο ενδιαφέρον για να διεισδύσει στην Ελληνική Οικονομία. Οι μεγάλες Δυνάμεις διστάζουν να επενδύσουν στην Ελλάδα ,και προτιμούν το ενδιαφέρον τους για την χώρα μας να είναι μόνο πολιτικού χαρακτήρα, παρά επενδυτικού. Σε αυτό βέβαια οδηγούν και κάποιοι παράγοντες, οι παράγοντες αυτοί είναι: 1) η περιορισμένη, ατελής και απροσδιόριστη αγορά, 2) η αδυναμία αλλά και η ανυπαρξία θεσμών για την κατοχύρωση του θεσμού της ιδιοκτησίας, και 3) η υπανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας.¹⁶

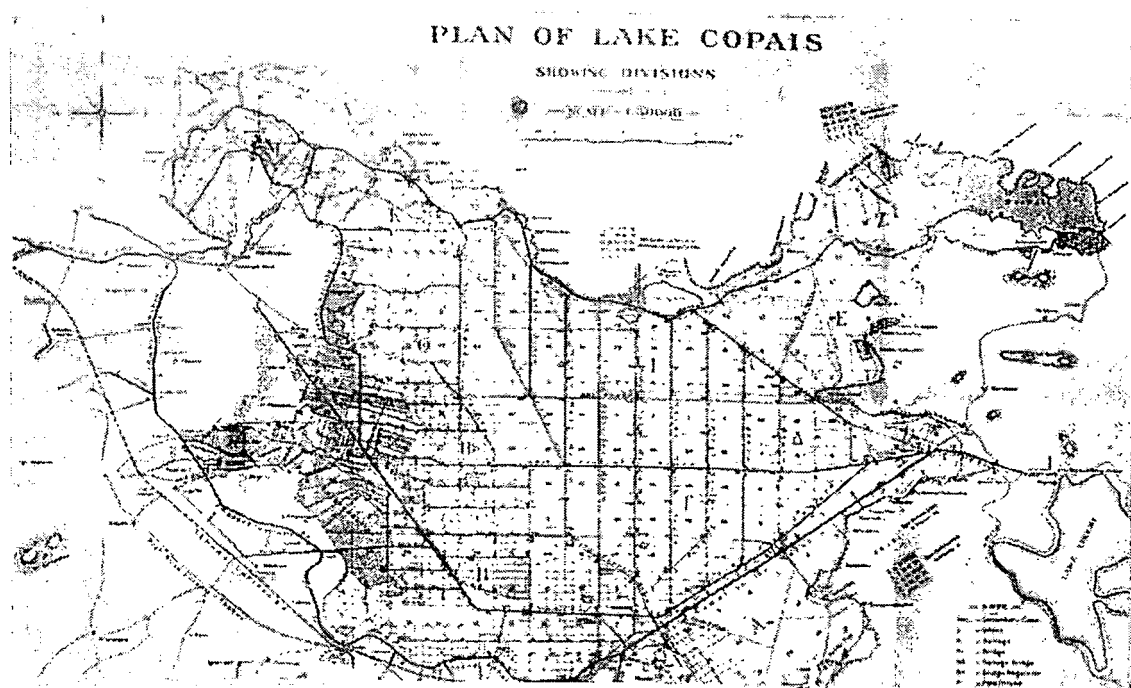
¹⁶ Βλ. Ν. Μέλλιος, *Επενδυτικές & Επιχειρηματικές Στρατηγικές στην Κωπαΐδα 1830 – 1953*, από αρχείο Β. Χαλμούρδα, σελ.3.

Μπορεί βέβαια αυτοί οι παράγοντες να αποτρέπουν την διείσδυση του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα ωστόσο όσον αφορά το θέμα της Κωπαΐδος παρατηρούμε έντονη κινητικότητα για εκτέλεση έργων, έργων βελτιώσεων και λοιπών εργασιών, η κινητικότητα όμως αυτή δεν μεταφράστηκε και σε έργο.

Την εικοσαετία 1860 έως και το 1880 διάφορες εξελίξεις προκαλούν και πάλι το ενδιαφέρον του ξένου επενδυτικού κεφαλαίου. Η ύπαρξη της βαμβακοκαλλιέργειας και η δημιουργία και η ανάπτυξη οργανωμένων βιομηχανικών μονάδων στην ευρύτερη περιοχή είναι δύο σημαντικότερα κίνητρα για την πραγματοποίηση επένδυσης στον χώρο της Κωπαΐδος. Εκείνη την εποχή το επενδυτικό ενδιαφέρον προέρχονταν κυρίως από την Γαλλία, αλλά και από Έλληνες ομογενείς που ήθελαν να βοηθήσουν και αυτοί στην ανάπτυξη του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους. Αργότερα όμως όπως θα δούμε και στα επόμενα κεφάλαια το ενδιαφέρον για διείσδυση ξένου επενδυτικού κεφαλαίου στην Ελλάδα, και ειδικότερα στο Κωπαϊδικό πεδίο θα είναι Αγγλικό.

Στην συνέχεια θα αναφέρουμε τις προσπάθειες που έγιναν από ξένους επενδυτές για την αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδος.

Σχέδιο της λίμνης

2.1 Η αντιμετώπιση του Ζητήματος έως το 1860 –62-64-65 μέχρι την είσοδο του Γαλλικού κεφαλαίου

Ξεκινώντας λοιπόν την χρονολόγηση για τις σκέψεις της αποξήρανσης της λίμνης της Κωπαΐδας όσον αφορά το χρονικό διάστημα μετά την απελευθέρωση τοποθετούμαστε στα πρώτα χρόνια τις δεκαετίας του 1830

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν έγιναν προσπάθειες για την αποξήρανση της λίμνης κατά τη περίοδο της Τουρκοκρατίας. Συγκεκριμένα την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας όπως αναφέρει ο υποστράτηγος Αντώνης Γεωργαντάς ο Αλή Πασάς συνέλαβε την ιδέα της αποξήρανσης της λίμνης Κωπαΐδος.¹⁷

Έτσι λοιπόν μετά την απελευθέρωση ο Ιωάννης Κωλέτης πρέσβης της Ελλάδος στο Παρίσι προσπαθεί να πείσει τους Γάλλους Κεφαλαιούχους και τις Γαλλικές Τράπεζες να επενδύσουν προκειμένου να γίνει αποπεράτωση ενός μεγάλου έργου. Η κινήσεις αυτές του Κωλέτη έγιναν το 1833 χωρίς όμως να γίνει κάποια σημαντική επενδυτική κίνηση ,αυτή θα έρχονταν 5 χρόνια αργότερα.

Αξίζει να αναφερθεί ότι κατά την Οθωνική περίοδο παρατηρείται η προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης του Κράτους κάτι που εκτός από επενδυτές προσέλκυσε και μελετητές. Όπως π.χ. η μελέτη που έκανε ο F.Thierch, ως επικεφαλής Γερμανικού προγράμματος , ο οποίος μελετώντας τον αριθμό των αγροτών το ποσοστό των ακαλλιέργητων εκτάσεων και την αποδοτικότητα των καλλιεργημένων εκτάσεων ,πρότεινε την εισαγωγή τρόπων και μεθόδων παραγωγής καθώς και την αποξήρανση της Κωπαΐδας . Ο F.Thierch στηρίχτηκε σε στοιχεία που προέκυπταν από τη κατάσταση της Ελληνικής Οικονομίας το 1832.¹⁸

Παρόμοιες μελέτες όμως συνέταξε και ο Βαρόνος Τραπεζίτης Gustave Eichtal με τον Alexandre Roujoux ,αμφότεροι διορισμένοι από την αντιβασιλεία στο δημοσιονομικό γραφείο του Υπουργείου Εσωτερικών ,για την επίλυση σοβαρών εθνικών θεμάτων και προβλημάτων.¹⁹

Στο 1836 η Ελληνική κυβέρνηση σε μια προσπάθεια αποκατάστασης του πληθυσμού ανέθεσε στον D.A. Gebhard Ββαυαρό γεωμέτρη την

¹⁷ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελ.11.

¹⁸ Βλ. F. Thierch be le etat actual de la Greece leibzing 1833, A, σελ.293-304, Βεν. Κατσιφή – Ζώτα οπ.π., σελ.31.

¹⁹ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ.32.

τοπογραφική μελέτη της περιοχής της Κωπαιΐδας ώστε να γίνει μια πρώτη προσέγγιση του προϋπολογισμού του έργου.

Ο Gebhard εκτίμησε την αποπεράτωση του έργου στο ποσό των 1.664.000 δρχ κάτι που φυσικά κρίθηκε υπέρογκο και αδύνατο λόγω οικονομικής αδυναμίας του Κράτους.²⁰ Τελικά οι Αντιβασιλείς προχώρησαν στην πραγμάτωση μικρότερου κόστους αποστραγγιστικών έργων.

Το έργο αυτό ανατέθηκε στον Βαυαρό υπολοχαγό Νομομηχανικό Ευβοίας Edward Luft. Απω την άνοιξη του 1837 έως τον Οκτώβριο του ίδιου έτους το μεγαλύτερο κομμάτι της λίμνης αποξηράνθηκε , ενώ ο Γερμανός μηχανικός διατήρησε μόνο την κοίτη του ποταμού Κηφισού η οποία κατέληγε στη μεγάλη καταβόθρα.²¹

Ο Γερμανός μηχανικός Ed. Luft δεν ήταν δυνατόν , όπως αποδείχτηκε ,να πετύχει την πλήρη αποξήρανση της Λίμνης και αυτό γιατί ο ίδιος στηρίχτηκε στα απομεινάρια των αποστραγγιστικών έργων των Μινυών καθώς με το ποσό των 17.000 δρχ. που δαπάνησε ήταν παντελώς αδύνατον να τελειοποιήσει ένα έργο που είχε εκτιμηθεί στο 1.664.000 δρχ. ποσό τεράστιο βέβαια και για εκείνη την εποχή αλλά και για τις δυνατότητες της Ελληνικής Οικονομίας.

Τελικά των χειμώνα του 1837-1838 οι άσχημες καιρικές συνθήκες προκάλεσαν την υπερχειλίση του ποταμού Κηφισού και την αδυναμία των αποστραγγιστικών έργων και της μεγάλης καταβόθρας να συγκρατήσουν τον μεγάλο όγκο του νερού με αποτέλεσμα η Κωπαιΐδα να πλημμυρίσει και να γίνει και πάλι λίμνη.

Ο Ed. Luft δεν το έβαλε όμως κάτω υποστηρίζοντας πως αν γίνουν πρόσθετα έργα θα μπορέσει τελικά να αποξηράνουν την λίμνη .Η πρόταση του αυτή όμως απορρίφθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση .

Στο 1838 οι προσπάθειες του Κωλέτη καρποφόρησαν, αφού έπεισε τον δημοσιολόγο Βαρόνο Eichthal, του μεγάλου τραπεζικού οίκου Eichthal, ο οποίος αποφάσισε να στείλει στην Ελλάδα τον έμπειρο τεχνοκράτη μηχανικό Sauvage ο οποίος ειδικευόταν στις αποξηράνσεις .Ο Sauvage ήταν ο αρμόδιος μελετητής σχεδιαστής και αξιολογητής στην προσπάθεια του προϋπολογισμού του έργου της αποξήρανσης.

²⁰ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 31 – 32.

²¹ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελ.41.

Ο Sauvage ήρθε στην Ελλάδα μαζί με πέντε εργοδηγούς και αφού μελέτησε την περιοχή της Κωπαΐδας και στα αποστραγγιστικά έργα που είχαν γίνει ,επέστρεψε στη Γαλλία όπου συνέταξε ένα πλήρες σχέδιο με διαγράμματα .Το σχέδιο περιλάμβανε μια Κεντρική διώρυγα 20 χλμ. που θα κατέληγε στο κόλπο της Λάρυμνας και μια περιμετρική μήκους 50 χλμ. που θα κατέληγε στο κόλπο του Κεφαλαρίου.

Ο Γάλλος μηχανικός παρέδωσε τη μελέτη στους υπευθύνους και εν συνεχεία στο Τραπεζικό Οίκου Eichtal έψαχνε να βρει ενδιαφερόμενους ομογενείς Έλληνες που θα βοηθούσαν στη χρηματοδότηση του έργου .Μπορεί όμως να μην βρέθηκαν άνθρωποι ικανοί να χρηματοδοτήσουν ένα τέτοιο έργο όμως το αρκετά κάλο σχέδιο του μηχανικού Sauvage ήταν ένα καλό βήμα για την μετέπειτα συνέχιση των προσπαθειών για την αποξήρανση.

Ο βασιλιάς Όθωνας μετά από επίσκεψη του στην Βοιωτία το 1834 κάλεσε του Γερμανούς μηχανικούς Gustave Fidler και M.Ferhamer στην προσπάθεια να λύσει το πρόβλημα της αποξήρανσης της λίμνης.

Οι διαδοχικές μελέτες και τα σχέδια των δυο μηχανικών στάλθηκαν στον Όθωνα ο οποίος ανέθεσε τελικά το έργο στον Ed.Luft.

Εκτός όμως από τους ξένους μηχανικούς υπήρξε και ένας Έλληνας μηχανικός που ασχολήθηκε με ιδιαίτερη ευαισθησία για το θέμα της Κωπαΐδας. Ο Παναγιώτης Παπα-Ναούμ ως Γεωμέτρης Α' από το 1835 έως το 1846 συνέταξε κάποιες μελέτες για την αποξήρανση της λίμνης όμως οι αντίθετες απόψεις του σε σχέση με αυτές του Ed.Luft ανάγκασαν τον Όθωνα να παραγκωνίσει τον Έλληνα μηχανικό και τις προτάσεις του. Αυτό φυσικά έγινε γιατί ο Όθωνας και οι Βαυαροί αξιωματικοί ήθελαν να εκτελέσουν ένα έργο σε μικρό χρονικό διάστημα με το ελάχιστο δυνατό κόστος ,κάτι που τελικά αποδειχθεί ακατόρθωτο .

Έτσι λοιπόν μετά την αδυναμία του οίκου Eichtal να υλοποιήσει το σχέδιο Sauvage ,και την ελληνική κυβέρνηση να στηρίζεται στο σχέδιο Luft τίποτα το ουσιαστικό δεν μπορούσε να γίνει.

Μετά την άρνηση της εγκρίσεως του νέου σχεδίου του Luft και το θάνατο του στην Αθήνα η Ελληνική κυβέρνηση διορίζει για διάδοχο του τον λοχαγό του μηχανικού Johann Ziegler.²²

²² Βλ. Γ.Α.Κ. υπ'αριθμον 70 44 10/22 ΜΑΙΟΥ 1839, Βεν. Κατσιφή – Ζώτα οπ.π. , σελ.39.

Από το χρονικό διάστημα του 1860 έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1860 (περίπου 1864-65) έγιναν κάποιες απόπειρες για την αποπεράτωση του έργου. Τα μόνα έργα που γίνονταν όμως ήταν περιορισμένα και ανεπαρκή.

Το 1952 και συγκεκριμένα στις 18 Σεπτεμβρίου δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα της κυβέρνησης ο Νόμος ΣΗ ο οποίος αναφερόταν στην αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας.²³

Μετά από συνεδρίαση της βουλής το 1864 κατατέθηκε πρόταση των Βουλευτών της περιφέρειας Λιβαδειάς σχετικά με τη δυνατότητα του τρόπου αποξήρανσης της λίμνης

Η χρονιά αυτή ήταν αρκετά καθοριστική στην αποξήρανση της Κωπαΐδας καθώς με βουλευτική απόφαση προβλεπόταν η δυνατότητα έναρξης έργων για την αποξήρανση.²⁴

Ουσιαστικά μετά το 1864 η ελληνική κυβέρνηση έχοντας πλέον αντιληφθεί την αδυναμία της να εκτελέσει το έργο δίνει την δυνατότητα σε ξένους επενδυτές να το διαπραγματευτούν και να το εκτελέσουν.

Ο Άγγλος Γουέμπστερ το 1858 διαπραγματεύτηκε το θέμα της αποξήρανσης με την ελληνική κυβέρνηση με όρους: την αφορολόγητη εκμετάλλευση των εδαφών για 5 χρόνια και την καλλιέργεια των γαίων για 99 χρόνια από τους Άγγλους αγρότες .Ο Γουέμπστερ είχε εκτιμήσει το κόστος του έργου στο ποσό των 150.000 λιρών. Το σχέδιο του τελικά δεν υλοποιήθηκε γιατί δεν κατάφερε μέσω τις χρηματαγοράς του Λονδίνου να εξασφαλίσει τα απαραίτητα κεφάλαια για τη χρηματοδότηση του έργου.²⁵

Σ' αυτήν την υποενοότητα είδαμε αρχικά κάποιες προσπάθειες του κράτους για την αποπεράτωση του έργου μέσω της εισόδου ξένου κεφαλαίου ,στις επόμενες υποενοότητες θα δούμε τους ξένους επενδυτές να κάνουν προσπάθειες στην Ελληνική κυβέρνηση για να αναλάβουν την αποξήρανση ..

Για να φτάσουμε στον Νόμο του 1864 έπρεπε να γίνουν αρκετές προσπάθειες των Βουλευτών της περιοχής αλλά και άλλων επιφανών και πολιτικά αναμειγμένων ανδρων. Επίσης οι αυτόχθονες κάτοικοι που αργοπέθαιναν στις άθλιες συνθήκες διαβίωσης που διαμόρφωνε το ελώδες

²³ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελ. 17.

²⁴ Βλ. στο ίδιο, σελ.17.

²⁵ Βλ. Δημητρακόπουλος .Στροφή τις κυβερνητικής πολιτικής προς την εσωτερική ανάπτυξη της χώρας - Δημόσια έργα, Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, εκδοτική Αθηνών τόμος 11 σελ.175 οπ.π. Βεν. Κατσιφή – Ζώτα οπ.π., σελ.44.

περιβάλλον της λίμνης ,μέσω της πίεσης που άσκησαν συνέβαλαν και αυτοί στις όποιες προσπάθειες έγιναν.

Αξίζει να αναφερθεί πως παρά τις αποτυχημένες προσπάθειες ,οι μελέτες και τα λιγοστά έργα που έγιναν ως το 1864 αντικειμενικά έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην αποπεράτωση του έργου μετέπειτα καθώς λειτούργησαν κατά μια έννοια ως θεμέλιοι λίθοι στις προσπάθειες των μελλοντικών επενδυτών.

2,2.Η διείσδυση του Γαλλικού κεφαλαίου.

Αφού λοιπόν στην προηγούμενη υποενότητα αναφέραμε τις όποιες προσπάθειες έγιναν με σκοπό την αποξήρανση της Κωπαΐδας είτε από το Ελληνικό Κράτος, είτε από επιφανείς Έλληνες που προσέλκυσαν κάποιους επενδυτές, σ' αυτήν και στην επόμενη υποενότητα θα ασχοληθούμε με καθαρές εισόδους ξένου κεφαλαίου.

Τα πράγματα στα μέσα της δεκαετίας του 1860 ευνοούσαν περισσότερο την οποιασδήποτε μορφής ξένη επένδυση σχετικά με το θέμα της Κωπαΐδας, εξάλλου σε αυτό συνέβαλε και ο περίφημος Νόμος του 1864 περί αποξηράνσεως της λίμνης Κωπαΐδας.

Οι πρώτοι που είδαν με καλό μάτι την επένδυση αυτοί ήταν Γάλλοι επενδυτές. Σε αυτό ίσως να επηρέασαν και κάποιους παράγοντες όπως, οι παλαιότερες εισηγήσεις του Κωλέτη, οι μελέτες και τα σχέδια που είχε κάνει λίγα χρόνια πριν ο Γάλλος μηχανικός Sauvage, αλλά φυσικά και η ενασχόληση του Τραπεζικού Οίκου Eichtal με το θέμα της Κωπαΐδας.

Μπορεί να μην είχαν κάποιο σπουδαίο αποτέλεσμα όλα αυτά όμως εκείνοι πίστευαν πως αν εξασφάλιζαν δύο πράγματα , 1ον) μια σύμβαση με το Ελληνικό δημόσιο και 2ον) την χρηματοδότηση του έργου θα μπορούσαν να φέρουν εις πέρας την υλοποίηση του.

Τον ίδιο καιρό βέβαια δημοσιεύματα του τύπου της εποχής εκείνης ζητούσε την ουσιαστική ανάμιξη και πρωτοβουλία των ομογενών για το όλο θέμα, ενώ ταυτόχρονα εκτός από Γαλλικό υπήρχε και Αγγλικό ενδιαφέρον για την ανάληψη του έργου.²⁶

²⁶ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ.52.

Η πρώτη όμως επίσημη πρόταση και ταυτόχρονα παραχώρηση της λίμνης για αποξήρανση έγινε το 1865. Ο Γάλλος Sarragin Mornferier κατόπιν διαπραγματεύσεων που είχε με την Ελληνική Κυβέρνηση κατάφερε να αποσπάσει τη θετική απάντηση της Κυβέρνησης και ανέλαβε την διεκπεραίωση του έργου.

Έτσι ιδρύθηκε η Γαλλική Εταιρία η οποία υπέγραψε μια σύμβαση 15 άρθρων προκειμένου να αναλάβει το έργο. Οι κυριότεροι όροι της σύμβασης ήταν οι παρακάτω. 1) από τα 290.000 στρέμματα που θα αποξηραίνονταν η εταιρία θα είχε υπό την κατοχή της τα 210.000 και τα υπόλοιπα 80.000 θα περιέρχονταν στην ιδιοκτησία του Ελληνικού Δημοσίου (συγκεκριμένα θα γίνονταν βασιλικά) 2) η εταιρία που είχε πλήρη εξουσία στο Κωπαϊδικό πεδίο για 99 έτη (έως και το 1964) 3) η δυνατότητα της εταιρείας να μην καταβάλλει καμία αποζημίωση σε οποιονδήποτε για ζημιές που θα γίνονταν στις περιοχές που ήταν οι πιο ευπαθείς σε πλημμύρες.

Για τις μεταφορικές ανάγκες η εταιρία θα μπορούσε να εγκαταστήσει κτίρια και να χρησιμοποιεί το λιμάνι της Λάρυμνας στο βόρειο Ευβοϊκό, και το λιμάνι Αντίκυρας στον Κορινθιακό κόλπο. Τα κτίρια αυτά καθώς και η δυνατότητα της εταιρίας να χρησιμοποιεί τα λιμάνια αυτά θα δίνονταν για χρονικό διάστημα 99 ετών Εκτός από τα προνόμια που αναφέραμε πιο πάνω η Γαλλική Εταιρία είχε και πολλά ακόμα σημαντικά πλεονεκτήματα . 1) ήταν απαλλαγμένη από φόρους, 2) δεν πλήρωνε εισαγωγικούς και τελωνιακούς δασμούς, 3) ήταν απαλλαγμένη από κάθε μορφής αποζημίωση του δημοσίου για οποιαδήποτε έργα θα εκτελούνταν σε δημόσια έκταση.

Όπως συμπεραίνουμε οι όροι της σύμβασης ήταν πολλοί ασύμφοροι για το Ελληνικό δημόσιο αλλά και για τους κατοίκους των παράκτιων περιοχών της Κωπαΐδας αφού θα ήταν αναγκασμένοι να δουλεύουν ως εργάτες της Γαλλικής εταιρίας. Η Ελληνική κοινή γνώμη, η αντιπολίτευση και οι ομογενείς καταδίκασαν και χαρακτήρισαν ως σκανδαλώδη την παραχώρηση του έργου στην Γαλλική εταιρία υπό αυτές τις συνθήκες.

Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα αναβληθεί στην Βουλή η συζήτηση για την επικύρωση της σύμβασης. Την ίδια χρονική περίοδο σχηματίστηκε από Έλληνες και ομογενείς η Ελληνική Εταιρία για την αποξήρανση της Κωπαΐδας. Η Ελληνική Εταιρία δεν κατάφερε να ανταποκριθεί στην πρόκληση της ανάληψης του έργου, πέτυχαν όμως να μην ψηφιστεί στη Βουλή το

Νομοσχέδιο που θα επικύρωνε την σύμβαση της Γαλλικής Εταιρίας μέχρι αυτό να τροποποιηθεί.

Αυτό ήταν μια μεγάλη επιτυχία καθώς η νέα κυβέρνηση Βενιζέλου ψήφισε το Νομοσχέδιο αφού κατόπιν έγιναν σε αυτό οι απαραίτητες τροποποιήσεις προκειμένου να περιέλθει στην τελική του μορφή.

Ο περίφημος αυτός Νόμος, ονομαστός ως Νόμος ΡΟΓ Περί αποξηράνσεως της λίμνης Κωπαΐδας δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα της Κυβέρνησης τον Φεβρουάριο του 1867. Ο επικεφαλής της εταιρίας Mormferier δεν αποδέχθηκε αυτές τις τροποποιήσεις και για το λόγο αυτό δεν προχώρησε το έργο που του είχε ανατεθεί δύο χρόνια πριν από την Ελληνική Κυβέρνηση.

Ο λόγος όμως που ο Mormferier δεν προχωρούσε το έργο δεν ήταν μόνο οι τροποποιήσεις που επέβαλλε στην Γαλλική εταιρία ο Νόμος ΡΟΓ. Ο σημαντικότερος λόγος ήταν η οικονομική αδυναμία της εταιρίας να σηκώσει στις πλάτες της τα έξοδα ενός τόσο σπουδαίου και τεράστιου έργου. Ο Mormferier προσπάθησε να δώσει μια λύση στο οικονομικό πρόβλημα δηλ. ο Νόμος ΡΟΓ ήταν δύσκολο να τροποποιηθεί. Έτσι λοιπόν ο Mormferier αποφάσισε να συμπράξει με τον ομοεθνή του Bonnair πιστεύοντας πως έτσι θα υλοποιούσε τον στόχο που είχε θέσει.

Η συμφωνία της σύμπραξης Mormferier-Bonnair έγινε το 1869. Παρά το γεγονός της σύμπραξης η Γαλλική εταιρία αποδείχθηκε αδύναμη και ανίσχυρη να εκτελέσει το έργο και γι' αυτό το λόγο τέσσερα χρόνια αργότερα το 1873 η Ελληνική Κυβέρνηση κηρύσσει έκπτωτους τους κύριους Mormferier –Bonnair καθώς και την εταιρία τους . Αυτομάτως λοιπόν εκείνη τη στιγμή το Ελληνικό Κράτος είχε το δικαίωμα να διαπραγματευτεί και να αναθέσει το έργο σε οποιονδήποτε φορέα επιθυμούσε να αναλάβει και να το φέρει εις πέρας.

Έπειτα από χρονικό διάστημα πέντε ετών το 1878 και για πρώτη φορά εμφανίστηκε Ελληνικό ενδιαφέρον για το έργο της Κωπαΐδος . Συγκεκριμένα οι Τράπεζες ,Εθνική, Ιονική, Γενική, Πιστωτική και Βιομηχανική Πίστεως μαζί με τους Σκαρλατο Σούτσο ίδρυσαν ένα συνδικάτο για την ανάληψη του έργου.

Η είδηση αυτή χαροποίησε ιδιαίτερα την Ελληνική κοινή γνώμη και ακόμα πιο πολύ τον Βοιωτικό λαό ο οποίος επιθυμούσε για πολλά χρόνια την υλοποίηση του έργου που τώρα θα πραγματοποιούνται από ελληνικά

χέρια. Ο Λουκάς Μπέλλος γιατρός, βουλευτής και αρχισυντάκτης της Εφημερίδας "Βοιωτίας" έγραψε σε δημοσίευμα του.. "Χαράς αφότου ενέπλησεν ημάς η είδησης της μελετώμενης αποξηράνσεως της κακής ημών γείτονος Κωπαΐδος ,ην ανέλαβαν αϊ εν Ελλάδι. Τράπεζαι. Φαίνεται δε ότι μετά της Κυβερνήσεως διαπραγματεύσεις επερατώθησαν αισίως και πρόκειται νυν να προσελθώσι μηχανικοί εξ Ευρώπης όπως μελετήσωσι το έργον. Ούτως δε εκ των υστέρων αποδεικνύεται πόσον δίκαιον είχαν οι κατά το 1867 εντόνως πολεμήσαντες την παραχώρησιν της Κωπαΐδος εις ξένων εταιρίαν ,ήτις επί 99 όλα έτη απήτοι να καρπούται αυτήν έχουσα προνόμια βαρέα και σχεδόν κατακτητικά".²⁷

Το Ελληνικό συνδικάτο κάλεσε τον Γάλλο μηχανικό Revol για να αξιολογήσει το έργο και να συντάξει τον προϋπολογισμό του έργου Μετά όμως από διάστημα δύο ετών ο Revol έκρινε το εγχείρημα ως ασύμφορο προς την εκτέλεση του και ο Όμιλος των Τραπεζών αποσύρθηκε από την ανάληψη του έργου. Ακολούθησαν δύο προσπάθειες του Gehene 1878 και του Μανιατάκης το 1879 χωρίς αποτέλεσμα όμως αφού δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στις εγγυήσεις που ζητούσε το Ελληνικό Δημόσιο για την παραχώρηση των καλλιεργειών και την προνομίων τους μετά την αποξήρανση.

Το 1880 μετά από παρέμβαση του ελληνικού κράτους το ζήτημα άρχισε να διευθετείται και πάλι ,συγκεκριμένα ο Χαρίλαος Τρικούπης (ως υπουργός οικονομικών) και ο Στέφανος Σκουλούδης ήρθαν σε διαπραγματεύσεις με τον εκπρόσωπο της γαλλικής εταιρείας ,ομίλου τραπεζιτών, και τον Ιωάννη Δ. Βούρο και τελικά υπογράφηκε μια νέα σύμβαση στις 30-05-1880 για την αποξήρανση και εκμετάλλευση της Κωπαΐδας .

Ο P. Larousse ως διευθυντής των Γάλλων μηχανικών έκανε μελέτες σχεδόν τριών χρόνων, ως το 1882 και ενώ αρχικά είχαν προτείνει το σχέδιο του Sauvage το τροποποίησε ως προ το τελικό σημείο απορροής τον υδάτων. Η μελέτη του προέβλεπε δυο διόδους προς της λίμνες Υλίκη και Παραλίμνη μέσω των λαιμών της Καρδίσις (Ακραίφνιου) και του Μουρικίου.Οι δύο λίμνες θα ήταν οι αποταμιευτήρες νερού που θα χρησίμευαν για την άρδευση των καλλιεργητών κατά τους θερινούς μήνες. Το χειμώνα τα νερά μέσω των δυο

²⁷ "Χαράς σχεδόν κατακτητικά." Βλ. οπ.π. στο ίδιο, σελ.56.

λιμνών θα διοχετευόταν στην θάλασσα μέσω της Ανθηδόνας. Με τη μέθοδο αυτή θα λειτουργούσαν τρεις ηλεκτρικοί σταθμοί οι οποίοι θα παρήγαγαν ενέργεια στην περιοχή, επιπλέον οι μηχανικοί θα φρόντιζαν για την άρδευση (υδροδότηση) του Θηβαϊκού πεδίου αλλά και την διοχέτευση μέρος των υδάτων προς το λεκανοπέδιο της Αττικής. Η μελέτη αυτή υπογράφηκε με τη σύμβαση 4805 του 1882 .

Η Γαλλική εταιρεία είχε κύριους μετόχους τους. Στ.Σκουλούδη , Ανδρ.Σινγγρο , Πετροκόκκινο , Ι. Βούρο και διαθέσιμο κεφάλαιο για το έργο 15.000 γαλλικά φράγκα. Οι φήμες του Ελληνικού τύπου στα τέλη του 1883 πως η γαλλική εταιρεία δεν διέθετε τα απαραίτητα χρήματα για την υλοποίηση του έργου και ότι τα εδάφη που θα αποκαλυφθούν δεν θα είναι καλλιεργήσιμα , που προκάλεσαν αναταραχή στο χρηματιστήριο της Αθήνας με κατακόρυφη πτώση της μετοχής της εταιρίας. Παρά το γεγονός αυτό η γαλλική εταιρεία κατόρθωσε να πραγματοποιήσει το μεγαλύτερο μέρος των εργασιών μέχρι την άνοιξη του 1886.

Τα εγκαίνια του έργου πραγματοποιήθηκαν το καλοκαίρι του 1886 αίσθηση όμως είχε προκαλέσει και οι μεταστροφή της στάσης του τύπου προς την εταιρία, ενώ λίγους μήνες πριν ανέφεραν ότι η εταιρία δεν διέθετε τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για να αποπερατωθεί το έργο και η μετοχή της έπεφτε κατακόρυφα, μετά εξυμνούσαν το κολοσιαίο έργο που έγινε ποτέ στην Ελλάδα και στην Ανατολή γενικότερα.²⁸ Βέβαια στην ανάκαμψη αυτή και στην επίτευξη του στόχου της εταιρίας βοήθησε και ο διευθυντής της Γαλλικής εταιρίας , ο αρχιμηχανικός L. Pochet .

Η αλλαγή της συμπεριφοράς του τόπου της εποχής επηρέασε την Ελληνική κοινή γνώμη και ιδιαίτερα το κοινό της Βοιωτίας οι οποίοι σύσσωμοι έσπευσαν στην 31η Μάιου του 1886 για να δουν από κοντά τα εγκαίνια των έργων, για να δουν τα όνειρα και τις βλέψεις που είχαν για τη Κωπαΐδα να είναι πλέον πραγματικότητα. Η εφημερίδα "Ακρόπολις" έγραψε πως οι πάντες ήταν συγκινημένοι ,αμήχανοι αδυνατούσαν να πιστέψουν πως ένα γιγαντιαίο εγχείρημα είχε συντελεστεί με επιτυχία και δεν μπορούσαν να πεισθούν πως σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα μετατράπηκαν στην πραγματικότητα τα όνειρα τους , απαθανατίζοντας τους δημιουργούς και σχεδιαστές του έργου

²⁸ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 59 – 60.

τιμώντας τους με κάθε υπερβολή για την πρωτοβουλία ν' αναλάβουν και να αποπερατώσουν το έργο.²⁹

Όλα πήγαιναν κατ' ευχήν όμως μια σημαντική παράληψη έμελλε να παίξει καθοριστικό ρόλο . Ο βυθός της λίμνης είχε ένα στρώμα τύρφης, η οποία συσσωρεύτηκε από τη σήψη των καλαμώνων και άλλων φυτικών ουσιών, το οποίο είχε γύρω στα τρία μέτρα πάχος και μετά την υποχώρηση των υδάτων άρχισε να φλέγεται. Η αυτοανάφλεξη της τύρφης προκάλεσε καθίζηση του βυθού με αποτέλεσμα να σχηματιστούν νέα έλη ενώ ακριβώς από πάνω τους βρίσκονταν τα αποστραγγιστικά έργα, αδύναμα πια να χρησιμοποιηθούν.

Έτσι τώρα επιβάλλονταν η ανάγκη να καθοριστεί η τύρφη, για να μην υπάρξει στο μέλλον αντίστοιχο πρόβλημα και να τροποποιηθούν τα έργα. Αυτό το γεγονός βέβαια για να πραγματοποιηθεί έπρεπε να δαπανηθεί ένα τεράστιο ποσό το οποίο η εταιρία δεν διέθετε. Κανείς δεν είχε προβλέψει την αυτοανάφλεξη της τύρφης και τη ζημιά που θα πάθαινε η εταιρία. Η Γαλλική εταιρία έκανε προσπάθειες για να εξασφαλίσει χρηματοδότηση από διεθνείς χρηματαγορές όμως οι προσπάθειες ήταν άκαρπες. Τελικά το 1827 η Γαλλική εταιρία αναγκάστηκε να δηλώσει πτώχευση και έξι χρόνια αργότερα το 1893 να γίνει η εκκαθάριση της .

Αυτή βέβαια η εξέλιξη έφερε νέο κύμα απογοήτευσης στο Βοιωτικό κοινό αλλά και στην Ελληνική κοινή γνώμη, αφού το ζήτημα της Κωπαΐδας μέσω του τύπου της εποχής είχε λάβει Πανελλήνιες διαστάσεις .

Η Γαλλική εταιρία το Απρίλιο του 1887 κάλεσε σε γενική συνέλευση όλους τους μετόχους της με αφορμή . 1) την παραχώρηση σε άλλο φορέα των δικαιωμάτων της εταιρίας και 2) το διορισμό επιτροπής για την εκκαθάριση εταιρίας. Μ' αυτό τον τρόπο ανοίγει ο δρόμος για τη σύσταση Αγγλικής εταιρίας για την αποξήρανση της Κωπαΐδος λίμνης και δίνει τη δυνατότητα στους Άγγλους για μια νέα ευκαιρία μετά την αποτυχημένη προσπάθεια του Γουέμπστερ.

Η Γαλλική εταιρία μετά την εκκαθάριση της εκχώρησε τα δικαιώματά της στην Αγγλική εταιρία " Lake Copais CO LTD" η οποία όπως θα δούμε στην ενότητα 2.3 θα ήταν υπεύθυνη να αναλάβει και να συνεχιστεί όσο η Γαλλική εταιρία δε μπόρεσε να φέρει εις πέρας

²⁹ Βλ. στο ίδιο, σελ.60.

Κάνοντας λοιπόν μια μικρή αποτίμηση της εισόδου του Γαλλικού κεφαλαίου στο θέμα της Κωπαΐδας λίγο έμελλε να πετύχει τον στόχο της Οι Γάλλοι μετά από προσπάθειες 30 περίπου χρόνων κατάφεραν το 1886 να φτάσουν πολύ κοντά στην αποξήρανση της λίμνης. Μια παράληψη τους όμως άλλαξε εντελώς τη ροή των πραγμάτων αναγκάζοντας την εταιρία να διαλυθεί .Σίγουρα αν δεν υπήρχε η τύρφη οι Γάλλοι θα είχαν καρπωθεί την επιτυχία ενός μεγάλου έργου και ταυτόχρονα μιας σπουδαίας , για την εποχή, επένδυσης .

Πρέπει όμως να μην μείνουμε μόνο στα του έργου, δηλ. σε όσα αφορούν τις Γαλλικής εταιρίας. Αλλά να εξετάσουμε τη στάση της κοινής γνώμης καθόλη τη διάρκεια της πορείας του Γαλλικού κεφαλαίου στην Κωπαΐδα.

Ενώ αρχικά οι Βοιωτοί ζητούσαν ένα οποιοδήποτε φορέα για να αναλάβει το έργο, πάντα με τους όρους του νόμου ΡΟΓ, και ενώ έβλεπαν με καλό μάτι την εταιρία του *Morinfeurier* στην συνέχεια είδαμε να αλλάζει εντελώς στάση, λόγω της απραξίας της εταιρίας.

Αργότερα με την προσπάθεια που έκανε το συνδικάτο των Ελληνικών Τραπεζών η κοινή γνώμη πίστευε πως με ελληνικά κεφάλαια και με την βοήθεια ξένων μηχανικών ,και πάλι όμως Γαλλων ,το έργο θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Απογοητεύτηκαν όμως αργότερα όταν είδαν τον δισταγμό και την αδυναμία του Ομίλου των Τραπεζών να αναλάβει όπως εκτιμούσε και έλεγε ένα ασύμφορο προς εκτέλεση έργο.

Κατόπιν υπήρξε απογοήτευση και απραγία μέχρι την νέα Γαλλική εταιρεία που ιδρύθηκε. Κι ενώ με την ίδρυση της εταιρείας το 1882 όλοι ήταν ενθουσιασμένοι , ένα χρόνο μετά , το 1883 ο τύπος και η Κοινή Γνώμη δεν πίστευε στην εταιρεία. Η εταιρεία όμως κατάφερε να τους διαψεύσει υλοποιώντας τα έργα που είχε προσχεδιάσει κάνοντας τον κόσμο και ιδιαίτερα τους Βοιωτούς να μην πιστεύουν στα μάτια τους. Η αυτανάφλεξη όμως της τύρφης έμελλε και πάλι να σκορπίσει την απογοήτευση στο κοινό.

Τέτοιες ανάλογες αντιδράσεις και συμπεριφορές της κοινής Γνώμης θα προκαλέσει και η είσοδος του Αγγλικού κεφαλαίου όπως θα δούμε στη συνέχεια Η είσοδος όμως αυτή έμελλε να είναι η πιο επιτυχημένη και καθοριστική από πολλές πλευρές, όμως ήταν και η τελευταία είσοδος ξένου κεφαλαίου στο Κωπαϊδικό πεδίο.

Πάντως οφείλουμε να παραδεχτούμε πως παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι Γάλλοι, δεν το έβαλαν κάτω, ίσα - ίσα προχώρησαν το έργο, το τελείωσαν και αποκαλύπτοντας το πρόβλημα της τύρφης έκαναν τα πράγματα πιο γνωστά στους νέους επενδυτές, καθώς θα γνώριζαν εκτός από τις προηγούμενες μελέτες και τα κυριότερα προβλήματα που θα αντιμετώπιζαν και θα έπρεπε να λύσουν για να τελειοποιήσουν το έργο.

Τα έργα που υλοποίησαν οι Μίνυες έθεσαν τις βάσεις επάνω στις οποίες στηρίχθηκαν οι μεταγενέστεροι μηχανικοί.

2.3 Η διείσδυση του Αγγλικού Κεφαλαίου

Η ίδρυση της Αγγλικής εταιρίας, κατόπιν εξαγοράς της Γαλλικής εταιρίας, συντέλεσε την διείσδυση του Αγγλικού Κεφαλαίου στον ελληνικό χώρο. Η εξαγορά της Γαλλικής εταιρίας δεν έγινε τυχαία από τους Άγγλους κεφαλαιούχους, αντίθετα έγινε έξυπνα και μεθοδικά. Οι Άγγλοι δανειοδοτούσαν τη Γαλλική εταιρία η οποία τους έδωσε κάποιους ομολογιακούς τίτλους. Όταν οι Άγγλοι είδαν την αδυναμία της Γαλλικής εταιρίας να συνεχίσει το έργο, για να μην χάσουν τα χρήματα τους, μετοχοποίησαν τους ομολογιακούς τίτλους.

Έτσι στις 15 Σεπτεμβρίου του 1887 ιδρύθηκε στο Λονδίνο η Αγγλική εταιρία, με την επωνυμία "LAKE COPAIS CO LTD" έχοντας ως στόχο της την αποπεράτωση των έργων και την μετέπειτα καλλιέργεια της Κωπαΐδος. Ταυτόχρονα με τα δικαιώματα της Γαλλικής, η Αγγλική εταιρία απέκτησε και τις υποχρεώσεις της προκατόχου εταιρίας.³⁰ Η εκχώρηση των δικαιωμάτων της Γαλλικής εταιρίας προς την Αγγλική έγινε την υπ' αριθμόν 237 σύμβαση.³¹ Επίσης το όλο θέμα συζητήθηκε και στην Βουλή των Ελλήνων το 1888, ενώ τον Αύγουστο του ίδιου έτους η Αγγλική εταιρία αναλαμβάνει και επίσημα τα καθήκοντα με σκοπό την αποπεράτωση του έργου.

Η Αγγλική εταιρία, το 1887 είχε μετατραπεί μια Free Standing Company με μετοχική σύνθεση που περιείχε και Γάλλους κεφαλαιούχους, οι οποίοι κατείχαν το πλειοψηφικό πακέτο των μετοχών της εταιρίας. Η διαχείριση όμως, η στρατηγική και η πολιτική ήτα στα χέρια των Άγγλων επενδυτών, έτσι έχοντας πλέον το διοικητικό έλεγχο προχώρησαν σε επενδύσεις χαρτοφυλακίου και πίστευαν σε μια καλή απόδοση των ομολογιών τους σε μακροχρόνια διάρκεια.

Η Αγγλική εταιρία προσπάθησε να είναι όσο το δυνατόν πιο συνεπείς απέναντι στις υποχρεώσεις που είχε προς το ελληνικό δημόσιο προφανώς για να επιτύχει καλές σχέσεις και καλή αντιμετώπιση. Τα προβλήματα όμως που είχε να αντιμετωπίσει δεν ήταν και λίγα. Το ένα από αυτά ήταν η ιδιαίτερη μορφολογία εκ φύση του εδάφους η οποία αντικειμενικά δεν ευνοούσε την πραγματοποίηση μεγάλων και συνεχών επενδύσεων. Σ' αυτό το πρόβλημα προστίθεται και η γνωστή από πριν αυτοανάφλεξη της τύρφης ήταν αδύνατον να αντιμετωπιστεί και είχε ως αποτέλεσμα να καίει όλες τις θρεπτικές και φυτικές ουσίες του υπεδάφους καταστρώντας τα εδάφη που θα αποξηραίνονταν σε μη αποδοτικά είδη εκείνη την εποχή οι αγρότες καταστρέφονταν απ' την αυτοανάφλεξη της τύρφης. Επιπλέον υπήρχε και η κακή σχέση των Άγγλων αγροφυλάκων και του προσωπικού ασφαλείας της εταιρείας με τους αυτόχθονες κατοίκους είτε αυτοί ήταν καλλιεργητές είτε ήταν κτηνοτρόφοι. Ένας ακόμα αρνητικός παράγοντας ήταν και η έλλειψη τεχνολογίας, αφού τότε υπήρχαν μόνο πρωτόγονα μέσα για τις κατασκευές που απαιτούνταν όπως: αρδευτικά δίκτυα, διώρυγες, τάφροι, σήραγγες και

³⁰ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 63 – 64.

³¹ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π., σελ.46.

άλλα παρόμοια. Τα ίδια όμως πρωτόγονα μέσα και οι ίδιοι πρωτόγονοι μέθοδοι επικρατούσαν και στις καλλιέργειες κάτι που έκανε ακόμα πιο δύσκολη την επένδυση.

Για να ξεπεραστεί η δυσκολία εκτέλεσης των έργων η εταιρεία έπρεπε να βρει έναν έξυπνο αλλά και οικονομικά συμφέρον τρόπο. Έτσι προσέλκυσε τους παραλίμνιους κάτοικους της Κωπαΐδος να συμμετάσχουν στα έργα. Συγκεκριμένα όποιος καθάριζε από τα καλάμια και τα έλη μια έκταση κάνοντας την καλλιεργήσιμη θα έπαιρνε στην κυριότητα του την μισή έκταση από αυτήν που καθάρισε και θα πλήρωνε μόνο τα αρδευτικά έξοδα.³² Οι κάτοικοι της περιοχής δέχτηκαν την πρόκληση της εταιρείας και καθάρισαν μεγάλες εκτάσεις ,ενό αξίζει να επισημάνουμε ότι μόνο οι κάτοικοι του Μαρτίνου είχαν στην κατοχή τους 180.000 στρέμματα.³³

Τα θετικά αποτελέσματα άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους καθώς τα κρούσματα ελονοσίας στην περιοχή μειώθηκαν αρκετά ,και η απόδοση της γης ήταν ικανοποιητικά καλή. Παρόλα αυτά όμως τα αποτελέσματα του έργου θα προδιαγράφονταν μακροπρόθεσμα, και όχι σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, και αυτό ασφαλώς απαιτούσε ακτήμονες με μεγάλη ιδιοκτησία γης ,τεχνογνωσία και εφαρμογή σύγχρονων τεχνολογικών μεθόδων.

Η Ελληνική κυβέρνηση Θ. Δηλιγιάννη σύστησε μία επιτροπή η οποία θα αξιολογούσε τα έργα που είχε πραγματοποιήσει η Αγγλική εταιρεία μέχρι και τον Ιανουάριο του έτους 1891.Η κίνηση αυτή της Ελληνικής Κυβέρνησης έγινε λόγω ανησυχίας της για την καθυστέρηση των έργων.

Η επιτροπή αυτή έπρεπε αφού διεξάγει τις έρευνες της ,μέσα σε όσο το δυνατόν πιο σύντομο χρονικό διάστημα, έπρεπε να διαπιστώσει εάν έχουν εκτελεσθεί τα έργα της αποξήρανσης βάσει του σχεδίου του μηχανικού Sauvage μετά την παραχώρηση της Κωπαΐδος για αποξήρανση ,και εάν τα έργα που είχαν εκτελεστεί είναι σύμφωνα με τον Νόμο ΡΟΓ του 1867 και τον Νόμο ΠΒ΄ του 1882.³⁴

Η επιτροπή διαπίστωσε ότι ένα κομμάτι των έργων είχε μείνει πίσω όσον αφορά την αποστράγγιση, καθώς τα αρδευτικά έργα δεν είχαν ακόμη ξεκινήσει. Η εταιρεία αιτιολόγησε την καθυστέρηση των έργων στο γεγονός

³² Βλ. Γ. Μίχας, οπ.π Βεν. Κασιφίη – Ζώτα ο.π. σελ.68.

³³ Βλ. Τ. Λάππας, Κωπαΐδα ,σελ 47,οπ.π. Βεν. Κασιφίη – Ζώτα ο.π. σελ.68.

³⁴ Βλ. Αρχείο Οργανισμού Κωπαΐδος ,αριθμ. Εγγράφου 15,οπ.π Βεν. Κασιφίη – Ζώτα ο.π. σελ.69.

των λίγων εργατικών χεριών που διέθετε ,περίπου 300 εργάτες, και στην βαρυχειμωνιά του έτους 1890 και του έτους 1891, που η κακοκαιρία δεν επέτρεψε να πραγματοποιηθούν εργασίες.

Η Αγγλική εταιρεία διαβεβαίωσε την επιτροπή ότι το σημαντικότερο κομμάτι των έργων έτοιμο μέσα σε διάστημα ενός έτους, καθώς και την αύξηση των εργατικών χεριών από τριακόσια σε χίλια έως χίλια διακόσια περίπου. Η Ελληνική Κυβέρνηση όμως δεν πείστηκε ούτε από τις δεσμεύσεις της εταιρείας ούτε από τις εισηγήσεις της επιτροπής και επέβαλλε πρόστιμο ύψους 1.550.000 δρχ. επειδή θεώρησε την Αγγλική εταιρεία εκπρόθεσμη στην εκτέλεση των έργων που είχε αναλάβει.

Η εταιρεία όχι μόνο αρνήθηκε να πληρώσει το πρόστιμο αυτό, γιατί το θεώρησε άδικο κι επειδή το Ελληνικό Δημόσιο χρησιμοποίησε καταχρηστικά την Δικαστική του εξουσία χωρίς καν να καλέσει την LAKE COPAIS CO LTD σε απολογία. Ισχυρίζονταν ότι ένα τέτοιο πρόστιμο δεν θα υποβάλλονταν με τον ίδιο τρόπο από οποιαδήποτε άλλη Πολιτεία. Εκτός αυτών με τα κατάλληλα επιχειρήματα που χρησιμοποίησε κατάφερε η εταιρεία να αποδείξει ότι το μεγαλύτερο κομμάτι του έργου είχε είδη πραγματοποιηθεί (αποστραγγιστικά καθαρά έργα και όχι αρδευτικά) και ας κρίθηκαν από την επιτροπή της Κυβέρνησης ως μη συντελεσμένα.

Την λύση σ' αυτήν την αντιπαράθεση έδωσε το 1892 η Κυβέρνηση του Χαρίλαου Τρικούπη , αφού η Κυβέρνηση Δηλιγιάννη είχε χάσει τις εκλογές πριν προλάβει να δώσει μια λύση στο πρόβλημα που υπήρχε. Ο Τρικούπης ανακάλεσε το πρόστιμο που είχε επιβάλλει το Ελληνικό Δημόσιο προς την εταιρεία, και αυτό γιατί ο ίδιος εξαναγκάστηκε να το κάνει από Άγγλους Τραπεζίτες προκειμένου να εξασφαλίσει ένα ακόμα δάνειο από την χρηματαγορά του Λονδίνου , αφού η χώρα το είχε ανάγκη.

Τον Σεπτέμβριο του 1892 υπογράφηκε στην Θήβα , με συμβαλλόμενους το Ελληνικό Δημόσιο και την LAKE COPAIS CO LTD , το πρωτόκολλο παραλαβής των έργων, τα οποία ανέρχονταν στο ποσό των είκοσι εκατομμυρίων φράγκων. Κατά την παραλαβή των έργων εκπρόσωποι του Ελληνικού Κράτους ήταν ο Α. Σούλης, ο Ε. Κελλενέκ και ο Ι.Α. Ισηγόνης. Ενό εκπρόσωπος της LAKE COPAIS CO LTD ήταν ο πληρεξούσιος μηχανικός της L. Pochet.

Παρά το γεγονός της ανάκλησης του προστίμου και της παραλαβής των έργων οι σχέσεις του Ελληνικού Κράτους και της Αγγλικής εταιρείας είχαν είδη προ πολλού διαταραχθεί. Πρόκειται για την αφετηρία μιας μακροχρόνιας διαμάχης, με διενέξεις που θα διαρκέσουν κάτι περισσότερο από μισό αιώνα.

Επιπλέον η καθυστερημένη παράδοση των έργων σε συνδυασμό με την ημιτελή εκτέλεση τους αλλά και ο τρόπος που αντιμετωπίστηκαν οι αξιώσεις των παραλίμνιων καλλιεργητών για την απόκτηση ιδιοκτησίας επάνω στην Κωπαϊδική γη έκαναν την διένεξη της εταιρείας και του Κράτους ακόμα πιο περίπλοκη και σύνθετη. Έτσι πλέον από εκείνη την εποχή αρχίζει να σχηματίζεται το Αγροτικό ή πιο γνωστό ως Κωπαϊδικό Ζήτημα το οποίο θα μας απασχολήσει στο 3ο κεφάλαιο.

Μετά τον συμβιβασμό της εταιρείας και του Ελληνικού Κράτους , η εταιρεία συνέχισε την εκτέλεση των αποστραγγιστικών έργων, ενό ταυτοχρόνως έθεσε σε εφαρμογή κάποια καλλιεργητικά προγράμματα για τα εδάφη που αποξηραίνονταν. Στόχος των προγραμμάτων ήταν: η όσο το δυνατόν πιο μέγιστη απόδοση των καλλιεργειών, η μείωση της απώλειας των οργανικών ουσιών και αλάτων του εδάφους, η διασφάλιση της συνολικής ποιότητας των καλλιεργειών σε σταθερό ή αυξανόμενο επίπεδο ,η ορθολογιστική χρήση των αρδευτικών υδάτων και η καλύτερη δυνατή οικονομική διαχείριση και οργάνωση της παραγωγής. Η φιλοσοφία αυτή της LAKE COPAIS CO LTD για την διατήρηση και αξιοποίηση του έργου που κατείχε στην ιδιοκτησία της ήταν μελετημένη και σχεδιασμένη με τον πιο άριστο τρόπο. Επιπλέον αξίζει να αναφέρουμε πως η εταιρεία διατήρησε την ίδια φιλοσοφία καθόλη την διάρκεια της πορείας που διένυσε επάνω στο Κωπαϊδικό πεδίο και έγινε αποδεκτή αργότερα και από τον Οργανισμό Κωπαΐδος.

Τα γραφεία της εταιρείας βρίσκονταν προσωρινά στην Θήβα, αφού εξ' αρχής υπήρχε η σκέψη της εταιρείας για κατασκευή γραφείων και κτιριακών εγκαταστάσεων στην καρδιά του Κωπαϊδικού πεδίου. Τελικά η κατασκευή του κυριότερου όγκου των κτιριακών εγκαταστάσεων έγινε στην πόλη της Αλιάρτου. Τα πρώτα κτίσματα έγιναν το 1887, αμέσως μετά την υπογραφή της σύμβασης , όμως το μεγαλύτερο κομμάτι τους θεμελιώθηκε μέσα στην εννιαετία 1905 έως το 1914. Η απόφαση αυτή της εταιρείας έμελλε να

διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική και οικονομική εξέλιξη της πόλης της Αλιάρτου.

Τα γραφεία της Αγγλικής εταιρείας.

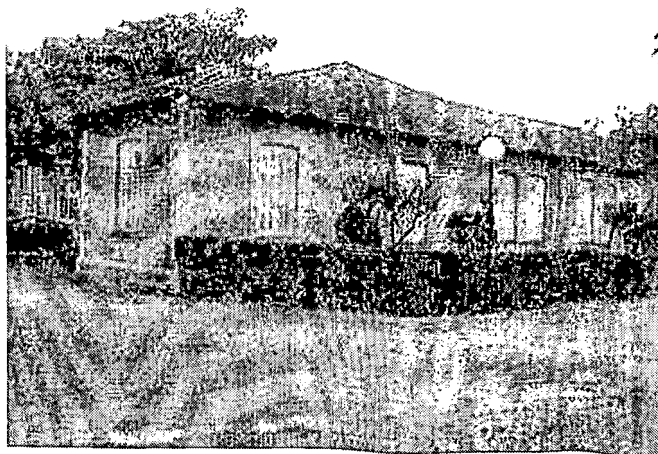
Εκτός όμως από τις εγκαταστάσεις που είδη αναφέραμε ,χτίστηκαν και αποθήκες σε καθένα από τα τμήματα της Κωπαΐδος για να εξυπηρετούνται καλύτερα και γρηγορότερα οι οποιεσδήποτε ανάγκες παρουσιάζονταν. Στα κτήρια της Αλιάρτου βρίσκονται: ``οι Οικονομικές Υπηρεσίες ,το Τμήμα Διοίκησης, το Τμήμα Προμηθειών, το Μηχανολογικό Τμήμα, το Τμήμα Τεχνικών Έργων, και το Τμήμα Καλλιέργειας``.³⁵ Επίσης κατασκευάστηκαν αποθήκες για την συλλογή προϊόντων, αποθήκες για την διανομή λιπασμάτων και σπόρων, ένας ριζόμυλος, ένα εκκοκκιστήριο βάμβακος, ένα συσκευαστήριο προϊόντων και δύο υδρόμυλους.

³⁵ ``οι Οικονομικές Υπηρεσίες ... Τμήμα Καλλιέργειας, οπ.π. Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ.75.

Άποψη των γραφείων της εταιρείας.

Ένα πρότυπο κτιριακό συγκρότημα στάβλων χρησιμοποιούνταν για την αναπαραγωγή αλόγων, ζώων που χρησιμοποιούνταν στις καλλιέργειες (αροτριόντα ζώα), και γαλακτοπαραγωγικά ζώα. Επίσης υπήρχε και ένα μηχανουργείο και φυσικά η άκρως απαραίτητη αποθήκη καυσίμων, Στην λίμνη Υλίκη κατασκευάστηκε ο Ηλεκτροπαραγωγικός Σταθμός που παρήγαγε την απαιτούμενη ενέργεια για την τροφοδοσία ολόκληρου του Κωπαϊδικού πεδίου.

Από άλλο πλάνο τα γραφεία της εταιρείας.

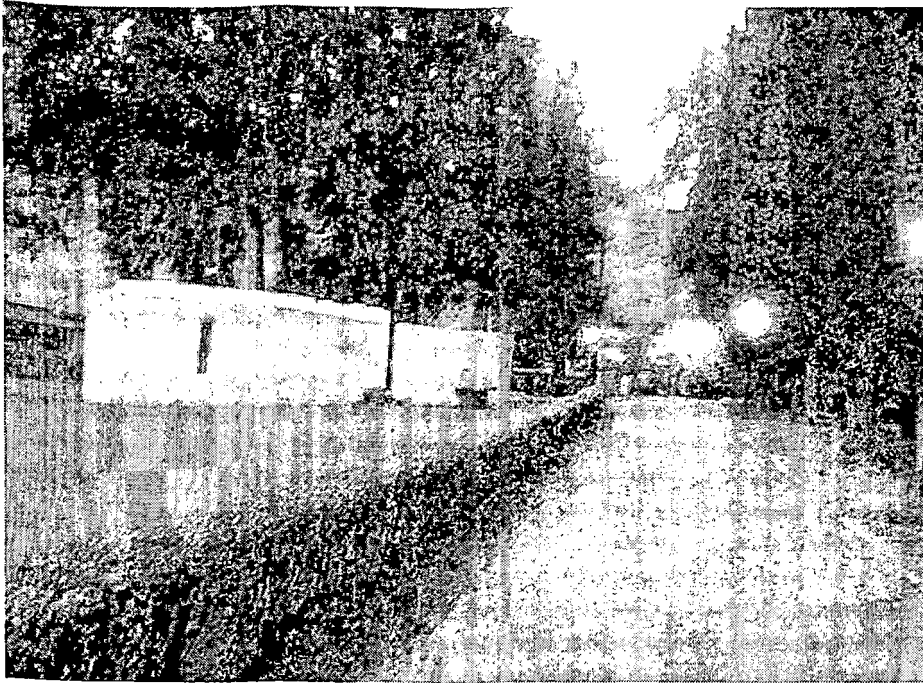
Εκτός όμως απ' τις κτιριακές εγκαταστάσεις των γραφείων της εταιρείας ,το προσωπικό της έπρεπε κάπου να στεγαστεί. Για τον λόγο αυτό γύρω από τα γραφεία της εταιρείας χτίστηκαν μικρές κατοικίες Βρετανικής αρχιτεκτονικής. Οι κατοικίες αυτές πλαισιώθηκαν από ένα παράλληλο δίκτυο μικρών χαλυκόδρομων και από καταπράσινους κήπους χαμηλούς θάμνους ,πανέμορφα λουλούδια και ψηλά δέντρα. Ταυτοχρόνως δημιουργήθηκε και η περίφραξη όλου του κομματιού των εγκαταστάσεων αυτών δημιουργώντας έναν πρότυπο οικισμό που ονομάστηκε Κήποι. Ο οικισμός αυτός ήταν αυστηρά φυλασσόμενος από το προσωπικό ασφαλείας της εταιρείας.

Άποψη του κήπου μπροστά από την οικία του Προέδρου.

Τον Δεκέμβριο του 1895 ο γενικός Διευθυντής της LAKE COPAIS CO LTD Κ. CHESTON έδωσε συνέντευξη σε Αθηναϊκές εφημερίδες και ανέφερε σε γενικά πλαίσια το πόσο κόστισε το έργο, τις προοπτικές που υπάρχουν, επίσης ανέφερε ότι οι κάτοικοι ήταν έξυπνοι αλλά δεν διέθεταν χρήματα. Ανάφερε ότι η Κυβέρνηση αφήνει ανοικτό το θέμα της διανομής της γης. Τέλος αναφέρει κάποιες λεπτομέρειες για όσα διαδραματίστηκαν μεταξύ της εταιρείας και του Ελληνικού Κράτους, επισημαίνοντας πως η Ελλάδα έχει ανάγκη από ξένα κεφάλαια τα οποία όμως με την στάση της αποκρούει.³⁶

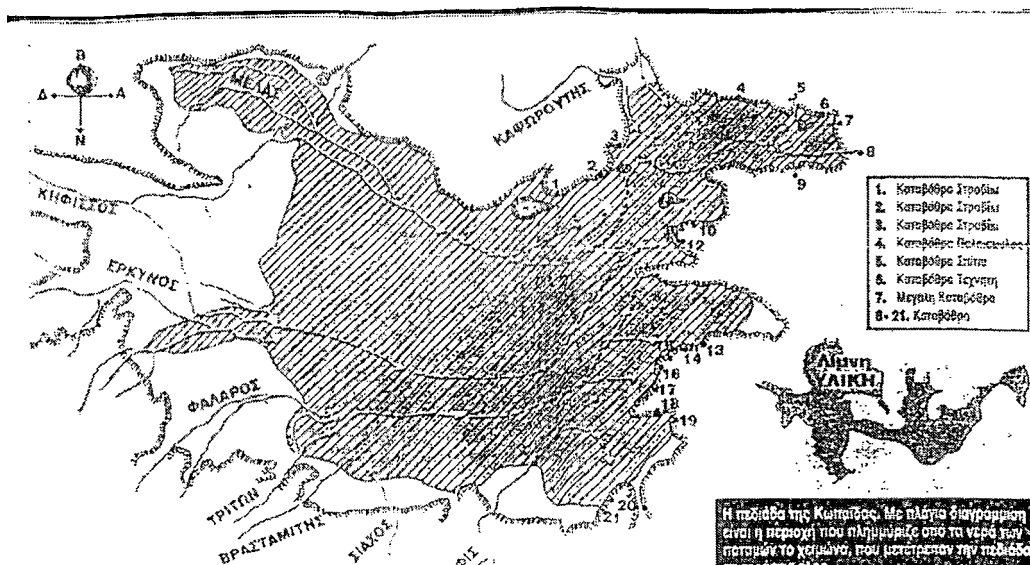
³⁶ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελ.57.

Η σπάνια φυσική ομορφιά των "Κήπων".

Οι εργασιακές σχέσεις της εταιρείας με τους εργαζόμενους διεξάγονταν χωρίς προβλήματα. Η εταιρία επέβαλλε όμως κάποιους όρους στους ντόπιους καλλιεργητές το Γεώμορο : οι καλλιεργητές ήταν υποχρεωμένοι να παραδίδουν το 18-20% της σοδειάς που παρήγαν στα κτήματα της εταιρίας. Πρώτος διευθυντής της εταιρίας ήταν ο D. Steel.

Στο μεταξύ μεγάλη δικαστικοί αγώνες ξέσπασαν την τετραετία 1899-1903 μεταξύ καλλιεργητών ακτημόνων της περιοχής και της εταιρίας. Το αξιοσημείωτο είναι πως οι αποφάσεις που τότε πήραν τα Ελληνικά Δικαστήρια δεν πραγματοποιήθηκαν, και έτσι δε δόθηκε λύση στο πρόβλημα.

Από το 1905 έως και το 1920 ένα ελάχιστο ποσοστό έργων πραγματοποιήθηκε στη Κωπαΐδα. Ήταν η περίοδος που η Εταιρία έπρεπε να εκμεταλλευτεί τα κτήματα στο μέγιστο δυνατό για να αποκομίσει τεράστια κέρδη στην προσπάθεια να αποσβεσθεί το κόστος της επένδυσής της. Οι ντόπιοι καλλιεργητές είναι τα εξιλαστήρια θύματα στον βωμό του κέρδους που ήθελε η εταιρία να αποκομίσει. Είδαν τους κόπους να πηγαίνουν χαμένοι, με διάφορα αντιδημοκρατικά μέτρα, με παράνομες προσαυξήσεις στο γεώμορο, με δανεισμό χρημάτων από την εταιρία με τοκογλυφικούς όρους και με οποιαδήποτε άλλη μορφή καταπίεσης που η εταιρία είχε επιβάλλει .

Από τη δεκαετία του 1920 μέχρι και την δεκαετία του 1930 δεν είχαν πραγματοποιηθεί περαιτέρω έργα στην Κωπαΐδα. Κυρίως σ' αυτό το χρονικό διάστημα είχαμε τις διαμάχες της εταιρίας και των καλλιεργητών καθώς και της ανεπάλληλης κλήσης των ντόπιων βουλευτών στο ελληνικό δημόσιο για την εξαγορά της Κωπαΐδας. Μέσα όμως στην επταετία 1933 έως 1940 πραγματοποιήθηκαν στην Κωπαΐδα έργα διάνοιξης, θεμελίωσης και τσιμεντοποίησης του κεντρικού καναλιού, έγινε επίσης η κατασκευή υδατοφράχτη, ανοίχθηκε μια διώρυγα προς την λίμνη Υλίκη, επίσης έγιναν και έργα γεφυροποιίας στην προσπάθεια να γίνει πιο εύκολη η πρόσβαση στη Κωπαΐδα. Στην πραγματοποίηση αυτήν των έργων βοήθησε και η ελληνική Κυβέρνηση η οποία παρείχε σημαντικά κίνητρα στην LAKE COPAIS CO LTD. Ο διευθυντής της εταιρίας Μακ Ενλντερ ήταν αυτός που ολοκλήρωσε, μα τα μεγάλα έργα που έγιναν στην διάρκεια του μεσοπολέμου, την τελειοποίηση της αποξήρανσης της Κωπαΐδος λίμνης.

Η οικία του Προέδρου της εταιρείας.

Από το 1941 έως και το 1944 ο Κωπαιδικός κάμπος περνά στα χέρια των κατοχικών στρατευμάτων. Ο γερμανός Οττο Μάγκερς έγινε διευθυντής της εταιρείας. Οι Γερμανοί επέβαλλαν υψηλούς και δυσβάσταχτους φόρους στους καλλιεργητές και κτηνοτρόφους ενό ταυτόχρονα οι σοδειές τους ήταν αυτές που τροφοδοτούσαν τις ανάγκες των κατοχικών στρατευμάτων.

Το 1945 η LAKE COPAIS CO LTD αναλαμβάνει και πάλι την διοίκηση της εταιρείας και του κτήματος της Κωπαιδος, καθώς ο πόλεμος είχε τελειώσει. Ταυτόχρονα το 1948 έγινε και μία πρόταση για την εξαγορά του κτήματος της Κωπαιδος από τον Αυτοκράτορα της Αιθιοπίας Χαΐλε Σελασιέ. Ένα χρόνο αργότερα στην Βουλή ο βουλευτής Αττικοβοιωτίας Ιωάννης Κίνιος κατέθεσε νομοσχέδιο για την αποκατάσταση των ντόπιων καλλιεργητών και κτηνοτρόφων της Κωπαιδος. Η απόφαση αυτή προέβλεπε μία μεταβατική διάταξη στο άρθρο 17, του υπό ψήφιση Συντάγματος, που αφορούσε την αποκατάσταση των ακτημόνων καλλιεργητών του Κωπαιδικού πεδίου.

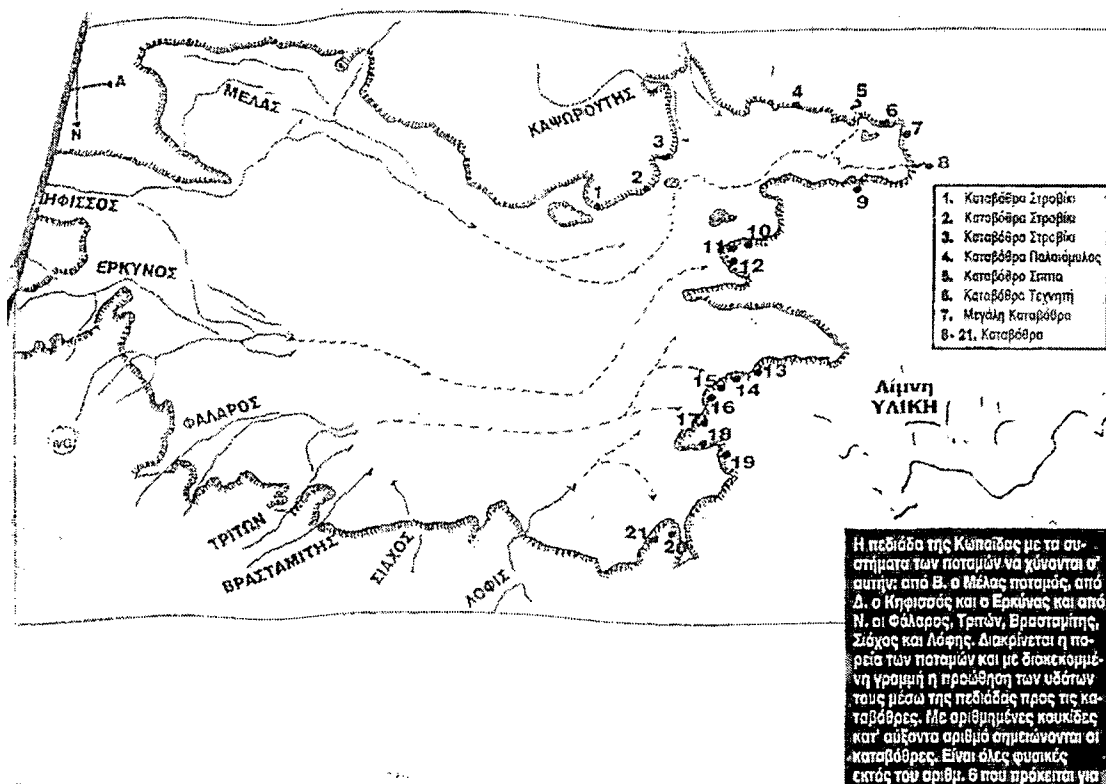

Ολοφάνερη είναι η παρουσία της Βρετανικής Αρχιτεκτονικής στους "Κήπους".

Μέσα στην τριετία 1949 έως 1952 γίνονται μεγάλοι αγώνες με απώτερο στόχο την εξαγορά του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο και την διανομή της γης στους ακτήμονες καλλιεργητές. Τελικά το όλο θέμα μεταφέρεται στη Βουλή. Ασφαλώς η Αγγλική εταιρεία LAKE COPAIS CO LTD, εξαναγκάστηκε να δεχτεί την πρόταση της απαλλοτρίωσης του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο. Ένα χρόνο μετά, το 1953, ο Διευθυντής της Αγγλικής εταιρείας Μακ Ενλντερ σε μία ειδική τελετή παρέδωσε με κάθε επισημότητα τα κτήματα και τις κτιριακές εγκαταστάσεις της εταιρείας στο Ελληνικό Δημόσιο.

Αυτό ήταν ένα τέλος εποχής όχι μόνο για την Αγγλική κυριαρχία αλλά γενικότερα για την διείσδυση ξένων κεφαλαίων στο Κωπαϊδικό πεδίο. Πέρασαν 62 ολόκληρα χρόνια στα οποία η Αγγλική εταιρεία είχε στην κατοχή της την Κωπαΐδα.

Οι Άγγλοι μπορεί να έχασαν την ευκαιρία με τον Γουέμπστερ να ξεκινήσουν εκείνοι πιο παλιά το έργο, στην ουσία όμως αποδείχτηκαν πιο κερδισμένοι από τους Γάλλους οι οποίοι πρώτοι ανέλαβαν το έργο. Μπορεί να έχασαν χρόνο όμως κέρδισαν πολύτιμες γνώσεις μέσα από την παταγώδη αποτυχία των Γάλλων επενδυτών.

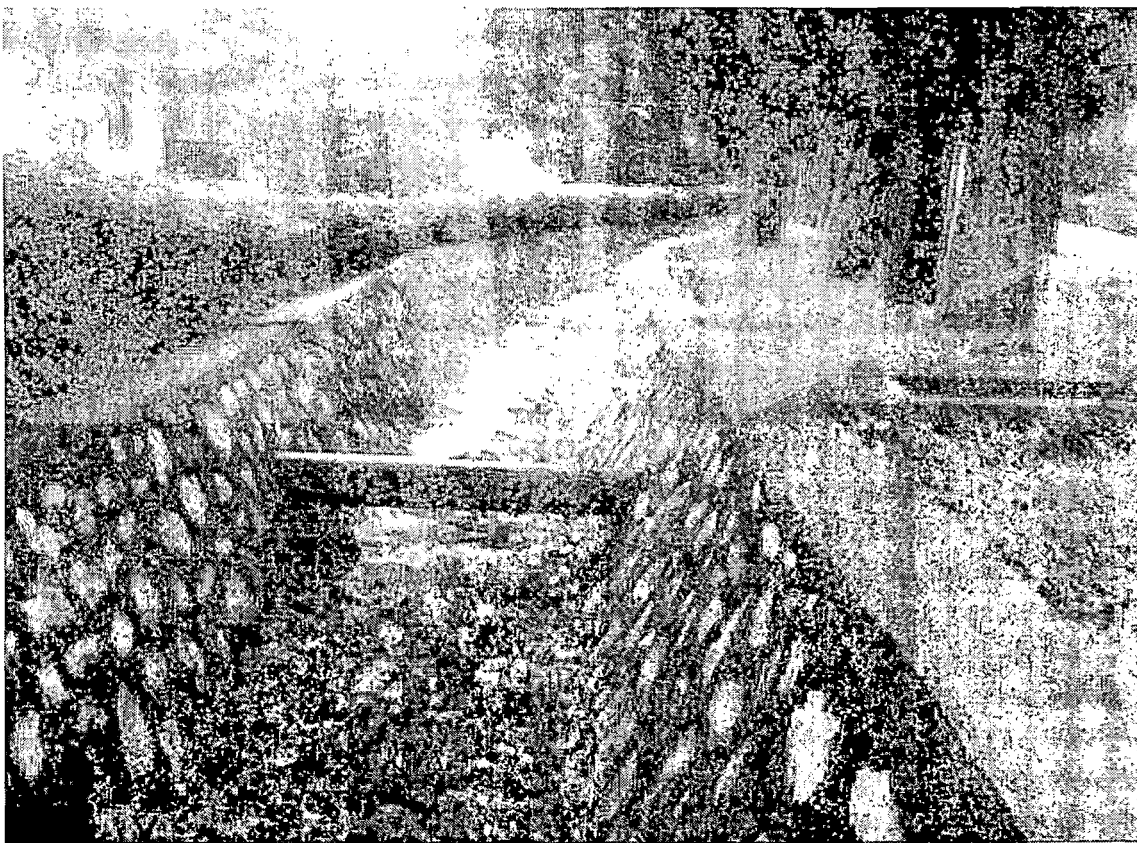

Η στρατηγική τους ήταν άψογα σχεδιασμένη από την αρχή μέχρι το τέλος σε όλους τους τομείς. Η διείσδυση τους έγινε με την δανειοδότηση της οικονομικά εξασθενημένης Γαλλικής εταιρείας το 1887, στη συνέχεια μετοχοποίησαν τους ομολογιακούς τίτλους που τους είχε δώσει η Γαλλική εταιρεία και έγιναν πλέον αυτοί τα αφεντικά της εταιρείας. Επίσης οι Άγγλοι δεν βιάστηκαν να τελειοποιήσουν τα έργα γρήγορα, αλλά με γνώμονα τις δυσκολίες και τις ιδιομορφίες της περιοχής προσπάθησαν να δουλέψουν πραγματοποιώντας δύο στόχους : πρώτον την λύση των προβλημάτων που δημιουργούσε το έδαφος και δεύτερον την κατασκευή έργων ειδικά μελετημένων και σχεδιασμένων για τις ιδιομορφίες που παρουσίαζε το Κωπαϊδικό πεδίο.

Απ' την άλλη πλευρά όσον αφορά καθαρά στον τομέα της καλλιέργειας οι Άγγλοι προσπάθησαν μέσω της εισόδου σύγχρονων τεχνολογικών μέσων ,προγραμμάτων και τεχνογνωσίας να εκτινάξει στο βέλτιστο σημείο την αποδοτικότητα του Κωπαϊδικού κτήματος. Επίσης οι Άγγλοι είχαν διαμορφώσει μια φιλοσοφία η οποία ως σκοπό της είχε τον σεβασμό του

περιβάλλοντος, των υδάτινων και των φυσικών πόρων της Κωπαΐδος κατά την καλλιέργεια. Αυτή τη φιλοσοφία ακολούθησε αργότερα και ο Οργανισμός Κωπαΐδος όπως θα δούμε στο τέταρτο κεφάλαιο.

Κι ενώ όμως τα έργα ,τα σχέδια, οι μελέτες, και η οργάνωση άλλαξαν πάρα πολλά στο Κωπαϊδικό πεδίου σχέσεις της εταιρείας με τους ντόπιους κατοίκους (ακτήμονες καλλιεργητές και κτηνοτρόφους) αμαύρωσαν την συνολική εικόνα της Αγγλικής εταιρείας.Και αυτό γιατί οι περισσότεροι δεν θα θυμούνται ότι οι Άγγλοι ήταν αυτοί που τελειοποίησαν την αποξήρανση, αλλά θα θυμούνται πως ήταν αυτοί που εκμεταλλεύτηκαν τους ντόπιους καλλιεργητές με τον χειρότερο δυνατό τρόπο.

Μικρό κανάλι στο εσωτερικό των ``Κήπων``.

Βέβαια οι Άγγλοι ήταν λογικό να φερθούν με αυτό τον τρόπο και αυτό γιατί η Ιστορία μας έχει διδάξει πως όταν μια ξένη επένδυση πραγματοποιείται σε μία οποιαδήποτε μη ανεπτυγμένη χώρα, τα θύματα της επένδυσης αυτής είναι οι πολίτες της χώρας στην οποία πραγματοποιείται η επένδυση, γιατί είναι αναγκασμένοι μέσω της δουλειάς τους να αποσβέσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα το κόστος της επένδυσης του έργου. Οι σχέσεις της εταιρείας και των καλλιεργητών θα αναλυθούν διεξοδικά στην υποενότητα 2,4.

Από μία άλλη σκοπιά όμως οι Άγγλοι ίσως να φέρθηκαν έτσι επειδή οι σχέσεις της με την Ελληνική πολιτεία είχαν ψυχραθεί λόγω του προστίμου που είχε επιβάλλει η Ελληνική Κυβέρνηση στην εταιρεία. Ίσως αυτή να ήταν και η αιτία ή η αφορμή που οι Άγγλοι φέρθηκαν όσο πιο καπιταλιστικά και απάνθρωπα μπορούσαν απέναντι στους έξυπνους αλλά οικονομικά ανίσχυρους καλλιεργητές.

Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε πως η Αγγλική εταιρεία πέτυχε τους στόχους της δηλαδή να υλοποιήσει το έργο, να καλλιεργήσει το κτήμα, να οργανώσει την παραγωγή και να πραγματοποιήσει κέρδη. Δεν μπορούσε όμως να έχει την διάρκεια που θα ήθελε η εταιρεία και αυτό το γεγονός οφείλεται στην καταπίεση που ασκούσε στους καλλιεργητές και στις οικογένειες τους.

Τα στενά χαλικόστρωτα δρομάκια αποτελούν στοιχεία ζωτικής σημασίας των ``Κήπων``.

Επίσης οι Άγγλοι ήταν αυτοί που έδωσαν την ώθηση της ανάπτυξης της πόλης της Αλιάρτου, καθώς πλέον η Αλιάρτος ήταν όχι μόνο το κοντινότερο σημείο στην καρδιά της Κωπαΐδος, αλλά ήταν και μέρος όπου η Αγγλική εταιρεία είχε στεγάσει τα τμήματα των εξωκαλλιεργητικών δραστηριοτήτων της. Επίσης πρέπει να πούμε ότι ο πρότυπος οικισμός ``Κήποι``, όπου στεγάζονταν τα γραφεία και τα σπίτια του προσωπικού της εταιρείας αποτελούν ως σήμερα αντικείμενο θαυμασμού και στολίδι για την ευρύτερη περιοχή της Αλιάρτου.

**Έντονη είναι η παρουσία του πράσινου
στο εσωτερικό του πρότυπου αυτού οικισμού.**

Κλείνοντας την ενότητα αυτή θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε πως η Αγγλική εταιρεία με τις εγκαταστάσεις και την οργάνωση που την διακατείχε ,είχε προβλέψει και καλύψει τις ανάγκες που θα παρουσιάζονταν στο Κωπαϊδικό πεδίο τουλάχιστον για τα επόμενα εκατό χρόνια. Είχε κατασκευάσει εκκοκκιστήριο, συσκευαστήριο προϊόντων, υδρόμυλους, αποθήκες, μηχανουργείο, κάτι που για την Ελλάδα εκείνης της εποχής δεν ήταν πραγματοποιήσιμο ούτε καν σε μακέτα. Μπορεί λοιπόν η παραχώρηση του κτήματος στο Ελληνικό Δημόσιο να έγινε μετά από 62 χρόνια Αγγλικής ιδιοκτησίας, όμως ο Οργανισμός Κωπαϊδός παρέλαβε και ανέλαβε να διαχειρισθεί ένα υπερσύγχρονο για την εποχή κτήμα.

Έτσι λοιπόν η διείσδυση του Αγγλικού κεφαλαίου στο Κωπαϊδικό πεδίο μπορεί να κριθεί ως άκρως επιτυχημένη, σαν επένδυση όμως χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη μας τις διάφορες διαφωνίες και συγκρούσεις που είχαν με τους ακτήμονες καλλιεργητές ή με το Ελληνικό Κράτος.

2,4:Το Κωπαϊδικό ως πεδίο ταξικής σύγκρουσης

Στην υποενότητα 2.4 θα αναφερθούμε στις αντιθέσεις των σχέσεων της Αγγλικής εταιρίας LAKE COPAIS LTD και των ακτημόνων καλλιεργητών της Κωπαϊδας. Πρώτα από όλα όμως θα αναλύσουμε τη σημασία του τίτλου δηλ. το Κωπαϊδικό ως πεδίο ταξικής σύγκρουσης.

Ως Κωπαϊδικό πεδίο ονομάζεται ο χώρος και ο τόπος που ασκούν τις δραστηριότητες τους η Αγγλική εταιρία LAKE COPAIS CO LTD και οι ακτήμονες καλλιεργητές, δηλ. είναι ο Κωπαϊδικός κάμπος, τα γραφεία και οι λοιπές εγκαταστάσεις της εταιρίας (αποθήκες, εκκοκκιστήριο, συσκευαστήριο κ.λ.π.).

Οι δύο τάξεις οι οποίες συγκρούστηκαν στο Κωπαϊδικό πεδίο είναι η Αγγλική εταιρία και οι ακτήμονες καλλιεργητές αντίστοιχα. Εξαιτίας αυτής της σύγκρουσης δημιουργήθηκε το Κωπαϊδικό Ζήτημα, το οποίο συνδέθηκε με το Αγροτικό Ζήτημα.

Ας μελετήσουμε τώρα τις δύο τάξεις αυτές ξεχωριστά την μία από την άλλη. Ας ξεκινήσουμε πρώτα από την ισχυρότερη τάξη, δηλ. την Αγγλική εταιρία. Η Αγγλική εταιρία μπήκε στο Κωπαϊδικό πεδίο με σκοπό να πραγματοποιήσει μια μεγάλη επένδυση, να αποξηράνει την λίμνη Κωπαΐδα και να την καταστήσει μια εύφορη και καλλιεργήσιμη πεδιάδα. Οι θέσεις της λοιπόν έπρεπε και ήταν λογικό να είναι, υπέρ της γρηγορότερης δυνατής απόσβεσης της επένδυσης που θα πραγματοποιούσε. Δεν ήταν δυνατόν η Αγγλική εταιρία να έφερνε το έργο εις πέρας και μετά να το χάριζε στο Ελληνικό δημόσιο ή να το παραχωρούσε στους ακτήμονες κατοίκους, εφόσον το κόστος του έργου το αναλάμβανε αποκλειστικά η εταιρία.

Αντιθέτως η εταιρία έπρεπε να οργανώσει τα πράγματα με τέτοιο τρόπο ώστε. 1) να εξυπηρετούνται τα συμφέροντα της, 2) να έχει την ανοχή και την σύμφωνη γνώμη του ελληνικού κράτους χωρίς διχογνωμίες, αντιπαραθέσεις και τυχόν προβλήματα, και 3) οι ντόπιοι κάτοικοι να είναι ευχαριστημένοι από τον τρόπο διοίκησης της εταιρίας και να καλλιεργούν την γη με τέτοιο τρόπο που να συμφέρει την εταιρία.

Η εταιρία ήταν αυτή που είχε το πρώτο και κύριο λόγο στο Κωπαϊδικό πεδίο. Ήταν αυτή που οργάνωσε τον τρόπο της παραγωγής και καλλιέργειας, αλλά και τις μετέπειτα επεξεργασίας και διοχέτευσης στην αγορά των παραγόμενων προϊόντων. Επίσης είχε το δικαίωμα να επιβάλλει φόρους στους ακτήμονες καλλιεργητές, να ελέγχει τον τρόπο των καλλιεργειών τους και να επιβάλλει μεθόδους καλλιέργειας που σύμφεραν την ίδια (π.χ. πουλώντας δικά της λιπάσματα ή σπόρους ή μηχανήματα κ.λ.π.) Επίσης η εταιρία μπορούσε να εισπράξει και χρήματα για αρδευτικά έργα ή για το νερό που χρησιμοποιούσαν οι ακτήμονες καλλιεργητές.

Η εταιρία προέβη σε αυτές τις κινήσεις για κάποιους πολύ σοβαρούς λόγους . 1) γιατί μετά την αποξήρανση το ελληνικό κράτος δεν θα μπορούσε να εξαγοράσει τα δικαιώματα διαχείρισης του έργου από την ανάδοχο και ιδιοκτήτρια εταιρία, 2) το ελληνικό κράτος δε μπορούσε σε καμία περίπτωση να πληρώσει την εταιρία με σκοπό την απαλλοτρίωση του κτήματος σε περίπτωση που το απαιτούσαν οι ακτήμονες καλλιεργητές που στην πλειοψηφία τους ήταν οικονομικά ασθενείς.

Έτσι ο μόνος τρόπος της εταιρείας να αποκομίσει κέρδος ήταν να πουλήσει κτήματα σε όσους μπορούσαν να τα αγοράσουν, σε αυτούς που είχαν πάρει κάποια κτήματα από εθελοντική εργασία έπρεπε να τους επιβάλλει φόρους χρήσης για το νερό που κατανάλωναν ή φόρους σοδειάς (κάτι που ίσχυε και για αυτούς που είχαν την δυνατότητα να αγοράσουν γη), και όλους τους υπόλοιπους ακτήμονες θα τους απασχολούσε στα κτήματα της με υπερβολικά μεγάλα και εξαντλητικά ωράρια και εξευτελιστικές αμοιβές. Ο άμεσος και απώτερος στόχος της εταιρείας ήταν ότι όλοι οι ακτήμονες έπρεπε να δουλεύουν για αυτήν, έπρεπε η εταιρεία να αποκομίζει τεράστια κέρδη, ενώ οι ακτήμονες έπρεπε να παίρνουν μόνο τα απαραίτητα χρήματα για να ζήσουν (Νόμος Lasalle), και τις περισσότερες φορές τα χρήματα αυτά δεν επαρκούσαν για την κάλυψη των αναγκών τους.

Στην αντίπερα όχθη συναντάμε την τάξη των ακτημόνων καλλιεργητών. Αυτοί στην πλειοψηφία τους προέρχονταν από οικονομικά ασθενείς οικογένειες και μοχθούσαν για την εξασφάλιση του προς το ζην μεροκάματου, ασχολούμενοι κυρίως με την γεωργία και την κτηνοτροφία.

Η τάξη αυτή πριν την αποξήρανση ζούσε σε άθλιες συνθήκες, αφού η λίμνη Κωπαΐδα τους δημιουργούσε τεράστια προβλήματα. Το πρώτο και σημαντικότερο ήταν η ελονοσία και η δυσσομία κατά τους καλοκαιρινούς μήνες που προκαλούσαν τα έλη. Ασφαλής δρόμος για την Λιβαδειά, την Θήβα και την Αθήνα δεν υπήρχε, καθώς έπρεπε να ξεπεράσει κανείς την αφιλόξενη Κωπαΐδα (κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες), και τις ληστρικές επιδρομές. Ο μέσος όρος ζωής αυτών των κατοίκων ήταν πάρα πολύ μικρός, πριν την αποξήρανση, εξαιτίας των άθλιων συνθηκών που επικρατούσαν στην περιοχή.

Μετά την ίδρυση του Νέου Ελληνικού Κράτους οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής ζητούσαν επίμονα την αποξήρανση της λίμνης, που ήταν

και ο μεγάλος καημός τους. Μετά από επίπονους και σκληρούς αγώνες πολλών ετών, και προσπάθειες επενδυτών (αφού το κράτος αδυνατούσε να συνεισφέρει οικονομικά) η Κωπαϊδα τελικά αποξηράνθηκε. Ήταν λογικό λοιπόν για αυτούς μετά την αποξήρανση να διεκδικήσουν ένα κομμάτι από την γη που τους ανήκε.

Και αυτό γιατί με το φιλότιμο που τους διέκρινε βοήθησαν όσο μπορούσαν την Αγγλική εταιρεία να φέρει το έργο εις πέρας. Βέβαια οφείλουμε να αναγνωρίσουμε στην Αγγλική εταιρεία πως έδωσε ένα αρκετά καλό κίνητρο χαρίζοντας στους παραλίμνιους κατοίκους την μισή έκταση από αυτή που θα καθάριζαν από τα καλάμια κάνοντας την καλλιεργήσιμη, πληρώνοντας στην εταιρεία μόνο τα αρδευτικά. Όμως από την άλλη πλευρά το να πλήρωνε η εταιρεία εργάτες προκειμένου να κάνουν αυτή τη δουλειά σε μια έκταση 290.000 χιλιάδων στρεμμάτων ήταν οικονομικά ασύμφορο. Εξάλλου η Αγγλική εταιρεία εκείνη την εποχή απασχολούσε 300 και αργότερα περίπου 1.200 εργάτες, δηλαδή μετά την επιβολή του προστίμου από την Επιτροπή της Ελληνικής Κυβέρνησης το 1891.

Από την πλευρά τους λοιπόν, οι ακτήμονες καλλιεργητές ήταν λογικό να απαιτήσουν με αξιώσεις τα δικαιώματα που είχαν επί της Κωπαϊδικής γης. Αφού κατά κύριο λόγο για αυτούς έγινε το έργο, και αυτοί θα έβγαζαν εις πέρας το δύσκολο έργο της καλλιέργειας και της απόσβεσης του Κωπαϊδικού κτήματος. Για αυτό, όπως θα δούμε και στην συνέχεια, ζητούσαν επίμονα από την Ελληνική Κυβέρνηση την εξαγορά και κατόπιν την απαλλοτρίωση του κτήματος, αφού δεν είχαν την δυνατότητα να διαπραγματευτούν με δίκαιους και συμφέροντες όρους την αγορά γης με την Αγγλική εταιρεία.

Όπως είδαμε λοιπόν και παραπάνω οι δύο αυτές ταξικές ομάδες είχαν διαφορετικές ιδέες, θέσεις, αξιώσεις και πιστεύω όσον αφορά το Κωπαϊδικό πεδίο. Το μόνο κοινό που σύνδεε τις δύο αυτές ταξικές ομάδες ήταν το Κωπαϊδικό πεδίο, γιατί μέσα σε αυτό ζούσαν και ασκούσαν τις δραστηριότητές τους και οι δύο ομάδες.

Τις παραγωγικές σχέσεις των καλλιεργητών και της εταιρείας τις διαμορφώνουν δύο χαρακτηριστικά : 1) η κοινωνικοί διαστρωμάτωση των καλλιεργητών (δηλαδή αν ήταν μεγάλο-μεσσαίο-μικροκαλλιεργητές) και 2) οι σχέσεις της εταιρείας και των καλλιεργητών στο Κωπαϊδικό πεδίο. Από τις σχέσεις αυτές μπορούμε να διαχωρίσουμε τους καλλιεργητές σε τρεις

κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές είναι : 1) οι μικροϊδιοκτήτες ,οι οποίοι κατείχαν μικρά κομμάτια γης, 2) τους ημιακτήμονες οι οποίοι είχαν στην ιδιοκτησία τους αντιπαραγωγική γη, ενώ ταυτόχρονα δούλευαν και στην εταιρεία, και 3) τους μεγαλοακτήμονες, οι οποίοι κατείχαν μεγάλα κομμάτια γης στον Κωπαϊδικό κάμπο.³⁷

Κι ενώ στην αρχή τα πράγματα διεζάγονταν με ομαλό τρόπο, στην πορεία του χρόνου τα διαφορετικά συμφέροντα των δύο τάξεων, οδήγησαν στην ρήξη των σχέσεων των δύο πλευρών, στην σύγκρουση και στην διαμάχη που ξέσπασε ανάμεσα στην Αγγλική εταιρεία και στους ακτήμονες καλλιεργητές.

Οι διαμάχες της Αγγλικής εταιρείας με τους ακτήμονες καλλιεργητές κράτησαν σχεδόν μισό αιώνα, όμως το 1952 με την εξαγορά του κτήματος της Κωπαϊδος από το Ελληνικό Δημόσιο, και την μετέπειτα διανομή του, έδωσε οριστική λύση στο πρόβλημα. Ωστόσο όμως δεν πρέπει να θεωρούμε το κράτος ως αμέτοχο στην κόντρα και τις διενέξεις της Αγγλικής εταιρείας με τους ακτήμονες καλλιεργητές. Αντιθέτως το κράτος συμμετείχε ως διαμεσολαβητής ή και ως πυροσβέστης στις διαμάχες αυτές, αφού ήταν η Ανώτατη Αρχή στην οποία υπάγονταν και οι δύο ταξικές ομάδες.

Ως αφετηρία του κακού κλίματος που δημιουργήθηκε όμως μπορούμε να θεωρήσουμε την επιβολή προστίμου στην Αγγλική εταιρεία από την επιτροπή της Ελληνικής κυβέρνησης του Δηλιγιάννη. Η κίνηση αυτή της κυβέρνησης κρίθηκε ως παράνομη και καταχρηστική από την εταιρεία και ίσως να επρόκειτο για την αιτία που η εταιρεία δεν φέρθηκε και με τον καλύτερο τρόπο που θα μπορούσε στους ακτήμονες καλλιεργητές. Το πρόστιμο γενικότερα ψύχρανε τις σχέσεις εταιρείας – κράτους, και ευνόητο είναι πως θύμα αυτού του γεγονότος θα ήταν οι ακτήμονες καλλιεργητές και όχι τόσο το κράτος ή η εταιρεία. Σημασία όμως εδώ έχει πως το πρόστιμο μάλλον κακό έκανε παρά καλό στους ντόπιους καλλιεργητές ,που λόγω της ανίσχυρης θέσης τους έπρεπε να υποστούν τις μοιραίες για αυτούς συνέπειες που θα ακολουθούσαν.

Παίρνοντας τα πράγματα από την αρχή η πρώτη σύγκρουση της εταιρείας με τους αυτόχθονες κατοίκους έγινε το έτος 1888. Ήταν ουσιαστικά

³⁷ Βλ. Ν. Μέλλιου-Απ. Παπαδόπουλου.Εκσυγχρονισμός και Κοινωνικές Διενέξεις στην Κωπαϊδα τον Μεσοπόλεμο,σελ.8, από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

ο δεύτερος χρόνος της Αγγλικής εταιρείας στο τιμόνι της διαχείρισης του Κωπαϊδικού κτήματος. Την περίοδο λοιπόν αυτή σε καθημερινή βάση οι ντόπιοι κτηνοτρόφοι και οι αγροφύλακες της εταιρείας λάμβαναν μέρος σε βίαιες συγκρούσεις, προφανώς γιατί τα ζώα των πρώτων καταπατούσαν τα κτήματα της εταιρείας για την οποία εργάζονταν οι δεύτεροι. Χαρακτηριστικά δημοσιεύματα της εποχής εκείνης αναφέρουν πώς: `` οι σχέσεις των περιοίκων της Κωπαΐδος και της εταιρείας ήταν τεταμένες και αποθαρρυντικές``. Οι διαφορές των χωρικών, των αγροφυλάκων και του προσωπικού ασφαλείας της εταιρείας λύνονταν με συμπλοκές ή ακόμα και με τα όπλα. Οι μεν χωρικοί υποστήριζαν πως τα ζώα τους δικαιούνταν να βοσκούν στην περιοχή ανενόχλητα ,οι δε εκπρόσωποι της εταιρείας απαιτούσαν να πληρώνουν μία δραχμή για κάθε μικρό ζώο και από τρεις μέχρι έξι για κάθε μεγάλο ζώο που θα βοσκούσε εντός των ορίων των κτημάτων της εταιρείας .Οι κάτοικοι της περιοχής έβαλαν δικηγόρους γιατί ισχυρίζονταν πως τα ζώα τους έπρεπε να βοσκούσαν ελεύθερα όπως και πριν, ενώ η εταιρεία υποστήριζε πως οι φόροι αυτοί ήταν νόμιμοι βάση της σύμβασης που είχε υπογράψει με το Ελληνικό Δημόσιο.³⁸ Επίσης άλλα δημοσιεύματα ανέφεραν την επέμβαση της Αστυνομίας για να προστατέψει τους κατοίκους, ενώ άλλα δημοσιεύματα έγραφαν πως όλα αυτά είναι αποτελέσματα της συμπεριφοράς της κυβέρνησης Δηλιγιάννη προς την εταιρεία.³⁹

Το 1890 για τις ανάγκες των έργων εκατοντάδες ξένοι εργάτες προσλαμβάνονται από την εταιρεία. Λόγω όμως της παρουσίας ληστών και φυγόδικων , οι οποίοι δούλευαν για την εταιρεία, παρατηρήθηκε αύξηση της εγκληματικότητας στην ευρύτερη περιοχή. Ενό δημοσίευμα της εφημερίδας Ακρόπολης στις 25 Φεβρουάριου του 1890 είχε τίτλο: ``Φωνή εκ Θηβών ΈΛΕΟΣ! ΈΛΕΟΣ!``, και έκανε εκκλήσεις προς την Πολιτεία για την πάταξη της εγκληματικότητας, την αύξηση της δυναμικότητας της χωροφυλακής και των στρατιωτικών δυνάμεων, και τον διωγμό των ληστών και των φυγόδικων από την περιοχή.⁴⁰ Το 1891 η κυβέρνηση Δηλιγιάννη επέβαλε στην εταιρεία πρόστιμο ύψους 1.550.000 δραχμών το οποίο έναν χρόνο αργότερα ακύρωσε η κυβέρνηση Τρικούπη. Αξίζει να επισημάνουμε πώς η επιτροπή κατέγραψε

³⁸ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελ.49.

³⁹ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 49 – 53.

⁴⁰ Βλ. στο ίδιο, σελ.55.

πως οι ακτήμονες καλλιεργητές 4.480 χιλιάδες στρέμματα στην κατοχή τους, όμως η κυβέρνηση με υπόμνημα το οποίο υποβλήθηκε στον Υπουργό Εσωτερικών το 1894, αρνήθηκε να λάβει οποιαδήποτε θέση για το ζήτημα αυτό .

Ο Χαρίλαος Τρικούπης

Οι σχέσεις όμως της εταιρείας και των καλλιεργητών δεν εκφράζονται μοναχά από τις βίαιες διενέξεις και τις βίαιες συμπλοκές, αλλά και από άλλες πολιτικές που η εταιρεία εφαρμόζε. Μία από αυτές ήταν και το γεώμορο, βάση αυτού όταν κάποιος υπέγραφε μία σύμβαση για την μακροχρόνια καλλιέργεια της εταιρείας, υποχρεούνταν να αποδίδει στην εταιρεία ποσοστό επί της παραγωγής του ανάλογα με το προϊόν που παρήγαγε. Η σύμβαση αυτή μεταβιβάζονταν κληρονομικά, ενώ περίπου 6.000 αγρότες καλλιεργούσαν με αυτό τον τρόπο κτήματα της εταιρείας.⁴¹ Το γεώμορο υπολογίζεται όπως αναφέραμε διαφορετικά για κάθε προϊόν π,χ, για τα σιτηρά υπολογίζονταν με ποσοστό τις % επί της συνολικής παραγωγής, ενώ για το βαμβάκι υπολογίζονταν επί συγκεκριμένου ποσού οκάδων. Το γεώμορο για το βαμβάκι ανέρχονταν για τα άνυδρα χωράφια από 10% την δεκαετία του 1880

⁴¹ Βλ. Γ.Θ. Μαυρογορδάτος-Χ.Χ. Χατζηιωσήφ, Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988, σελ. 163, αρχείο Δ. Καπογιάννη

έως 20% την δεκαετία του 1930, ενώ για τα ένυδρα χωράφια ανέρχονταν από 15% την δεκαετία του 1880 έως 32-42% την δεκαετία του 1930. Για τα πρώιμα το γεώμορο είχε περίπου την ίδια διακύμανση από 16% στην δεκαετία του 1880 έως 35% στην δεκαετία του 1930.⁴²

Όπως είδαμε οι σχέσεις της εταιρείας και των καλλιεργητών εκφράζονταν μέσω της πολιτικής του γεώμορου. Το γεώμορο είναι μία σύμβαση βάση της οποίας οι καλλιεργητές καλλιεργούσαν κτήματα της εταιρείας, και είχαν την υποχρέωση να πληρώνουν σε αυτή ένα ποσοστό επί της παραγωγής ανάλογα με το προϊόν. Τις αυξήσεις του γεώμορου προκαλούσαν: 1) η ανυπαρξία επενδύσεων στην περιοχή, 2) η χαμηλή αποδοτικότητα του εδάφους, 3) η άνοδος και η διακύμανση των τιμών των αγροτικών προϊόντων, και 4) το μέγεθος της συνολικής παραγωγής.⁴³

Αντίθετα οι μικροκαλλιεργητές υποχρεούνται να καταβάλλουν στην εταιρεία χρήματα μόνο για τα αρδευτικά. Δημιουργούνται όμως πολλά προβλήματα σε αυτούς εξαιτίας :1) των διακοπών της παροχής ύδατος, που σκόπιμα έκανε η εταιρεία για να καταστρέψει την παραγωγή όσων δεν πλήρωναν (με αποτέλεσμα να καταστρέφονταν και αυτοί που δεν έφταιγαν), και 2) λόγω της κακής η ελλιπής συντήρησης των αρδευτικών καναλιών

Εκτός όμως από την πολιτική του γεώμορου ,οι ακτήμονες καλλιεργητές ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν στην εταιρεία και κάποια άλλα έξοδα. Τα έξοδα αυτά ήταν : 1) τα αλωνίστηκα, 14% επί της ποσότητας που θα αλωνίζονταν (την ίδια εποχή στον Θεσσαλικό κάμπο πλήρωναν με 5-6%), 2) τα δικαιώματα βοσκής, 8δρχ για κάθε άλογο, 4,5δρχ για κάθε πρόβατο και 0,2δρχ για κάθε όρνιθα ή γαλλοπούλα, 3) τα μεταφορικά ήταν 1% επί της συνολικής παραγωγής, 4) τα φυλακτικά έξοδα, για την φύλαξη της παραγωγής στις αποθήκες της εταιρείας, 5) τα έξοδα συντήρησης αυλακών και μικρών καναλιών, 6) τα έξοδα για την αγορά σπόρων, οι οποίοι πουλιόνταν από την εταιρεία με πίστωση που κυμαίνονταν από 40-50%, 7) το όργωμα με βενζινάροτρο, στοίχιζε από 135-180δρχ το στρέμμα, υπερτιμημένο με 600% περίπου. Επίσης άλλα έξοδα που έπρεπε να πληρώσουν στην εταιρεία οι ακτήμονες καλλιεργητές ήταν: για καλλιέργεια του αγρού ,για σπορά, για

⁴² Βλ. το ίδιο, σελ. 164, σπ.π. ``Γεωργικό Δελτίο Υπ. Γεωργίας 1937, Π. Χιώτης``

⁴³ Βλ. Ν. Μέλλιος-Απ. Κ. Παπαδόπουλος, Εκσυγχρονισμός και Κοινωνικές Διενέξεις στο Κωπαϊδικό Πεδίο τον Μεσοπόλεμο, σελ. 9, αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

θεριστικά μαζί με τα έξοδα διατροφής των θεριστών, και για μεταφορικά. Σε αυτά εάν προσθέσουμε και όλα τα υπόλοιπα έξοδα που κατέβαλλαν οι καλλιεργητές στην εταιρεία θα διαπιστώσουμε την τεράστια αισχροκέρδεια της εταιρείας, αν π.χ. εάν κάποιος είχε 80 οκάδες παραγωγή του προϊόντος χ οι 70 οκάδες πήγαιναν στην εταιρεία και μόνο οι 10 οκάδες έμεναν καθαρά στον καλλιεργητή.

Λαμβάνοντας υπόψη το βαρύ ``χαράτσι`` που επέβαλλε η εταιρεία οι περισσότεροι καλλιεργητές δεν μπορούσαν να είναι εντάξει στις υποχρεώσεις τους. Τις περισσότερες φορές αναγκάζονταν να δανειστούν, να αγοράσουν από την εταιρεία με πίστωση, και τελικά να καταλήξουν οικονομικά κατεστραμμένοι ως εργάτες της εταιρείας στα ίδια τους τα κτήματα. Επίσης η εταιρεία σε όσους δεν πλήρωναν τα αρδευτικά ,με την μη παροχή νερού σε αυτούς ή με την μη τακτική και καλή συντήρηση των καναλιών, κατέστρεφε εκδικητικά τις σοδειές τους.

Η αγανάκτηση των καλλιεργητών και η απαίτηση προς το Ελληνικό Δημόσιο να εξαγοράσει και να απαλλοτριώσει το κτήμα, σε συνδυασμό με τις απεργιακές κινητοποιήσεις του 1930,την διακοπή της επιδότησης του γεώμορου από το Ελληνικό κράτος, και την συνεχόμενη αύξηση του γεώμορου από την Αγγλική εταιρεία έκανε τα πράγματα ακόμα πιο δύσκολα. Η Αγγλική εταιρεία αναγκάστηκε να δώσει στους εκμισθωτές καλλιεργητές (αφού δεν μπορούσαν να την πληρώσουν) αντιπαραγωγικά εδάφη ,με σκοπό στην συνέχεια να προβεί στην αυτοκαλλιέργεια του υπόλοιπου γόνιμου κήματος, προσλαμβάνοντας ως εργάτες τους μέχρι πρότινος καλλιεργητές.

Στα κτήματα που αυτοκαλλιεργούσε η εταιρεία έγιναν τα απαραίτητα βήματα (σε συνδυασμό και με τα κίνητρα που έδωσε το κράτος στην εταιρεία) για την εισαγωγή σύγχρονων τεχνολογικών μέσων, ενώ οι καλλιέργειες των εκμισθωτών καλλιεργητών εξακολουθούσαν να καλλιεργούνταν με τον παραδοσιακό τρόπο παραγωγής, δηλαδή με πρωτόγονα μέσα. Αυτό είχε ως αποτελέσματα:1) τους καλλιεργητές να παράγουν τα προϊόντα τους κάτω από άθλιες συνθήκες, και 2) την εταιρεία να επιτυγχάνει την μέγιστη αποδοτικότητα της γης, αποκομίζοντας τεράστια κέρδη (χάρη στις σύγχρονες μεθόδους

παραγωγής που εφάρμοζε), τα οποία το 1937 ανέρχονταν στο ποσό των 36.140.197 εκατομ. δραχ.⁴⁴

Ζώμαχος στην Κωπαΐδα στην περίοδο του Μεσοπολέμου

Κι ενό όμως ο εκσυγχρονισμός που πραγματοποιείται στο κτήμα της Κωπαΐδος αρχίζει να αποδίδει, η πολιτική αστάθεια της χώρας επηρεάζει και τελικά ξαναεπιβάλλει την παραδοσιακό τρόπο παραγωγής. Η εταιρεία στόχευε στην αύξηση της αυτοκαλλιέργειας όμως μια σειρά από γεγονότα όπως: η δικτατορία του Μεταξά, η Γερμανική Κατοχή ,και στη συνέχεια η Εθνική Αντίσταση και ο εμφύλιος, της άλλαξαν τα σχέδια. Την ίδια περίοδο οι σχέσεις της εταιρείας και των καλλιεργητών παρέμεναν τεταμένες, με τους τελευταίους να πιέζουν για την λύση του Κωπαϊδικού Ζητήματος με την αγορά και την απαλλοτρίωση του κτήματος από το κράτος Τελικά το αίτημα τους θα εισακούγονταν και θα γίνονταν πραγματικότητα λίγα χρόνια αργότερα το 1952.

⁴⁴ Βλ. Γ.Θ. Μαυρογορδάτος-Χ.Χ. Χατζηιωσήφ, Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988, σελ. 168, σπ.π. "Γεωργικό Δελτίο Υπ. Γεωργίας 1937, Π.Χιώτης", αρχείο Δ. Καπογιάννη

Το πρόβλημα όμως των καλλιεργητών δεν ήταν μόνο αυτό. Οι ακτήμονες καλλιεργητές βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση και ήταν εξαναγκασμένοι να επιβιώνουν σε απάνθρωπες συνθήκες. Λόγω της καθυστέρησης των αποστραγγιστικών έργων και της ελλιπής γενικότερα αποστράγγισης εξακολουθούσαν να υποφέρουν από την ελονοσία. Ταυτόχρονα όμως με την μάστιγα της ελονοσίας η κακή διατροφή των καλλιεργητών και των οικογενειών τους, εξασθενούσαν τις δυνάμεις τους μέρα με την ημέρα. Η οικονομική τους κατάσταση δεν ήταν δυνατόν να περιγραφεί με λόγια, αλλά μόνο με εικόνες οι οποίες μαρτυρούσαν την οικτρή πραγματικότητα. Τα χρέη των καλλιεργητών προς την Αγγλική εταιρεία ανέρχονταν στο ποσό των 15.000.000 εκατομ. δρχ περίπου, και τα γεωργικά τους χρέη σε 200.000.000 εκατομ. δρχ.⁴⁵

Άλλες επιβαρύνσεις των καλλιεργητών εκτός από φυλακτικά και μεταφορικά και άλλα διάφορα που αναφέραμε πριν ήταν και: 1) διάφορα ποσοστά επί της παραγωγής, έξοδα για άνοιγμα και συντήρηση πηγαδιών, 3) έξοδα για άνοιγμα και για συντήρηση δρόμων (κάτι για το οποίο οι καλλιεργητές δεν ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν), 4) ποσοστό επί της παραγωγής για την κατασκευή αποθηκών της εταιρείας, 5) ποσοστό επί της παραγωγής για την κατασκευή στάβλων της εταιρείας, 6) ενοίκιο 25δρχ για κάθε πλεκτή καλύβα που βρίσκονταν μέσα στο κτήμα, 7) καταβολή 25 οκάδων κρασιού για ενοίκιο αλωνιού, 8) καταβολή 25 οκάδων σιταριού για παραμονή έστω και μίας ώρας κάτω από τα υπόστεγα της εταιρείας για να προφυλαχθούν οι καλλιεργητές από την βροχή. Επίσης οι καλλιεργητές κατέβαλλαν φόρους στο Δημόσιο, για την παραγωγή και καλλιέργεια της γης, και για την κτηνοτροφία. Δεν πλήρωναν μόνο ένα ποσοστό επί της παραγωγής αλλά φορολογούνταν και για τα ποσά που έπαιρναν από την εταιρεία.

Τώρα θα αναλύσουμε τα ποσοστά για συντήρηση έργων, για μεταφορικά και φυλακτικά που πλήρωναν οι καλλιεργητές προκειμένου να υπολογίσουμε τα έσοδα της εταιρείας για ένα χρόνο : 1) από το σιτάρι 17.600 οκάδες επί 7δρχ έχουμε 95.600δρχ, 2) από το κριθάρι 27.000 οκάδες επί 4δρχ έχουμε 108.000δρχ, 3) από την βρώμη 42.400 οκάδες επί 4δρχ έχουμε 169.600δρχ, 4) από τον αραβόσιπο 24.000 οκάδες επί 3δρχ έχουμε

⁴⁵ Βλ. Ι.Αφεντόπουλος, Το Κωπαϊδικό Ζήτημα, Αθήνα 1930, σελ. 6, πηγή Βιβλιοθήκη Α.Τ.Ε.

72.000δρχ, 5) από το βαμβάκι 22.000 οκάδες επί 8δρχ έχουμε 176.000δρχ, 6) από διάφορα άλλα σύνολο 17.600δρχ. Έτσι το συνολικό ποσό που εισέπραττε η Αγγλική εταιρεία για έναν καλλιεργητικό χρόνο ανέρχονταν στο ποσό των 638.800δρχ. Αν υπολογίσουμε πως για μισθό αγροφυλάκων η εταιρεία πλήρωνε 288.000δρχ τότε το καθαρό κέρδος της ανέρχονταν στο ποσό των 340.000δρχ, μόνο από αυτά που πλήρωναν οι καλλιεργητές.⁴⁶

Τώρα θα αναλύσουμε τι πλήρωναν οι καλλιεργητές για κάθε προϊόν αναλυτικά. Για το σιτάρι πλήρωναν: 1) για το γεώμορο 24% επί της παραγωγής, 2) για το αλώνισμα πλήρωναν 11% επί της παραγωγής, 3) και για μεταφορικά πλήρωναν από 1 έως και 3% επί της παραγωγής, συνολικά δηλαδή πλήρωναν στην εταιρεία το 38% επί της παραγωγής. Για τον αραβόσιτο οι καλλιεργητές πλήρωναν στην εταιρεία: 1) για το γεώμορο 26% επί της παραγωγής, 2) για τα αλωνιστικά 9% επί της παραγωγής, 3) 1% επί της παραγωγής για φυλακτικά, 4) για συντήρηση έργων 1% επί της παραγωγής, 5) για μεταφορικά 1% επί της παραγωγής, συνολικά δηλαδή πλήρωναν 38% επί της παραγωγής. Για το βαμβάκι πλήρωναν: 1) 35 οκάδες βαμβακιού για το γεώμορο, 2) 1 οκά βαμβακιού για φυλακτικά, 3) για συντήρηση έργων 1 οκά βαμβακιού, 4) 1 οκά βαμβακιού για μεταφορικά, συνολικά δηλαδή πλήρωναν 38 οκάδες βαμβακιού για κάθε στρέμμα.⁴⁷

Οι καλλιεργητές συνεχώς διαμαρτύρονταν για τα υπέρογκα ποσοστά που αποκόμιζε η εταιρεία. Το πρόβλημα όμως δεν ήταν μόνο αυτό. Η εταιρεία στην πορεία του χρόνου έκανε προσαυξήσεις στο γεώμορο και στους υπόλοιπους ``φόρους`` που πλήρωναν οι καλλιεργητές. Οι προσαυξήσεις αυτές γίνονταν ανά τριετία και με τα καινούρια συμβόλαια που ενέκρινε η εταιρεία. Οι καλλιεργητές όμως υποστήριζαν πως υπέγραφαν σε λευκό χαρτί και ότι δεν είχαν ιδέα για τις προσαυξήσεις που γίνονταν. Θεωρούσαν λοιπόν τις προσαυξήσεις της εταιρείας ως παράνομες και καταχρηστικές. Οι διαφορές προκάλεσαν τις διαμαρτυρίες των καλλιεργητών που πολλές φορές μετατρέπονταν σε εξεγέρσεις. Το 1930 όμως οι καλλιεργητές προχώρησαν σε γενική αποχή από τα κτήματα και τις καλλιέργειες της Αγγλικής εταιρείας. Η απεργιακή αυτή κινητοποίηση είχε ως αποτέλεσμα την μείωση των φόρων χρήσης ή ενοικίασης της Κωπαϊδικής γης από την εταιρεία. Οι καλλιεργητές

⁴⁶ Βλ. στο ίδιο, σελ.11.

⁴⁷ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 6 – 7.

όμως και πάλι έμειναν δυσαρεστημένοι, αφού η μειώσεις αυτές των τιμών ήταν περισσότερο κινήσεις εντυπωσιασμού παρά πραγματικές μειώσεις.

Το 1925 από την κυβέρνηση Μιχαλακόπουλου πάρθηκε η απόφαση της Διαιτησίας. Με αυτή την απόφαση προσπάθησε η τότε κυβέρνηση να λύσει τα προβλήματα που υπήρχαν. Αποφασίστηκε η χορήγηση προσφυγικού δανείου ,με σκοπούς καθαρά φιλανθρωπικούς, προκειμένου να αποκτήσουν στέγη χιλιάδες οικογένειες προσφύγων. Μέσω της Διαιτησίας : 1) η εταιρεία αποζημιώθηκε με 60.000 λίρες, γιατί τα αποξηραμένα εδάφη δεν ήταν 220.000 αλλά 180.000 στρέμματα, 2) η εταιρεία αντάλλαξε 30.000 στρέμματα άγονου εδάφους με αντίστοιχη έκταση πλουσιότερου εδάφους, 3) η εταιρεία επέβαλλε κάποιους όρους για να πουλήσει 160.000 στρέμματα ,οι όροι όμως αυτοί καθιστούσαν αδύνατη την αγορά, 4) η εταιρεία γίνεται κάτοχος πολλών χιλιάδων στρεμμάτων εύφορης έκτασης της οποίας πριν κατείχε την επικαρπία, 5) η εταιρεία απαλλάχθηκε από την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης από εκχερσώσεις που προκλήθηκαν από φωτιά,6) η εταιρεία απαλλάχθηκε από την καταβολή αποζημίωσης για την μη ίδρυση Γεωργικού και Κτηνοτροφικού Σταθμού καθώς και Ιπποφορβείου, 7) η εταιρεία απαλλάχθηκε από την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης λόγω της έλλειψης αλωνιστικών μηχανών και την καταστροφή της παραγωγής κατά την παραμονή της στα αλώνια το έτος 1918, 8) η εταιρεία απαλλάχθηκε από την ευθύνη της κακής παραλαβής και κατασκευής των υδραυλικών έργων. Οι αποφάσεις αυτές έμελλαν πάλι να προκαλέσουν ένταση στις σχέσεις εταιρείας και καλλιεργητών.⁴⁸

Για τον λόγο λοιπόν αυτό θα παραθέσουμε δύο πίνακες, όπου ο ένας αναφέρεται στον γεωργικό και ο άλλος στον κτηνοτροφικό τομέα αντίστοιχα. Οι πίνακες αυτοί θα παρουσιάζουν το τι πλήρωναν οι καλλιεργητές προπολεμικά, το τι πλήρωναν την δεκαετία του 1930, καθώς και την διαφορά που κυμαίνονταν οι τιμές ανάμεσα στις δύο αυτές χρονικές περιόδους.

⁴⁸ Βλ. Ι. Αφεντόπουλος ο.π. , σελ.6.

Πίνακας 1*

ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ			
ΠΡΟΪΟΝ	ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ	ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1930	ΔΙΑΦΟΡΑ
Σιτάρι	18-20%	38-75%	20-55%
Αραβόσιτος	18%	38-50%	20-32%
Βαμβάκι	5-12 οκάδες	18-38 οκάδες	13-26 οκάδες
Σανό	3-5δρχ	200δρχ	195-197δρχ

* : τιμές βαμβακιού και σανού ανά στρέμμα

Πηγή: Ι. Αφεντόπουλος, Το Κωπαϊδικό Ζήτημα, Αθήνα 1930, σελ.7

Πίνακας 2*

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ			
ΕΙΔΟΣ ΖΩΟΥ	ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ	ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1930	ΔΙΑΦΟΡΑ
Πρόβατα	0,10-1,50δρχ	50-100δρχ	49,50-48,50δρχ
Μεγάλα Ζώα	2-5δρχ	160-250δρχ	158-245δρχ
Χοίροι	0,50-2,50δρχ	250δρχ	247,50-249,50δρχ
Όρνιθες % Γάλλοι	0,05-0,30δρχ	15-25δρχ	14,95-24,20δρχ

* : τιμές κατά κεφαλήν

Πηγή: Ι. Αφεντόπουλος, Το Κωπαϊδικό Ζήτημα, Αθήνα 1930, σελ.7

Τέτοιες όμως διακυμάνσεις υπήρχαν και στα γεώμορα, όπως θα δούμε και στον Πίνακα 3. Εδώ θα δούμε την διακύμανση του γεώμορου από την προπολεμική περίοδο έως και την δεκαετία του 1930, καθώς και την διαφορά των τιμών. Στον πίνακα έχουμε τιμές μόνο για γεωργικά προϊόντα, διότι σε αυτά μόνο επιβάλλονταν το γεώμορο. Δεν θα δούμε όμως μεγάλη διαφορά σε σχέση με τον πίνακα 1 ο οποίος παρουσίαζε την συνολική επιβάρυνση, ενώ ο πίνακας 3 μόνο τα γεώμορα.

Πίνακας 3*

ΓΕΩΜΟΡΑ			
ΠΡΟΪΟΝ	ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ	ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1930	ΔΙΑΦΟΡΑ
Σιτάρι	18-20%, 38-75%	36%, 25-71,25%	15-50%
Αραβόσιτος	18%, 38-50%	15%, 24-57,50%	15-27%
Βαμβάκι	13 οκάδες, 18-38 οκάδες	15-30 οκάδες	10-18 οκάδες

* : Περιλαμβάνονται πολλές τιμές ανάλογα με το μέγεθος της παραγωγής

Πηγή : Ι. Αφεντόπουλος, Το Κωπαϊδικό Ζήτημα, 1930, σελ.7

Παρατηρώντας λοιπόν και τους τρεις αυτούς πίνακες που μας δίνει ο Ι. Αφεντόπουλος, στην σχετική μελέτη που έκανε επάνω στο Κωπαϊδικό

Ζήτημα, διαπιστώνουμε την εκμετάλλευση της εταιρείας προς τους καλλιεργητές. Η απάνθρωπη αυτή στάση της εταιρείας προς τους καλλιεργητές προκαλούσε συνεχείς αντιδράσεις. Και ήταν λογικό αυτό αφού εδώ δεν γίνονταν η απόσβεση μίας επένδυσης, αλλά η αφαίμαξη των καλλιεργητών που διαβίωναν στην περιοχή που έγινε το έργο. Η Αγγλική εταιρεία όμως στην προσπάθειά της να ρουφήξει και την τελευταία κηλίδα αίματος που απέμενε στις φλέβες των ακτημόνων κατοίκων είχε εφεύρει ένα αντίστοιχο γεώμορο και για τους κτηνοτρόφους. Οι κτηνοτρόφοι λοιπόν δεν πλήρωναν μόνο ένα ποσό κατά κεφαλήν, για τα ζώα που είχαν, αλλά πλήρωναν στην εταιρεία και ενοικιοστάσιο για τις ώρες που οι κτηνοτρόφοι επέβλεπαν τα ζώα τους, ενό αυτά βοσκούσαν στα κτήματα της εταιρείας. Αυτά τα στοιχεία τα παρουσιάζουμε στον Πίνακα 4, ο οποίος χωρίζεται σε δύο περιόδους (όπως και οι Πίνακες 1,2,3) περιλαμβάνει τις διαφορές των τιμών, και τα ενοικιοστάσια των βοσκών.

Πίνακας 4*

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΝΟΙΚΙΟΣΤΑΣΙΟ				
ΕΙΔΟΣ	ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ	ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1930	ΕΝΟΙΚΙΟΣΤΑΣΙΟ ΒΟΣΚΩΝ	ΔΙΑΦΟΡΑ
Πρόβατα	0,10-1,50δρχ	50-100δρχ	2-30δρχ	48-70δρχ
Μεγάλα	2-3δρχ	160-250δρχ	40-100δρχ	110-150δρχ
Χοίροι	0,50-2,50δρχ	250δρχ	10-50δρχ	200-240δρχ
Όρνιθες	0,05-0,30δρχ	15-25δρχ	1-6δρχ	0,95-19δρχ

* : τιμές ανά κεφαλήν, η διαφορά βγαίνει από τις τιμές κατά κεφαλήν
συνυπολογίζοντας & το ενοικιοστάσιο

Πηγή: Ι.Αφεντόπουλος, Το Κωπαϊδικό Ζήτημα, 1930, σελ.9

Εάν συνδυάσουμε και συνυπολογίσουμε τα στοιχεία αυτά, που οδηγούν στην οικονομική αφαίμαξη των καλλιεργητών, σε συνδυασμό με την κακομεταχείριση και την καταπίεση των οικογενειών των καλλιεργητών, από την εταιρεία τότε δικαιολογημένα οι σχέσεις των δύο πλευρών δεν ήταν καλές. Οι Άγγλοι ήταν τα αφεντικά της περιοχής και φρόντιζαν να το δείχνουν με κάθε τρόπο. Αύξαναν το γεώμορο και τους άλλους φόρους παράνομα ανά τριετία, ενό ταυτόχρονα κακοποιούσαν τα κορίτσια των οικογενειών των καλλιεργητών και προέβαιναν σε κάθε μορφής ωμότητα. Αυτές οι πράξεις μπορεί να έγιναν από το υπαλληλικό προσωπικό, τους αγροφύλακες, και το προσωπικό

ασφαλείας της εταιρείας, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει ότι δεν αμαυρώνεται και η εικόνα της εταιρείας από αυτές τις πράξεις.

Οι καλλιεργητές προσπαθούσαν με οποιοδήποτε τρόπο να αντιδράσουν και να σταματήσουν όλα αυτά που γίνονταν εις βάρος τους με εξεγέρσεις, με προτάσεις για μείωση του γεώμορου, με εκκλήσεις στο κράτος για εξαγορά και απαλλοτρίωση του κτήματος. Βέβαια σχεδόν τις περισσότερες, για να μην πούμε όλες, οι αντιδράσεις αυτές των καλλιεργητών οδηγούσαν σε συρράξεις, διαπληκτισμούς και συμπλοκές.

Η αγανάκτηση των καλλιεργητών από την καταπίεση και την εκμετάλλευση της Αγγλικής εταιρείας κατέκλυζαν τα δημοσιεύματα των εφημερίδων της τότε εποχής. Οι βουλευτές της Αττικοβοιωτίας μιλούσαν επανειλημμένα στις συνεδριάσεις της Βουλής για το Κωπαϊδικό Ζήτημα. Το θέμα πάντως δεν σταματούσε εκεί καθώς οι καλλιεργητές της Κωπαΐδος έστειλαν το 1930 ένα Υπόμνημα στην Βουλή και στην Γερουσία των Ελλήνων. Μέσα στο υπόμνημα ανέφεραν τα προβλήματά τους, τις μορφές εκμετάλλευσης που ασκούσε επάνω τους η εταιρεία, καθώς και τις λύσεις που πρότειναν, αλλά και την αναγκαιότητα, για την διευθέτηση του Κωπαϊδικού Ζητήματος.

Οι απεργιακές κινητοποιήσεις του 1930, η κατάργηση της κρατικής επιδότησης του γεώμορου, ο πόλεμος, η Γερμανική κατοχή, η Εθνική Αντίσταση, και ο εμφύλιος έκανε την κατάσταση ακόμα πιο δύσκολη. Οι καλλιεργητές ήρθαν πιο πίσω, από οικονομικής πλευράς, δεν μπορούσαν να εκσυγχρονίσουν τον τρόπο παραγωγής τους και συνεχώς έβλεπαν τους κόπους τους να πηγαίνουν χαμένοι. Τελικά το 1952 δόθηκε τέλος στην από Αγγλικής πλευράς καταπίεση των καλλιεργητών, αφού το κτήμα πέρασε σε Ελληνικά χέρια.

Κάνοντας λοιπόν μια ανακεφαλαίωση των όσων αναφέρθηκαν στην ενότητα αυτή συμπεραίνουμε πως η κόντρα των δύο ταξικών ομάδων ήταν δικαιολογημένη και αναπόφευκτη.

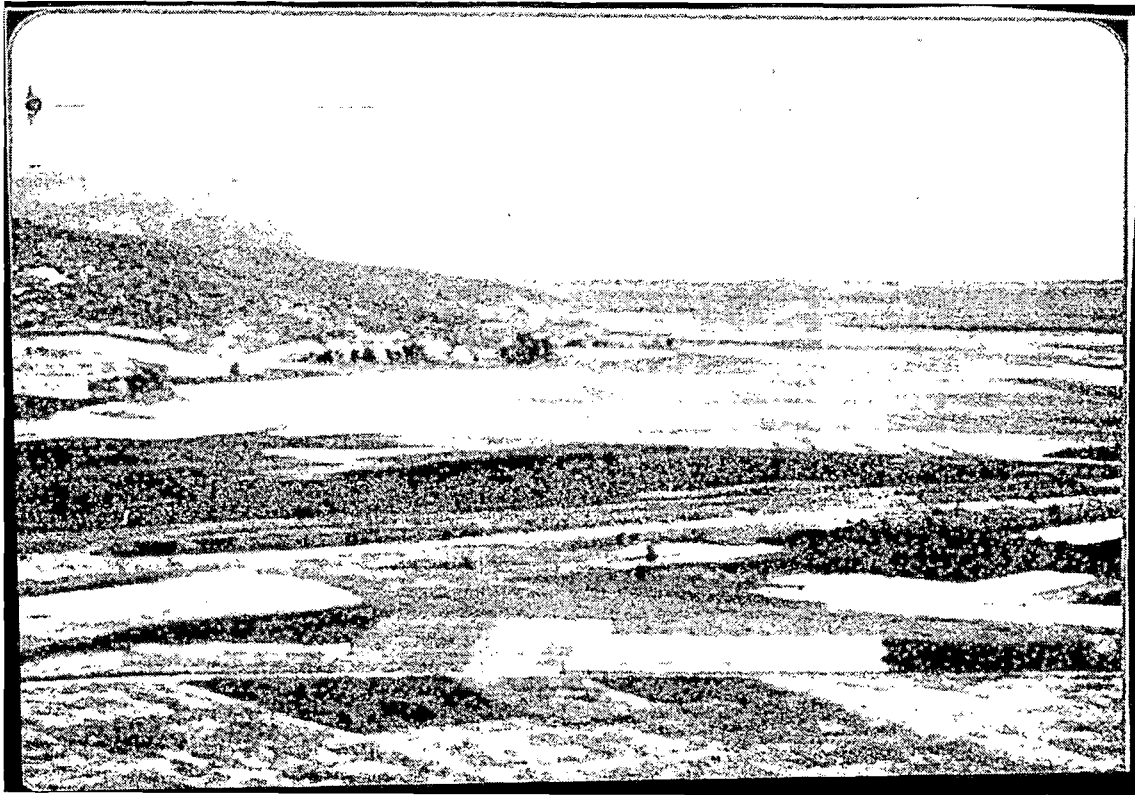
Από την μία μεριά η εκμετάλλευση, η κερδοσκοπία, και η καταπίεση που ασκούσαν οι Άγγλοι, και από την άλλη η οικονομική αδυναμία, η άθλια διαβίωση και η κακή ψυχολογία των καλλιεργητών είναι δύο έννοιες τόσο διαφορετικές και τόσο αντίθετες, αλλά είναι και τόσο συνδεδεμένες μεταξύ τους, αφού η πρώτη εικόνα προκαλούσε την δεύτερη.

Η Αγγλική εταιρεία προφανώς δεν κατάλαβε ποτέ πως είχε να κάνει με ανθρώπους και όχι με ψυχρά και άψυχα αντικείμενα. Ήθελε πάντα να έχει όλο το μερίδιο του κέρδους δικό της, αλλά και τους καλλιεργητές ικανοποιημένους και ευχαριστημένους από τον τρόπο διοίκησης της εταιρείας. Η Αγγλική εταιρεία δεν κατόρθωσε ποτέ να καταλάβει πως το κέρδος έχει και κάποιο όριο προκειμένου να μην προκαλέσει την οργή και την αντίδραση των καλλιεργητών.

Από την άλλη πλευρά οι καλλιεργητές δεν κατάλαβαν ποτέ πως στον αγώνα που έκαναν ήταν μόνοι. Δεν ήθελαν να πιστέψουν πως όχι μόνο με τον ιδρώτα τους αλλά και με το αίμα τους πως θα ξεπλήρωναν το έργο που ολοκλήρωσε η Αγγλική εταιρεία. Είχαν πολλά όνειρα για τον τόπο τους αλλά δεν είχαν τις απαραίτητες προϋπόθεσης, κυρίως οικονομικές, ώστε να τα υλοποιήσουν.

Συν τις άλλους το Ελληνικό κράτος έχει και αυτό το δικό του μερίδιο ευθύνης. Έπαιζε επανειλημμένα το ρόλο του διαιτητή και του επόπτη διαμεσολαβητή στις διαμάχες της εταιρείας και των καλλιεργητών. Μπορεί να επιδοτούσε το γεώμορο, αλλά με το να χαϊδεύει την εταιρεία και να μάχεται για το να προστατεύσει τα συμφέροντά της όταν αυτά θίγονταν, έκανε περισσότερο καλό παρά κακό στους καλλιεργητές.

Οι διαμάχες των καλλιεργητών και της Αγγλικής εταιρείας θα μείνουν όμως για πάντα γραμμένες στην Ιστορία. Και αυτό γιατί οι καλλιεργητές με την στάση τους απέναντι στην αφαίμαξη που τους προκαλούσε η εταιρεία, θα δείχνει το παράδειγμα, δηλαδή πως τέτοια σημαντικά προβλήματα λύνονται με υπεράνθρωπες προσπάθειες και συνεχείς αγώνες.

Άποψη του κάμπου της Κωπαΐδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η σύνδεση του Κωπαιϊδικού με το Αγροτικό Ζήτημα

Ο 20^{ος} αιώνας βρίσκει την περιοχή της Κωπαιϊδος ως ένα πεδίο έντονης διαμάχης μεταξύ των καλλιεργητών και της Αγγλικής; Εταιρείας. Οι παραλίμνιοι καλλιεργητές εισχωρούν σε έδαφος όπου η Αγγλική εταιρεία ισχυρίζονταν ότι ανήκαν στην ιδιοκτησία της εταιρείας ενώ αντιθέτως οι καλλιεργητές ισχυρίζονταν ότι ήταν δικά τους χρησιμοποιώντας τίτλους ιδιοκτησίας από την περίοδο της Οθωμανικής Κατοχής.

Την διαμάχη αυτή κλήθηκε να την λύσει και να την φέρει εις πέρας η Κυβέρνηση του Ελληνικού Κράτους μετά από έντονη διαμαρτυρία της Αγγλικής εταιρείας. Το Κράτος έδωσε κάποια λύση , αλλά η λύση αυτή δεν έγινε αποδεκτή και είχε ως επακόλουθο μακροχρόνιους δικαστικούς αγώνες.

Η μεσολάβηση της Γερμανικής Κατοχής με όλες τις συνέπειές της, φρέναρε τα επενδυτικά έργα της Αγγλικής εταιρείας.

Από τα πρώτα Μεταπολεμικά χρόνια όμως η Κυβέρνηση πήρε θέση ώστε να διευθετηθεί το Ζήτημα της απαλλοτρίωσης. Για να πετύχει όμως αυτό έκανε κάποιες μεταρρυθμίσεις στην περιοχή της Κωπαιϊδας. Η Κυβέρνηση βρήκε και πάλι αντιμέτωπη την Αγγλική εταιρεία.

3.1: Πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο υπήρχε μια ασάφεια όσον αφορά τον όρο περιμετρική ζώνη της λίμνης. Η ζώνη των συνήθων πλημμύρων και η μη σαφής οριοθέτηση από τους αρμόδιους νομομηχανικούς ώστε έδωσαν την ευκαιρία στους παραλίμνιους καλλιεργητές να εισχωρούν σε εδάφη που η Εταιρεία θεωρούσε ότι ανήκουν στην ιδιοκτησία της.

Σε αντίθεση οι καλλιεργητές ισχυρίζονται ότι κατείχαν τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις προσκομίζοντας Οθωμανικούς τίτλους ιδιοκτησίας, μισθωτήρια συμβόλαια ή άλλους τίτλους μεταβίβασης. `` Με τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων της Γαλλικής Εταιρείας στην Αγγλική χωρίς να λυθεί αυτό το

ζήτημα η Αγγλική Εταιρία άρχισε να διαμαρτύρεται έντονα στο Ελληνικό Κράτος ισχυριζόμενη ότι διάφοροι γαιοκτήμονες καταπατούν τις όχθες της λίμνης κατά την πρόοδο της υποχώρησης των υδάτων. Το Ελληνικό Κράτος έπρεπε να πάρει θέση. Το τμήμα Δημόσιας Οικονομίας του Υπουργείου Εσωτερικών με τον τότε Υπουργό Ν. Μπουφίδη ανέθεσε σε εξαμελή επιτροπή με πρόεδρο τον Συνταγματάρχη του μηχανικού Ν. Μεταξά να συντάξει πόρισμα ώστε να λυθεί το ζήτημα μεταξύ καλλιεργητών και Εταιρίας. Μετά από μακροχρόνια και λεπτομερή έρευνα η εξαμελής επιτροπή διαπίστωσε ότι όντως οι καλλιεργητές υπερέβαιναν το καθορισμένο όριο κατά 4,480 στρέμματα⁴⁹. Έτσι έγινε μια όσο το δυνατό πιο δίκαιη περικοπή του πλεονάσματος από τη πλευρά της Επιτροπής το οποίο ήταν ουσιαστικά έλλειμμα της Εταιρίας, αυτό πραγματοποιήθηκε με την αναλυτική καταγραφή των πραγματικών ιδιοκτησιών για κάθε καλλιεργητή συμπληρώνοντας πλήρη τοπογραφικά διαγράμματα.

Αυτό το γεγονός είναι γνωστό ως “η πρώτη διανομή “ αλλά δεν έμελλε να δώσει κάποια λύση στο ζήτημα. Το πολυσέλιδο αυτό αναλυτικό υπόμνημα υποβλήθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών στις 23 Δεκεμβρίου 1894 και παράλληλα στις 27 του ίδιου μήνα υποβλήθηκε και δεύτερη έκθεση προς το Υπουργείο από τη μειοψηφία με θέμα “την προς διανομή των γαιών του Κωπαϊδικού πεδίου Επιτροπής” την οποία υπέγραψαν οι Εμμ. Λυκούδης, Γ. Πυρπύρης και Δ. Διαμαντίδης.⁵⁰ Αυτοί έκριναν ότι η περικοπή των 4,480 στεμμάτων έπρεπε να γίνει όχι εξίσου κα’ αριθμητική αναλογία για όλα τα κτήματα αλλά με βάση τη βελτίωση την οποία είχε επέλθει στα κτήματα μετά τα πρώτα έργα αποξήρανσης, δηλαδή της παραγωγικής δυνατότητας των εδαφών.

Προφανώς την άποψη αυτής ενστερνίστηκαν και οι ίδιοι οι καλλιεργητές οι οποίοι ποτέ δεν αναγνώρισαν τη προσωρινή αυτή διανομή και από το 1894 ξεκίνησαν ένα μακροχρόνιο δικαστικό αγώνα με την Αγγλική Εταιρία που κράτησε ως το 1918.⁵¹ Όλες οι δικαστικές αποφάσεις όπως και μια σειρά από σχέδια νόμων που πρότεινε το Ελληνικό Κράτος για τη

⁴⁹ “Με τη ... στρέμματα” ο.π. Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα, Η λίμνη της Κωπαΐδος Προτάσεις και Μελέτες για την Αποξήρανση Οικονομικές και Κοινωνικές Προεκτάσεις, έκδοση Γ. Καλομοίρης Ι. Αυγέρης, Αθήνα 2005, σελίδες 78-79.

⁵⁰ Βλ. στο ίδιο, σελ. 79.

⁵¹ Γιάννης Λάμπρου, Η ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΚΩΠΑΪΔΟΣ Αφετηρία Αγροτικής Ανάπτυξης, έκδοση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1995, σελ. 57.

διευθέτηση του ζητήματος δεν εφαρμόστηκαν ποτέ. Οι συμβάσεις αυτές μεταξύ Κράτους και Εταιρίας που προτάθηκαν στα 1902, 1904, 1906, 1907, και 1909 δεν κυρώθηκαν από την Ελληνική βουλή. Η επιτακτική θέση της Αγγλικής Εταιρίας για την οριοθέτηση και νομική κατοχύρωση της ιδιοκτησίας της την οδήγησε στην πρόταση για παραχώρηση 10,000 στρεμμάτων γης επί πλέον με τέτοιους όρους όμως που από τη πλευρά των Ελληνικών Κυβερνήσεων θεωρήθηκαν απαράδεκτοι. Η νέα αυτή διαφωνία προστέθηκε στη δυσαρέσκεια της Αγγλικής Εταιρίας ταυτόχρονα με την επιβολή του προστίμου που της δόθηκε το 1891.⁵²

Η Εταιρία όμως, όπως είδαμε εξ' αρχής είχε μια συγκεκριμένη οικονομική τακτική κρατώντας μια ανυποχώρητη και σταθερή στάση στο όλο ζήτημα αποσκοπώντας στον εκσυγχρονισμό και την τέλεια απόδοση των επενδύσεων στις οποίες ήδη είχε κάνει αλλά και αυτών που σχεδίαζε στο μέλλον. Από το 1898 ήδη εισήγαγε το λεγόμενο "Model farm" στη Κωπαΐδα το οποίο αργότερα αναπτύχθηκε σε "Development farm", δηλαδή φάρμα ανάπτυξης. Η Αγγλική Εταιρία είχε κύρια προϋπόθεση τη μεγάλη ιδιοκτησία για την επιτυχία αυτών των μοντέλων, έτσι άρχισε να αυτοκαλλιεργεί τμήματα του κτήματος ιδρύοντας πρότυπη καλλιεργητική μονάδα με εισαγωγή τεχνολογίας, σύγχρονων μεθόδων καλλιέργειας και μισθωτής εργασίας από το 1900 ως το 1918.⁵³ Από την άλλη πλευρά όμως οι παραλίμνιοι αγρότες συνέχιζαν με τον πρωτόγονο τρόπο και τις μεθόδους καλλιέργειας, γιατί τα κοινωνικοπολιτικά προβλήματα και οι διενέξεις που είχαν προκύψει δεν επέτρεπαν την αφομοίωση των νέων μεθόδων από τους καλλιεργητές.

Το πρόγραμμα που εφάρμοσε η Αγγλική Εταιρία, δηλαδή η δημιουργία της αυτοκαλλιέργειας, έδινε την εικόνα μίας εκμετάλλευσης απέναντι στους αγρότες της περιοχής και στην Ελλάδα ως σύνολο. Το όλο αυτό θέμα δεν μπορούσε να αφήσει αδιάφορη την Ελληνική Βουλή, ούτως ώστε οι Βοιωτοί Βουλευτές έδιναν σκληρές μάχες για να δικαιωθούν οι αγρότες. Βέβαια, όμως, η Κυβέρνηση δεν μπορούσε να ασχοληθεί αποκλειστικά και να δώσει μεγάλη έμφαση στις σχέσεις καλλιεργητών και Εταιρίας γιατί έπρεπε να βάλει σε προτεραιότητα τις εξελίξεις στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική του

⁵² Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ. 80.

⁵³ Βλ. στο ίδιο, σελ. 80.

απόφαση, η οποία έγινε νόμος του Κράτους από την Κυβέρνηση Πάγκαλου, υπογράφηκε στις 6 Ιουλίου 1925 και δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 10 Αυγούστου 1925.⁵⁶

`` Οι κύριοι όροι της Διαιτητικής Απόφασης ήταν οι εξής:

1ον. να καταβάλει το Ελληνικό Δημόσιο το ποσό των 60,000 λιρών ως αποζημίωση για τα 28,427 στρέμματα τα οποία σύμφωνα με την εταιρία είχαν καταπατηθεί από τρίτους.

2ον. να κρατήσει η Εταιρία στην πλήρη κυριότητα της 30,000 στρέμματα επί πλέον και όσα ανήκουν στην επικαρπία της (116,573 στρεμ.) για τα υπόλοιπα 62 χρόνια που απομένουν από την αρχική παραχώρηση.

3ον. Να έχει τη χρήση η Εταιρία όλων των υδάτων των λιμνών Υλίκης και Παραλίμνης για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας``.⁵⁷

Η απόφαση αυτή δικαίωσε σχεδόν όλες τις απαιτήσεις της Αγγλικής Εταιρίας και θεσμοθετήθηκε η ιδιοκτησία της στη Κωπαϊδική γη.

Από την άλλη πλευρά οι κάτοικοι της Βοιωτίας θεώρησαν ότι η απόφαση αυτή υστερούσε προς τα συμφέροντα τους και στο μόνο που μπορούσαν να ελπίζουν ήταν σε μια εξαγορά του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο με όρους ευνοϊκούς και διαπραγματεύσιμους.

Η Αγγλική Εταιρία με θεσμοθετημένη την ιδιοκτησία της στην Κωπαϊδική γη προχώρησε σε νέα αποστραγγιστικά και αρδευτικά έργα, καθώς και στη κατασκευή σταθμού ηλεκτρικής ενέργειας ώστε να αυξήσει την παραγωγικότητα των εδαφών και τη μελλοντική αυτοκαλλιέργεια τους.

Οι Άγγλοι ως το 1924 εισάγουν τεχνολογίες και σύγχρονες μεθόδους καλλιέργειας με αρκετή επιφύλαξη, εκτός αυτού, η φύση του εδάφους συνέβαλε με πραγματικά αίτια στην καθυστέρηση των έργων ή στην παρουσίαση τεχνικών ατελειών. Ένα ακόμη αίτιο στη μείωση της

⁵⁶ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ.84.

⁵⁷ ``Οι κύριοι ... ενέργειας`` οπ.π. Βλ. στο ίδιο, σελ.84.

παραγωγικότητας ήταν η αυτανάφλεξη της τύρφης που βάραινε συνεχώς τον πυθμένα της λίμνης.⁵⁸

Το 1923 ξεκίνησε η εκβάθυνση της αποχετευτικής υπόρυγας σε βάθος που να επιτρέπει, με φυσική ροή, την αποστράγγιση όλης της περιοχής. Η ολοκλήρωση του έργου αυτού έγινε στα 1931.

Το Ελληνικό Κράτος μετά τη Διαιτησία έδειξε πολιτική ανοχή στους Άγγλους, επιτρέποντας τους όχι μόνο να προσπεράσουν τα θεσμικά και πραγματικά αίτια και να προχωρήσουν επενδυτικά, αλλά και να μεγαλώσουν την εκμετάλλευση των καλλιεργητών οικονομικά και κοινωνικά. Υπήρξε αυθαίρετη αύξηση του εκατοστιαίου ποσοστού του γεώμορου, με τη μορφή μεταφορικών και αλωνιστικών κυρίως εξόδων, με αποτέλεσμα να χάνουν μεγάλο μέρος της παραγωγής τους. Αυτό ήταν η αρχή για τις κοινωνικές αναταραχές του 1929.

Ο τρόπος εκμετάλλευσης της περιοχής της Κωπαΐδας προσδιορίζεται από δύο παραμέτρους. Η πρώτη παράμετρος, αποτελείται από τη πολιτική του γεώμορου, η οποία εκφράζει τις συνεχείς σχέσεις μεταξύ εταιρίας και καλλιεργητών, και η δεύτερη παράμετρος, είναι η κοινωνική διαστρωμάτωση μεταξύ των καλλιεργητών. Οι καλλιεργητές διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες. `` Οι κατηγορίες είναι:

A. Οι *Μικροϊδιοκτήτες*, που ήταν κάτοχοι γης, κυρίως των παραλίμνιων περιοχών, με τίτλους ιδιοκτησίας Οθωμανικούς ή παραχωρητήρια του Ελληνικού Κράτους.

B. Οι *Ημιακτήμονες*, όπως χαρακτηριστικά ονομάζονταν όλοι οι κάτοχοι άγονης γης, οι οποίοι αναγκαστικά εργάζονταν στα κτήματα της Εταιρίας.

Γ. Οι *Ακτήμονες*, οι οποίοι ελλείψει γης επενεικίαζαν κτήματα της Εταιρίας για καλλιέργεια έναντι γεώμορου ``.⁵⁹

Η κατανομή των καλλιεργούμενων γαιών κατά κατηγορία καλλιεργητού εκφράζεται χαρακτηριστικά από τα παρακάτω καταγεγραμμένα στοιχεία:

⁵⁸ Βλ. στο ίδιο, σελ.85.

⁵⁹ `` Οι κατηγορίες Γεώμορου.`` σπ.π. Βλ. στο ίδιο, σελ.87.

Από τα στοιχεία του πίνακα γίνεται άμεσα φανερό ότι οι

<i>Στρέμματα καλλιεργούμενα από ΜΙΚΡΟΪΔΙΟΚΤΗΤΕΣ</i>	<i>28,427</i>
<i>Στρέμματα κατεχόμενα από ΕΡΓΑ-ΚΤΙΡΙΑ κλπ.</i>	<i>22,000</i>
<i>Στρέμματα ανήκοντα στην ΕΤΑΙΡΙΑ για ΕΠΕΝΟΙΚΙΑΣΗ σε ΑΚΤΗΜΟΝΕΣ</i>	<i>80,000</i>
<i>Στρέμματα επικαρπίας της ΕΤΑΙΡΙΑΣ για ΕΠΕΝΟΙΚΙΑΣΗ σε ΑΚΤΗΜΟΝΕΣ</i>	<i>116,573</i>
<i>Στρεμματικό σύνολο καλλιεργούμενων εδαφών</i>	<i>247,0000</i>

Μικροϊδιοκτήτες είχαν στην ιδιοκτησία τους ένα μικρό τμήμα της Κωπαϊδικής γης και μαζί με τους περισσότερους καλλιεργητές εξαρτώνταν άμεσα από την Εταιρία και τη πολιτική του γεώμορου. Ήταν αυτοί που αναλάμβαναν να καλλιεργήσουν μέρος της γης της Εταιρίας με υποχρέωση να αποδίδουν σε αυτή εκατοστιαίο ποσοστό γεώμορου ανάλογα με το προϊόν. Η σύμβαση που είχαν με την Εταιρία ανανεώνονταν κάθε ένα με πέντε χρόνια και συνήθως διαιωνιζόταν κληρονομικά. Με το σύστημα αυτό περίπου 6,000 αγρότες καλλιεργούσαν μέρος των κτημάτων της Εταιρίας.

Οι απαιτήσεις της Εταιρίας δεν ήταν δυνατόν να καλυφθούν, λόγω του ότι οι καλλιεργητές δεν είχαν μεγάλες δυνατότητες και τα εφόδια να επενδύσουν στη γη, η χαμηλή αποδοτικότητα του εδάφους, οι αναταραχές στις τιμές των αγροτικών προϊόντων και το συνολικό μέγεθος της παραγωγής. Αυτές τις απαιτήσεις η Εταιρία τις δικαιολογούσε με το επιχείρημα αυτών των συνεχών αυξανόμενων δαπανών από τη πλευρά της. "... Μετά την Διαιτητικήν Απόφασιν η Εταιρεία ηδυνήθη τελικώς να αντιμετωπίση την εκτέλεσιν άνευ εμποδίων ενός προγράμματος τελικής αξιοποίησεως. Τούτο πράγματι εξετελέσθη δια μέγιστης δαπάνης και η Εταιρεία υπολόγιζέν εις εκ του μακρού και δυσκόλου τούτου έργου ανταμοιβήν της..."

Ως εκ τούτου, η αύξηση του ποσοστού το γεώμορου υπήρξε δραματική.

Πίνακας 1

ΒΑΜΒΑΚΙ		
<i>ΕΤΗ</i>	<i>Γεώμορο για άνδρo</i>	<i>Γεώμορο για ένδρo</i>
1882-1892	10%	15%
1892-1913	15%	20%
1913-1926	15%	30%
1926-1930	20%	32-42%

Πηγή: Βενετία Κατσιφη-Ζώτα, Η λίμνη της Κοπαΐδος, σελ. 88-89

Πίνακας 2

ΠΡΩΙΜΑ	
<i>ΕΤΗ</i>	<i>Γεώμορο</i>
1882-1893	16%
1893-1901	18%
1901-1902	20%
1902-1916	22%
1916-1927	24%
1928-1930	28-35%

Πηγή: Βενετία Κατσιφη-Ζώτα, Η λίμνη της Κοπαΐδος, σελ. 88-89

Πίνακας 3

ΒΑΜΒΑΚΙ	
<i>ΕΤΗ</i>	<i>Γεώμορο</i>
1882-1916	10-15%
1917-1930	20%

Πηγή: Βενετία Κατσιφη-Ζώτα, Η λίμνη της Κοπαΐδος, σελ. 88-89

“ Στη πραγματικότητα όμως αυτά που ζητούσε η εταιρία από τους καλλιεργητές ήταν πολύ περισσότερα αν υπολογιστούν μέσα σε αυτά και διάφορα έξοδα που υποχρεούταν να καταβάλουν επιπλέον στην Εταιρία, όπως:

Για αλωνιστικά: 14% επί της αλωνιζόμενης ποσότητας, όταν στη Θεσσαλία την ίδια περίοδο πλήρωναν 5-6%.

Γι δικαιώματα βοσκής: 4,5δρχ. ανά πρόβατο, 8 δρχ. ανά ίππο, 0,2 δρχ. ανά όρνιθα και γάλο.

Για μεταφορικά: 1% επί της συνολικής παραγωγής.

Για συντήρηση μικρών χανδάκων.

Για φυλακτικά.

Για πωλήσεις σπόρου, που πολλές φορές δίνονταν με πίστωση 40-50%⁶⁰.

Οι μεγάλες αυτές επιβαρύνσεις των καλλιεργητών από την Εταιρία τους οδηγεί το 1930 σε συνολική χρέωση 15,000,000 δρχ. προς την Εταιρία.

Τις ίδιες εξίσου δυσκολίες αντιμετώπιζάν και οι μικροϊδιοκτήτες, αυτοί ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν γεώμορο στην Εταιρία για το δικαίωμα παροχής νερού από αυτήν. Αυτό δημιούργησε διάφορα προβλήματα εξάρτησης από την Εταιρία, η οποία άλλοτε διέκοπτε την παροχή νερού, με τη δικαιολογία ότι δεν είναι αρκετό, και άλλες φορές δεν συντηρούσε σωστά τα κανάλια αποστράγγισης, με συνέπεια να εξασθενεί η παραγωγή τους ακόμα και να καταστρέφεται. Με τον τρόπο αυτό τους ανάγκαζε να εγκαταλείπουν τα κτήματα τους και να ζητούν εργασία στα κτήματα της Εταιρίας. Αυτό δείχνει ότι η πολιτική της Εταιρίας είχε ως σκοπό τη πλήρη αυτοκαλλιέργεια της Κωπαΐδας για να εισπράττει περισσότερα κέρδη.

3.2: Ο Βενιζελικός εκσυγχρονισμός και οι προσπάθειες διευθέτησης του ζητήματος

Όπως έχουμε αναφέρει και στο προηγούμενο κεφάλαιο η διευθέτηση του ζητήματος με το Διεθνή Διακανονισμό του 1924, και κάτω από τις γνωστές οικονομικές πιέσεις με τις οποίες αναγκάστηκε να συνομολογήσει η κυβέρνηση Μιχαλακόπουλου, το αίτημα αυτό παρέμεινε πρακτικά μη πραγματοποιήσιμο. Παρότι η σύμβαση της Διαιτησίας είχε αφήσει περιθώριο δυο χρόνων για την εξαγορά του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο, το ποσό το οποίο είχε εκτιμηθεί από τους Διαιτητικούς Αντιπροσώπους για την αξία του Κωπαΐδικού πεδίου ήταν πραγματικά υπέρογκο για τις δυνατότητες της Ελληνικής οικονομίας. Οι 980,000 λίρες εκ μέρους του Ελληνικού Κράτους και οι 1,190,000 λίρες εκ μέρους των αγροτών, πλην των 30,000 στρεμμάτων τα οποία θα παρέμειναν στην ιδιοκτησία της Εταιρίας, δεν κατάφεραν να συγκεντρωθούν. Το αποτέλεσμα ήταν να εκπνεύσει το χρονικό περιθώριο της διετίας και η Εταιρία να πάρει οριστικά τη πλήρη κυριότητα του κτήματος.⁶¹

⁶⁰ ``Στην πραγματικότητα όμως ... Με πίστωση 40-50%`` οπ.π. Βλ. στο ίδιο, σελίδες 89-90.

⁶¹ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ.93.

Μετά από αυτό η Εταιρία δεν έλυσε μόνο το θεσμικό ζήτημα αλλά και το πραγματικό, καθώς το Ελληνικό Κράτος αναγκάστηκε να της παραχωρήσει τη Δυτική πλευρά της Κωπαΐδας, όπου αποτελούσε το πλέον γόνιμο τμήμα της, αντί της Ανατολικής, στην οποία τα εδάφη είχαν καταστραφεί από την αυτανάφλεξη της τύρφης και ήταν η αρχική επιλογή των Άγγλων. Η ανοχή αυτή του Ελληνικού Κράτους επέτρεψε στους Άγγλους να εντείνουν τις επενδυτικές τους προσπάθειες και να αυξάνουν συνεχώς και αυθαίρετα το γεώμορο. Η πολιτική αυτή των Άγγλων, ανάγκασε την κυβέρνηση του Βενιζέλου να δραστηριοποιηθεί πάνω στο ζήτημα αυτό. Κάτω από τις πιέσεις των Παπαναστασίου, Καφαντάρη, Ζαβιτσάνου, και μιας παγκόσμιας κρίσης που πλησίαζε, ο Βενιζέλος πρότεινε στην Εθνική και Αγροτική Τράπεζα να εξαγοράσουν το Κωπαϊδικό κτήμα.⁶² Παρά τη πρωτοβουλία αυτή του Βενιζέλου, οι διαπραγματεύσεις ναυάγησαν γιατί οι Άγγλοι ζήτησα ένα υπέρογκο ποσό για την εξαγορά του κτήματος.

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό, είναι ότι η εξαγορά δεν προτάθηκε στα πλαίσια της πολιτικής της αγροτικής μεταρρύθμισης, αλλά σαν ένα επιπλέον βήμα για τον εκσυγχρονισμό στην Κωπαΐδα. Για να υπάρξει η λύση αυτή έπρεπε φυσικά να γίνει η εξαγορά του κτήματος και ταυτόχρονα να αναγνωριστεί ότι ο υπάρχον τρόπος εκμετάλλευσης της γης δεν ήταν δυνατόν να αυξήσει την αποδοτικότητα της παρά τις νέες επενδύσεις.

Η άποψη του Βενιζέλου για το θέμα αυτό, ήταν ότι αυτό το τεράστιο τεχνικό έργο δε θα μπορούσε να συντηρηθεί από Ελληνικά χέρια και ότι η Αγγλική Εταιρία παρείχε την κατάλληλη τεχνογνωσία, απορρίπτοντας έτσι εξ' αρχής κάθε πρόταση και ιδέα για αναγκαστική απαλλοτρίωση και διανομή της γης, ακόμα και μετά τη μεγάλη απεργία των καλλιεργητών στο διάστημα 1930-1931.

Κατά τη διάρκεια της διετούς απεργίας ένα μεγάλο μέρος της Κωπαΐδας έμεινε ακαλλιέργητο. Στο διάστημα αυτό, νομάδες βοσκοί από τις γύρω περιοχές εκμεταλλεύονταν αυθαίρετα τα χέρσα κτήματα. Έτσι, η Εταιρία με το φόβο της μείωσης των εσόδων της έκανε μια μικρή υποχώρηση μειώνοντας κατά 2% το ποσοστό του γεώμορου, και ταυτόχρονα, δόθηκε μια επιπλέον επιδότηση στο γεώμορο από το Ελληνικό Κράτος για δυο χρόνια.

⁶² Βλ. στο ίδιο, σελ.94.

Με αυτή τη λύση βρέθηκε η χρυσή τομή και οι καλλιέργειες ξανάρχισαν το 1933.⁶³

Σε αυτή τη συμφωνία υπήρχε ένα βασικό σημείο, τόσο το Ελληνικό Κράτος, όσο και η Εταιρία, πρότειναν την αυτοκαλλιέργεια του κτήματος από την ίδια την Εταιρία με μισθωτούς αγρότες, και την εισαγωγή τεχνολογίας. Για να πραγματοποιηθεί ο στόχος αυτός, το Κράτος από την πλευρά του, παρείχε φορολογικές διευκολύνσεις στην Εταιρία για την εισαγωγή τεχνολογίας και πρότεινε να την δανειοδοτήσει με το ποσό των 8,000,000 δραχμών.⁶⁴

Η πραγματική συνεισφορά του Κράτους, ήταν η ανοχή που έδειξε στις σχέσεις της Εταιρίας και των καλλιεργητών μετά την απεργία του 1930-'31. Η λήξη όμως της απεργίας δεν εξομάλυνε τις σχέσεις Εταιρίας και καλλιεργητών. Μετά την διακοπή της διετούς επιδότησης του γεώμορου, η συνεχής αύξηση, από την πλευρά της Εταιρίας, του γεώμορου έφτανε τα προαπεργιακά και ακόμα υψηλότερα επίπεδα. Εκτός αυτού, επέλεγε η ίδια τους εκμισθωτές καλλιεργητές, έτσι ώστε να προχωρά σταδιακά και ανενόχλητα στην αυτοκαλλιέργεια. Για τους συγκεκριμένους καλλιεργητές ο εκπρόσωπος της Αγγλικής Εταιρίας θα εκδηλώσει μετά από χρόνια έμμεσα την ευγνωμοσύνη του: "Το πρώτον αποτέλεσμα του ούτως υπό της Εταιρίας δημιουργηθέντος παραδείγματος (εννοείται η αυτοκαλλιέργεια) εις τα πρώην φτωχά εδάφη αυτής, είναι ότι και οι άλλοι καλλιεργηταί, διαθέτοντας τα απαιτούμενα οικονομικά και εις σύγχρονον γεωργικόν εξοπλισμόν μέσα, επείσθησαν να αναλάβουν το υπόλοιπον των, ως ανωτέρω, εγκαταλελειμμένων γαιών εις διαφόρους τοποθεσίας του κτήματος, συνολικής εκτάσεως περίπου 6,000 στρεμμάτων. Εκ του συνδυασμού της δράσεως της Εταιρίας και των ολίγων τούτων καλλιεργητών μεγάλων σχετικός εκτάσεων, η παραγωγή συνολικώς των γαιών ηυξήθη σημαντικώς".⁶⁵

Τα στοιχεία που έχουμε για την αύξηση της παραγωγής στη δεκαετία του '30 επιβεβαιώνουν τις παραπάνω φράσεις του εκπροσώπου της Εταιρίας. Αυτό όμως, που ακόμα και σήμερα μένει ανεξακρίβωτο, είναι τα αναπάντητα ερωτήματα γύρω από την απεργία του 1930-'31. Γιατί έληξε με αυτούς τους όρους η απεργία, γιατί αυτοί οι καλλιεργητές οι οποίοι ήταν επιλεγμένοι από την Εταιρία θέλησαν να συνδράμουν στην αυτοκαλλιέργεια της, γιατί μετά την

⁶³ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελ.67.

⁶⁴ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ.95.

⁶⁵ "Το πρώτον ... σημαντικώς." ο.π. Βλ. στο ίδιο, σελ. 96.

οριστική διανομή του Κωπαϊδικού πεδίου (1953) αυτοί οι καλλιεργητές έλαβαν με “κλήρο” τα πιο παραγωγικά τμήματα, και ποιοι ήταν αυτοί που κατόρθωσαν να υποκινήσουν μια τόσο μεγάλη απεργία;

Οι επιζήσαντες καλλιεργητές, με αρκετή επιφύλαξη, μαρτυρούν ότι οι ίδιοι οι Άγγλοι ήταν αυτοί που υποκίνησαν την απεργία, οι οποίοι, βλέποντας την ανοχή της κυβέρνησης, στόχευαν στην αυτοκαλλιέργεια, πράγμα το οποίο και έγινε.⁶⁶

Παναγροπικό συλλαλητήριο, Λιβαδειά 1930

Πραγματικά, η εφαρμογή της αυτοκαλλιέργειας με την εισαγωγή της νέας τεχνολογίας αύξησε σημαντικά την αποδοτικότητα της γης της Εταιρίας. Αυτό γίνεται κατανοητό, αν συγκριθεί η μέση καθαρή πρόσσοδος ανά στρέμμα στα υπό αυτοκαλλιέργεια εδάφη και στα παραδοσιακά καλλιεργούμενα από καλλιεργητές με εκμίσθωση.

⁶⁶ Βλ. στο ίδιο, σελ.96.

Πίνακας 1

<i>ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕ ΑΥΤΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ</i>	
<i>ΕΤΗ</i>	<i>ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ</i>
1931	21,837
1934	38,688
1937	41,220

Πηγή: Βενετία Κατσιφή-Ζώτα, Η λίμνη της Κωπαΐδος, σελ.97

Πίνακας 2

<i>ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΘΑΡΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΑΝΑ ΣΤΡΕΜΜΑ (1936)</i>		
<i>Είδος προϊόντος</i>	<i>Παραδοσιακός τρόπος</i>	<i>Αυτοκαλλιέργεια</i>
Βαμβάκι	200 δρχ.	355 δρχ.
Σιτηρά	20 δρχ.	100 δρχ.

Πηγή: Βενετία Κατσιφή-Ζώτα, Η λίμνη της Κωπαΐδος, σελ.97

Αυτές οι εξελίξεις στο τρόπο καλλιέργειας είχαν αντιδιαμετρικά αποτελέσματα: οι μεν εκμισθωτές να παράγουν κατά τον παραδοσιακό τρόπο κάτω από τους ίδιους και χειρότερους κοινωνικούς και οικονομικούς όρους, γιατί αδυνατούν πρακτικά και οικονομικά να χρησιμοποιήσουν νέα τεχνολογία. Η δε Εταιρία στα αυτοκαλλιεργούμενα εδάφη να επιτυγχάνει υψηλή αποδοτικότητα με συνεχώς αυξανόμενους ρυθμούς κερδών που έφτασαν το 1937 στο ύψος των 36,190,197 δρχ.⁶⁷ Η δικτατορία όμως του Μεταξά, η κατοχή και ο εμφύλιος έμελλε να επιδράσουν καταλυτικά στο αγροτικό αυτό καθεστώς και να προσδιορίσουν μια ριζική διεύθετηση του ζητήματος.

3.3: Οι νέοι αγώνες των καλλιεργητών

Κατά τα έτη 1933-1940, με τις οικονομικές παροχές της Κυβέρνησης προς την Εταιρία πραγματοποιούνται έργα διάνοιξης, θεμελίωσης και τσιμεντοποίησης του καναλιού στη Κωπαΐδα. Κατασκευή και δημιουργία υδατοφράχτη, διάνοιξη διώρυγας στην Υλίκη και δημιουργία γεφυρών. Κατά

⁶⁷ Βλ. στο ίδιο, σελ.96.

τη περίοδο του μεσοπολέμου μεγάλα έργα έγιναν με αποτέλεσμα την τελειοποίηση και την πλήρη αποξήρανση της λίμνης.⁶⁸

Κατά τη Γερμανική Κατοχή, 1941-1944, η παραγωγή του κτήματος της Κωπαΐδας δεσμεύεται για τις ανάγκες των Κατοχικών στρατευμάτων. οι Γερμανοί επιβάλλουν αυστηρή φορολόγηση στους καλλιεργητές και στους κτηνοτρόφους. Το 1945 αναλαμβάνει και πάλι τη διοίκηση του κτήματος της Κωπαΐδας η Αγγλική Εταιρία. Ο πόλεμος όμως και η αντίσταση είχαν ανακόψει τις επενδυτικές και επιχειρηματικές στρατηγικές των διαφόρων ομάδων που έλεγχαν την Αγγλική Εταιρία. Οι πιέσεις που δημιουργήθηκαν από το Αγγλικό κεφάλαιο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δεν επέτρεπαν στην Εταιρία νέα οικονομικά εγχειρήματα στο κτήμα της Κωπαΐδας παρά μόνο διορθωτικές κινήσεις.

Την ίδια στιγμή εξ' αιτίας της Δικτατορίας του Μεταξά, της αντίστασης και του εμφυλίου πολέμου είχε δυναμώσει σταδιακά το κοινωνικό κίνημα. Από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια άρχισε να πιέζει για μια τελική διευθέτηση του ζητήματος και εφαρμογή αγροτικών μεταρρυθμίσεων στη Κωπαϊδική περιοχή. Το 1947 η Κυβέρνηση Σοφούλη εισηγήθηκε το νόμο 327 "περί αναγκαστικής μισθώσεων γαιών", με τον οποίο ο Υπουργός της Γεωργίας είχε την εξουσία να επιβάλει στους ιδιοκτήτες γης μισθωτές της εκλογής του.⁶⁹ Οι μισθωτές αυτοί, ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν μισθώματα σε είδος, τα οποία δεν θα ξεπερνούσαν το 10% της ακαθάριστης παραγωγής.

Η Αγγλική Εταιρία διαμαρτυρήθηκε έντονα, ισχυριζόμενη ότι τόσα χρόνια στην Ελλάδα τα μισθώματα αυτά κυμαίνονται μεταξύ 30-50%, αναλόγως της ποιότητας της γης και το είδος της μισθωτικής σχέσης (κολιγικής ή άλλης). Όσον αφορά στην περίπτωση των αποξηραμένων γαιών ο νόμος προέβλεπε το ανώτατο όριο του μισθώματος να ανέρχεται στο 12%, ώστε το 2% επιπλέον να προσδιορίζεται για τη συντήρηση των έργων.⁷⁰ Η Αγγλική Εταιρία διαμαρτύρεται επειδή θεωρούσε πολύ μικρό αυτό το ποσοστό για τη συντήρηση, επειδή αυτή υπολόγιζε ότι απαιτείται το 20% της παραγωγής.

Μετά όμως από μικρό χρονικό διάστημα, ο Υπουργός των Οικονομικών με επιστολή του προς τον Εμπορικό Σύμβουλο της Βρετανικής

⁶⁸ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π., σελ.98.

⁶⁹ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 98-99.

⁷⁰ Βλ. στο ίδιο, σελ.99.

Πρεσβείας, αντιπροσωπεύοντας τη Κυβέρνηση, τον διαβεβαίωσε ότι ο νόμος 327 δεν θα εφαρμοστεί στην περίπτωση της Αγγλικής Εταιρίας, και ότι η Κυβέρνηση υπόσχεται ότι θα προσπαθήσει να κατοχυρώσει τα δικαιώματα της Εταιρίας. Η υπόσχεση αυτή της Κυβέρνησης δεν εφαρμόστηκε, ουσιαστικά όμως η Εταιρία δεν είχε συνέπειες από την εφαρμογή του νόμου. Όλη αυτή η κατάσταση άρχισε να απασχολεί την Ελληνική κοινή γνώμη και τη Βουλή, ιδιαίτερα τους αντιπροσώπους των Βοιωτών οι οποίοι υποστήριζαν την εξαγορά του κτήματος και της διανομής της γης στους αγρότες.

Στη συνεδρίαση της Βουλής της 26^{ης} Φεβρουαρίου 1951 ο Λειβαδίτης Βουλευτής Δημήτριος Παπασπύρου εξαπέλυσε δριμύτατες κατηγορίες εναντίον της Αγγλικής Εταιρίας, διότι αυτή “μεταχειρίζεται τους καλλιεργητές ως δούλους και υπάνθρωπους”. Και απευθυνόμενος προς το σύνολο των Βουλευτών λέει: “ζητούμεν λοιπόν την συνδρομήν σας. αποδώσατέ μας τη γην που μας ανήκει!”.⁷¹

Στην ίδια συνεδρίαση ο Βουλευτής της Θήβας Δημήτριος Βουρδούμπας συμπλήρωσε: “... Αι εκτάσεις τας οποίας τώρα κατέχει η Κωπαΐς, εκ λόγων κοινωνικών, τούτο πρέπει να γίνει αντιληπτόν από όλους, πρέπει να αποδοθεί εις τους καλλιεργητάς των πάση θυσία... Πιστεύω ακραδάντως ότι θα κατανοηθεί παρά πάντων η ανάγκη και η σκοπιμότητα και η υποχρέωση την οποίαν έχομεν τις ριζικωτέρας λύσεως του Κωπαϊδικού ζητήματος, όπερ τόσον ενδιαφέρει την Ελληνικήν κοινωνίαν και τόσον έχει συγκινήσει τους πληθυσμούς των επαρχιών Θηβών, Λεβαδιάς και Λοκρίδος, οι οποίοι μετ’ αγωνίας αναμένουν την λύσιν...”.⁷²

Το 1948 ο Αυτοκράτορας της Αιθιοπίας Χαϊλέ Σελασιέ έδειξε ενδιαφέρον για την εξαγορά του κτήματος της Κωπαϊδας. Για αυτόν το λόγο ο Υπουργός της Γεωργίας της Αιθιοπίας επισκέφθηκε την Αλίαρτο και την Κωπαΐδα. Τελικά η εξαγορά δεν έγινε.⁷³

Το 1949 στη συνεδρίαση της Δ' Αναθεωρητικής βουλής των Ελλήνων ο Βουλευτής Αττικοβοιωτίας Ιωάννης Σ. Κίνιας κατέθεσε σχέδιο ψηφίσματος για την αποκατάσταση των ακτημόνων καλλιεργητών και μικρών κτηνοτρόφων της Κωπαΐδας. Η απόφαση της Βουλής προέβλεπε δυνατότητα προσθήκης

⁷¹ “μεταχειρίζεται ... ανήκει” οπ.π. Βλ. στο ίδιο, σελ.100.

⁷² “Αι εκτάσεις ... την λύσιν.” οπ.π. Βλ. στο ίδιο, σελ.100.

⁷³ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελ.68.

μεταβατικής διατάξεως στο άρθρο 17 του υπό ψήφιση Συντάγματος για την αποκατάσταση των ακτημόνων καλλιεργητών.

Οι αγώνες και οι προτάσεις των καλλιεργητών της Βοιωτίας για την εξαγορά του κτήματος από την Ελληνική Κυβέρνηση μεταφέρονται στη Βουλή τις χρονιές 1949-1952. Η ολομέλεια της Βουλής έκανε πολύωρες συνεδριάσεις για το καυτό αυτό πρόβλημα. Τελικά το 1959 η Lake Copais Ltd αναγκάστηκε να δεχθεί την αναγκαστική απαλλοτρίωση του κτήματος από το Ελληνικό Κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Το αίτημα της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης και η ίδρυση του Οργανισμού Κωπαΐδος.

Όπως είδαμε και στα προηγούμενα δύο κεφάλαια οι σχέσεις της Αγγλικής εταιρείας και των ακτημόνων καλλιεργητών της Κωπαΐδος ήταν σχέσεις αντιπαλότητας. Η συνεχής κόντρα των δύο αυτών πλευρών έμελλε να παίξει αρκετά καθοριστικό ρόλο αργότερα.

Η καταπιεστικής μορφής εξουσία της Αγγλικής εταιρείας προς τους καλλιεργητές , ήταν η αφορμή για τον ξεσηκωμό των καλλιεργητών και την απαίτησή τους να λυθεί το Κωπαϊδικό Ζήτημα.

Η πολιτική του γεώμορου και οι διάφοροι άλλοι φόροι της εταιρείας , που οι καλλιεργητές ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν , σε συνδυασμό με τις αξιώσεις των καλλιεργητών για ιδιοκτησία γης επάνω στο Κωπαϊδικό πεδίο , και με τις κακές σχέσεις των δύο πλευρών έμελλε να πλεχτεί το νήμα του Κωπαϊδικού Ζητήματος.

Το Κωπαϊδικό Ζήτημα δεν ήταν μόνο μια υπόθεση ή ένα πρόβλημα που αφορούσε μόνο τους ντόπιους καλλιεργητές , αλλά αντίθετα ήταν μια Εθνική υπόθεση. Το Κωπαϊδικό Ζήτημα μέσω του Τύπου έγινε γνωστό Πανελλαδικά και συγκίνησε ιδιαίτερα το Ελληνικό κοινό. Το αίτημα της απαλλοτρίωσης του κτήματος ήταν για πάρα πολλά χρόνια το όνειρο των ακτημόνων καλλιεργητών, αλλά ταυτόχρονα ήταν ένας μεγάλος και σκληρός αγώνας που έδιναν για να αποκτήσουν αυτά που οι ίδιοι δικαιούνταν.

Το Κωπαϊδικό Ζήτημα όμως δεν μπορούσε να λυθεί έτσι απλά από την μία μέρα στην άλλη. Έπρεπε να γίνουν πολλοί αγώνες , συμπλοκές, διαλέξεις των Βουλευτών στην Βουλή, Υπόμνημα των καλλιεργητών στην Βουλή, βιαιοπραγίες, απεργιακές κινητοποιήσεις κ.α. Το Ζήτημα αυτό όμως για να λυθεί χρειαζόνταν και η καθοριστική κρατική παρέμβαση, η οποία με κάποια νομοθετική ρύθμιση θα διευθετούσε το όλο θέμα.

Πρέπει ωστόσο να επισημάνουμε πως σε άλλες χώρες για να λυθεί ένα τέτοιο παρόμοιο Ζήτημα ίσως και να χρειάζονταν ακόμη και επαναστάσεις. Στην Ελλάδα όμως, όσον αφορά το Κωπαϊδικό Ζήτημα, τα πράγματα κύλησαν διαφορετικά. Σε αυτό βέβαια έπαιξαν ρόλο και κάποιο πολύ σημαντικοί παράγοντες όπως: 1) οι πολίτες της χώρας προέρχονταν από πολλούς και επίπονους πολέμους σε σύντομο χρονικό διάστημα, μετά την ίδρυση του Νέου Ελληνικού Κράτους, 2) οι πολίτες και ειδικότερα οι ακτήμονες καλλιεργητές της Κωπαΐδος ήταν τόσο οικονομικά εξαντλημένοι αλλά και εξαρτημένοι από την εταιρεία τόσο που στήριζαν τις ελπίδες τους μόνο στην κρατική βοήθεια, 3) η αδυναμία του κράτους να υπερασπιστεί τα δικαιώματα των πολιτών πηγαίνοντας κόντρα στα συμφέροντα της εταιρείας.

Από το 1887 έως και το 1952 κύλησαν 65 ολόκληρα χρόνια, μέσα στα οποία οι καλλιεργητές διαμαρτύρονταν για την αδικαιολόγητα κακή αντιμετώπισή τους από την εταιρεία, και ζητούσαν διαρκώς την κρατική παρέμβαση προκειμένου να ξεκινήσει η διαδικασία της απαλλοτρίωσης. Εδώ βέβαια γεννάται το ερώτημα γιατί το Ελληνικό Κράτος δεν απαλλοτρίωσε το κτήμα της Κωπαΐδος πριν από το 1952;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι ότι το κράτος περισσότερο αδυνατούσε να προβεί σε μία τέτοια κίνηση, και όχι ότι δεν επιθυμούσε να λύσει ένα Ζήτημα που θα εποφελούσε και τους καλλιεργητές αλλά και το ίδιο το κράτος. Δεν γίνονταν όμως το κράτος να διαπραγματευτεί την εξαγορά του κτήματος, προκειμένου να το απαλλοτριώσει, και αυτό γιατί δεν διέθετε τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους. Πώς θα μπορούσε να ζητήσει από την Αγγλική εταιρεία την εξαγορά ενός κτήματος, του οποίου την επενδυτική αξία δεν είχε ακόμα αποσβεσεί η Αγγλική εταιρεία; Πώς θα μπορούσε να διαπραγματευτεί με την εταιρεία αφού οι σχέσεις τους είχαν ψυχραθεί από την εποχή της επιβολής του προστίμου το 1891; Για πιο λόγο θα δέχονταν η εταιρεία πρώτον να πουλήσει το κτήμα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα και δεύτερον γιατί να το πουλήσει με όρους που θα σύμφεραν το Ελληνικό κράτος;

Όλα αυτά τα ερωτήματα απασχολούσαν τους τότε πολιτικούς της χώρας. Οι κυβερνήσεις ήταν λογικό να σκέφτονταν πως ένα τέτοιο ζήτημα δεν ήταν δυνατόν να λυθεί την δεκαετία του 1920 ή την δεκαετία του 1930. Και αυτό γιατί ουσιαστικά η καλλιέργεια της Κωπαΐδος άρχισε να

πραγματοποιείται πολύ πιο αργότερα από την παράδοση των έργων το 1893. Ήταν λοιπόν αδύνατον η εταιρεία να δεχτεί την οποιαδήποτε πρόταση για να πουλήσει το κτήμα στο Ελληνικό Δημόσιο. Η λογική όμως έλεγε πως με το πέρασμα του χρόνου θα γίνονταν οι κατάλληλες συγκυρίες και θα διαμορφώνονταν οι συνθήκες προκειμένου να γίνει η εξαγορά και τότε προφανώς το κράτος θα ήταν πιο έτοιμο και η εταιρεία πιο πρόθυμη να πουλήσει.

Οι συγκυρίες που ανάγκασαν τόσο το Ελληνικό Δημόσιο όσο και την Αγγλική εταιρεία Lake COPAIS CO LTD , να διευθετήσουν το Κωπαϊδικό Ζήτημα μέσω της εξαγοράς (και της μετέπειτα απαλλοτρίωσης) ήταν οι εξής :

- 1) οι συνεχείς και ασταμάτητες διαμαρτυρίες των καλλιεργητών γιατί η εταιρεία τους εκμεταλλεύονταν, 2) οι απεργιακές κινητοποιήσεις και οι μικρές εξεγέρσεις των καλλιεργητών ανά τακτά χρονικά διαστήματα, 3) οι κακές σχέσεις της εταιρείας και των καλλιεργητών, 4) οι ψυχρές σχέσεις της εταιρείας και του Κράτους, 5) η Γενική Απεργία και η αποχή από τις καλλιέργειες το 1930, 6) το γεγονός πως η εταιρεία αποκόμισε υπερβολικά κέρδη και απόσβεσε την επένδυση, 7) η δικτατορία στα τέλη του 1930, 8) το διάστημα του Μεσοπολέμου , της Γερμανικής κατοχής , της Αντίστασης και του Εθνικού εμφυλίου πολέμου, και 9) η αναγκαστική επιβολή του παραδοσιακού τρόπου παραγωγής. Όλοι αυτοί οι παράγοντες, σε συνδυασμό με την καλή αντιμετώπιση της εταιρείας από το κράτος (βλέπε διαγραφή του προστίμου, φοροαπαλλαγές, Διαιτησία του 1925 κ.α.) τα τελευταία χρόνια έπρεπε να αξιοποιηθεί. Και αυτό όντως έγινε με το Σύνταγμα του 1952, το οποίο περιλάμβανε μία διάταξη η οποία αναφέρονταν ειδικά στο Κωπαϊδικό Ζήτημα και ρύθμιζε την λύση του. Αυτό έγινε για δύο λόγους : 1) γιατί το θέμα δεν γίνονταν να μην λυθεί αφού τα πράγματα είχαν φτάσει στο απροχώρητο, και 2) γιατί το Ελληνικό κράτος έπρεπε να αρπάξει την ευκαιρία που του παρουσιάστηκε. Συν τις άλλους η εταιρεία δεν έβλεπε με καλό μάτι τις πολιτικές εξελίξεις στην χώρα , αλλά και ότι είχε εκμεταλλευθεί αρκετά το έργο που είχε κατασκευάσει ώστε να αρχίζει να σκέφτεται το ενδεχόμενο να πουλήσει το κτήμα (βλέπε την πρόταση εξαγοράς που έγινε από τον Αυτοκράτορα της Αιθιοπίας το 1948).

Έτσι ενώ στην αρχή την απαλλοτρίωση την ήθελαν μόνο οι καλλιεργητές (για λόγους που είδαμε και αναφέραμε στα κεφάλαια 2 και 3), η

εταιρεία ούτε καν το συζητούσε, και το κράτος ήθελε αλλά δεν μπορούσε, φτάσαμε σε ένα σημείο που και οι τρις πλευρές δέχονταν να γίνει το ίδιο πράγμα. Η κάθε πλευρά δέχονταν την απαλλοτρίωση , με εξαγορά του κτήματος από το κράτος , για διαφορετικούς λόγους :1) οι καλλιεργητές ήθελαν επιτέλους να αποκτήσουν γη στην Κωπαϊδα με ευνοϊκούς όρους, 2) το Ελληνικό κράτος πλέον και ήθελε αλλά και μπορούσε να εξαγοράσει και να απαλλοτριώσει το κτήμα, και 3) η εταιρεία διαπίστωσε πως έκλεισε επιτυχημένα τον κύκλο της στο Κωπαϊδικό πεδίο και δεν συνέτρεχαν άλλοι λόγοι παραμονής της στην Κωπαϊδα (ειδικά με τις συνθήκες που επικρατούσαν),

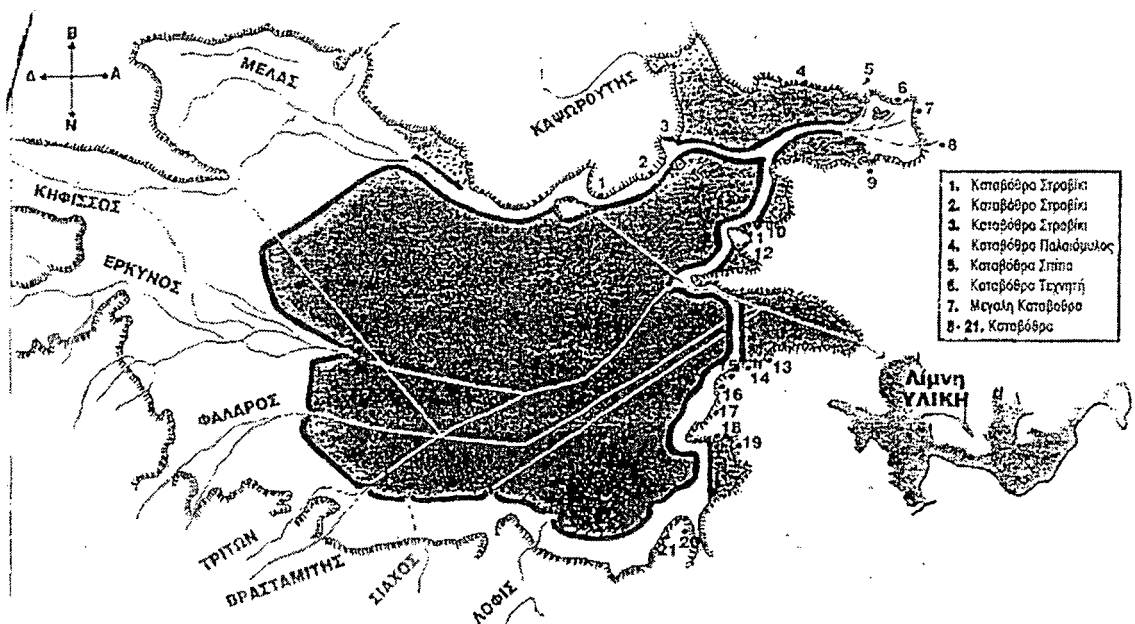
Τελικά το 1952 δόθηκε από την COPAIS CO LTD και το Ελληνικό Δημόσιο ένα τέλος εποχής. Δόθηκε το τέλος εποχής της Αγγλικής ιδιοκτησίας, και γενικότερα της ξένης ιδιοκτησίας, στο Κωπαϊδικό πεδίο. Αυτό έγινε για τους λόγους που πιο πάνω αναλύσαμε. Κυρίως όμως έγινε γιατί δεν υπήρχαν άλλες προοπτικές για την Αγγλική εταιρεία, αλλά και γιατί το Ελληνικό Δημόσιο κατάφερε να αρπάξει την ευκαιρία να βγάλει τους Άγγλους από την μέση την στιγμή που έπρεπε. Η κίνηση αυτή της εξαγοράς όχι μόνο δεν έβλαψε αλλά αντιθέτως ωφέλησε το Κράτος.

Πλέον το Ελληνικό Δημόσιο , εκτός από τον Θεσσαλικό, είχε στην κατοχή του και τον Κωπαϊδικό κάμπο. Με την απαλλοτρίωση του κτήματος έλυσε τα προβλήματα των καλλιεργητών και πια είχε στα χέρια του μια τεράστια πηγή ανάπτυξης και πλούτου για την Ελληνική Οικονομία. Ήταν προτιμότερο, όπως θα δούμε και μελλοντικά, ένα τέτοιο κτήμα να ανήκει σε Ελληνικά χέρια και όχι σε ξένα.

Σε αυτό το κεφάλαιο λοιπόν αφού είδαμε τους λόγους που επέβαλλαν το αίτημα της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης , στην συνέχεια θα δούμε σταδιακά πως επιτεύχθηκε αυτή η απαλλοτρίωση. Θα δούμε πως το Σύνταγμα του 1952 έπαιξε τον ρόλο του, το πώς και γιατί ιδρύθηκε ο Οργανισμός Κωπαϊδος, αλλά και την αποτίμηση της δράσης του Οργανισμού Κωπαϊδος.

Κλείνοντας αυτήν την υποενότητα και μπαίνοντας στην υποενότητα 4.1 θα δούμε πως το αίτημα για εξαγορά και απαλλοτρίωση του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο, έγινε πράξη μέσα όμως από το άνοιγμα ενός παραθύρου ή καλύτερα δρόμου που άνοιξε η Αναθεώρηση του Συντάγματος το 1952.

Θα δούμε βήμα – βήμα το πώς ένα δράμα , ένας καημός, μια ανοιχτή πληγή των καλλιεργητών της Κωπαΐδος καταφέρνει να επουλωθεί και να κλείσει. Θα πρέπει όμως να επισημάνουμε πως για να γίνουν όλα αυτά πράξη έπρεπε να ξεπεραστούν κάποιες δυσκολίες, για τις οποίες χιλιάδες ανώνυμοι άνθρωποι αλλά και επώνυμοι πολιτικοί αγωνίστηκαν για να ξεπεραστούν.

Σχέδιο της Κωπαΐδας μετά την οριστική της αποξήρανση

4.1: Το Σύνταγμα του 1952 ανοίγει τον δρόμο

Όπως είδαμε και στα προηγούμενα δύο κεφάλαια η κατάσταση στην Κωπαΐδα είχε φτάσει στο απροχώρητο, και η λύση του Κωπαϊδικού Ζητήματος δεν έπαιρνε άλλη αναβολή. Τώρα πλέον όχι μόνο οι ακτήμονες καλλιεργητές, αλλά και η Αγγλική εταιρεία επιθυμούσε την εξαγορά, για διαφορετικούς λόγους η κάθε πλευρά.

Το κλίμα για την εταιρεία δεν ήταν καλό αφού οι συνθήκες έδειχναν ότι δεν υπήρχαν καλές προϋποθέσεις για την Αγγλική εταιρεία προκειμένου να συνεχίσει να εκμεταλλεύεται το κτήμα της Κωπαΐδος. Οι καλλιεργητές αντιδρούσαν όλο και πιο πολύ, οι Βουλευτές της περιοχής πίεζαν για την εξαγορά του κτήματος, και το Ελληνικό Δημόσιο έδειχνε έτοιμο να λύσει μία για πάντα το Κωπαϊδικό Ζήτημα.

Ένας τοπικός Βουλευτής, ο Βουλευτής Αττικοβοιωτίας Δημήτριος Παπασπύρου ήταν ο άνθρωπος που κατάφερε να επιτύχει με σκληρές προσπάθειες την λύση του Κωπαϊδικού Ζητήματος. Ας δούμε όμως γιατί ο Δ. Παπασπύρου κατηγορούσε δριμύτατα την Αγγλική εταιρεία. Σε ομιλία του στην Βουλή των Ελλήνων στις 26 Φεβρουαρίου του έτους 1951 είχε πει πως : `` η εταιρεία μεταχειρίζεται και αντιμετωπίζει τους καλλιεργητές ως υπανθρώπους `` , και όταν απευθύνθηκε προς το σύνολο των Ελλήνων Βουλευτών τόνισε πως : ``ζητούμε λοιπόν την συνδρομή σας . Αποδώστε μας τη γη που μας ανήκει ``.⁷⁴ Στην ίδια συνεδρίαση τα λόγια του Δ. Παπασπύρου συμπλήρωσε ο Βουλευτής; Της Θήβας Δημήτριος Βουρδουμπάς. Ο Δ. Βουρδουμπάς είπε : `` Αι εκτάσεις τας οποίας τώρα κατέχει η Κωπαΐς, εκ λόγο κοινωνικό, τούτο πρέπει να γίνει αντιληπτών από όλους, πρέπει να αποδοθούν εις τους καλλιεργητάς των πάση θυσία. Πιστεύω ακράδαντος ότι θα κατανοηθεί παραπάντων η ανάγκη και η σκοπιμότητα και η υποχρέωσης την οποίαν έχομεν της ριζικωτέρας λύσεως του Κωπαϊδικού Ζητήματος, όπερ τόσον ενδιαφέρει την Ελληνικήν κοινωνίαν και τόσο έχει συγκινήσει τους πληθυσμούς των επαρχιών Θηβών, Λεβαδείας και Λοκρίδος, οι οποίοι μετ' αγωνίας αναμένουν την λύσιν``.⁷⁵ Από τα λόγια αυτά των δύο Βουλευτών της ευρύτερης περιοχής , βγαίνει το συμπέρασμα ότι και οι αντιπρόσωποι των Βοιωτών στην Βουλή των Ελλήνων , είχαν ταχθεί ομόφωνα υπέρ της εξαγοράς του κτήματος και την διανομή της Κωπαϊδικής γης στους καλλιεργητές.

Σε συνεδρίαση που έγινε στην Βουλή στις 14 Αυγούστου του έτους 1952 ο Βουλευτής της Λιβαδειάς Δ. Παπασπύρου μεταξύ άλλων τόνιζε: `Η επί τόσα μακρά έτη συνεχής καλλιέργει των αυτών γαίων, συνέδεσε τους καλλιεργητάς μετά της γης τούτης, την οποίαν θεωρούν ως οιονεί ιδιοκτησία των``.⁷⁶ Στην ίδια συνεδρίαση τα λόγια του Παπασπύρου συμπλήρωσε ο επίσης Βουλευτής Λεβαδείας Ελευθέριος Γόνης ο οποίος είπε ότι: `` Όποιος μας απαλλάξει από την Κωπαΐδα θα είναι άξιος της ευγνωμοσύνης των σκλάβων της``.⁷⁷

⁷⁴ ``η εταιρεία ... μας ανήκει`` οπ.π. Βλ. . Βενετία Κασιφής – Ζώτα, Η λίμνη της Κωπαΐδος Προτάσεις και Μελέτες για την Αποξήρανση Οικονομικές και Κοινωνικές Προεκτάσεις, έκδοση Γ. Καλομοίρης Ι. Αυγέρης, Αθήνα 2005, σελ.100.

⁷⁵ ``Αί εκτάσεις ... την λύσιν`` οπ.π. Βλ. στο ίδιο, σελ.100

⁷⁶ ``Η επί τόσα ... ιδιοκτησία των`` οπ.π. Βλ. στο ίδιο, σελ.100.

⁷⁷ ``Όποιος ... των σκλάβων της`` οπ.π. Βλ. στο ίδιο, σελ.100.

Το συμπέρασμα το οποίο μπορούμε να εξάγουμε από τα λόγια των αγορεύσεων, των Βουλευτών της ευρύτερης περιοχής είναι ότι οι κάτοικοι και οι καλλιεργητές της περιοχής ζητούσαν επίμονα την λύση του Ζητήματος. Οι καλλιεργητές δεν ήθελαν μόνο την εξαγορά του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο αλλά απαιτούσαν την διανομή της γης του Κωπαϊδικού κτήματος. Το να αλλάξουν την ιδιοκτησία από Αγγλική σε Ελληνική για τους καλλιεργητές θα ήταν σχεδόν το ίδιο πράγμα. Πίστευαν πως το Ζήτημα θα λύνονταν μόνο με την διανομή της γης από το Ελληνικό Δημόσιο.

Εκτός όμως από τις απόψεις των καλλιεργητών και των Βουλευτών της περιοχής μας ενδιαφέρει και η άποψη της εταιρείας για το όλο ζήτημα. Η Αγγλική εταιρεία είχε τον φόβο πως στο κτήμα θα γίνονταν αναγκαστική απαλλοτρίωση, γι' αυτό και υποστήριζε πως μια τέτοια κίνηση από το Ελληνικό κράτος θα έθιγε τα συμφέροντα της, Θα πρέπει να επισημάνουμε πως αν γίνονταν αναγκαστική απαλλοτρίωση από το κράτος χωρίς να είχε προηγηθεί εξαγορά θα θίγονταν : 1) τα νόμιμα συμφέροντα της Αγγλικής εταιρείας, 2) η σύμβαση που είχε υπογραφεί μεταξύ της εταιρείας και του κράτους, 3) θα θίγονταν η αρχή της ιδιοκτησίας στον Ελληνικό χώρο, και 4) θα θίγονταν και θα αμφισβητούνταν η Αρχή της Δημοκρατίας με τις αρχές που η έννοια αυτής εμπεριέχει. Επίσης μια τέτοια κίνηση θα απέτρεπε την οποιαδήποτε απόπειρα ξένης επένδυσης σε Ελληνικό έδαφος. Εξάλλου η χώρα μας εκείνη την εποχή ανασυγκροτούνταν και δεν έπρεπε να προβεί σε μια τέτοια πράξη, και αυτό γιατί είχε ανάγκη και από Ελληνικά αλλά και από ξένα κεφάλαια. Συν τις άλλους η Αγγλική εταιρεία πίστευε πως μία τέτοια έκταση με αυτή την μορφολογία και με παρόμοια χαρακτηριστικά, σαν αυτή του Κωπαϊδικού κάμπου, ήταν αδύνατον να καλλιεργηθεί με αποδοτικό τρόπο από μικροϊδιοκτήτες αγρότες. Παρόλα αυτά όμως η εταιρεία Lake COPAIS CO LTD ήταν πρόθυμη να συζητήσει μία λογική πρόταση εξαγοράς του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο. Έθετε όμως δύο όρους – προϋποθέσεις για να δεχτεί την πρόταση εξαγοράς του κτήματος : 1) η πρόταση αυτή να ήταν λογική και να είχε ``πνεύμα συνδιαλλαγής``, και 2) η πληρωμή του τιμήματος να καταβάλλονταν σε λίρες στερλίνες, καθώς η εταιρεία είχε ιδρυθεί στο Λονδίνο το οποίο είχε και ως έδρα της, ενώ και το μετοχικό της κεφάλαιο αποτελούνταν από λίρες στερλίνες.

Το ``πνεύμα συνδιαλλαγής`` που έδειχνε η Αγγλική εταιρεία δεν ήταν όμως μόνο καθαρά δική της επιλογή, ούτε φέρονταν κατά αυτό τον τρόπο για να κερδίσει τη συμπάθεια της Κοινής Γνώμης. Αντιθέτως το συνδιαλλακτικό πνεύμα της Lake COPAIS CO LTD διαμόρφωσαν κάποιοι πολύ σημαντικοί και καθοριστικοί παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί είναι : 1) οι συνεχείς πιέσεις που δέχονταν εκείνη την εποχή κατά συρροή το Αγγλικό κεφάλαιο από τον Διεθνή οικονομικό κλοιό και τις Δυνάμεις που τον αντιπροσώπευαν, και 2) η προσπάθεια του Αμερικανικού κεφαλαίου για διεισδύσει στην Ελληνική οικονομία με σκοπό να περιορίσει τις Αγγλικές επενδύσεις στον Ελλαδικό χώρο.

Το Ελληνικό κράτος αφού έλαβε υπόψη του όλους αυτούς τους παράγοντες αποφάσισε να πάρει την κατάσταση στα χέρια του. Κατανόησε πλέον πως διαμορφώθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες για την λύση ενός μεγάλου προβλήματος που ταλάνιζε την χώρα, δηλαδή το Κωπαιδικό Ζήτημα. Επίσης άλλο ένα γεγονός έπαιξε σπουδαίο ρόλο για να πάρουν τα πράγματα την τροπή που πήραν. Εκείνη την περίοδο γίνονταν οι απαραίτητες συζητήσεις και κινήσεις από την Κυβέρνηση για την αναδιάρθρωση του Συντάγματος του 1952.

Για να λυθεί λοιπόν το Κωπαιδικό Ζήτημα δεν αρκούσε μόνο η εξαγορά αλλά έπρεπε να γίνει και η απαλλοτρίωση του κτήματος για να διανεμηθεί κατόπιν αυτό στους ακτήμονες καλλιεργητές. Για να γίνει όμως αυτή η απαλλοτρίωση έπρεπε να θεσπιστεί ένας νόμος ο οποίος θα προέβλεπε την διενέργεια μιας τέτοιας πράξης από το Ελληνικό Δημόσιο. Έτσι λοιπόν στα πλαίσια της συζήτησης για την τροποποίηση του Συντάγματος, δόθηκε η ευκαιρία να τροποποιηθεί και το Άρθρο 104 του Συντάγματος, το οποίο μετά την ψήφισή του θα άνοιγε τον δρόμο για την λύση του Κωπαιδικού Ζητήματος. Και πράγματι μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1952 τέθηκε σε ισχύ το Άρθρο 104 το οποίο κατέστησε το Κωπαιδικό Ζήτημα παρελθόν όντας το πλέον οριστικά στις σελίδες της Ιστορίας. Κατά κοινή ομολογία όμως η λύση του Κωπαιδικού Ζητήματος θεωρείται επίτευγμα του Δημητρίου Παπασπύρου ο οποίος διετέλεσε, Βουλευτής, Υπουργός Δικαιοσύνης και κατόπιν Υπουργός Γεωργίας στην κυβέρνηση του Νικολάου Πλαστήρα, από τις 27 Ιανουαρίου

του 1951 έως και τις 11 Οκτωβρίου του 1952.⁷⁸ Εμείς δεν θα προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε νομικά το άρθρο 104 του Συντάγματος του 1952 αλλά θα μείνουμε μόνο στο αποτέλεσμα που αυτό επέφερε δηλαδή στην λύση του Κωπαϊδικού ζητήματος. .

Ας δούμε όμως αναλυτικά τις ενέργειες στις οποίες προέβη το Ελληνικό Δημόσιο προκειμένου να εξαγοράσει το κτήμα της Κωπαΐδος από την Αγγλική εταιρεία .Αρχικά συζήτησε με την εταιρεία και αφού βρήκαν την χρυσή τομή ,και αφού η πράξη ήταν νομικά καλυμμένη προχώρησαν στο επόμενο βήμα, Το επόμενο βήμα ήταν η οριστικοποίηση της συμφωνίας των δυο πλευρών και εν συνεχεία η καταβολή ποσού 1,800,000 λιρών στερλινών από το ελληνικό δημόσιο στην Αγγλική εταιρεία.

Αφού πλέον η Αγγλική εταιρεία είχε φύγει από την μέση και αφού είχε παραδώσει το κτήμα στο ελληνικό δημόσιο έπρεπε τώρα να γίνει η απαλλοτρίωση .Πρέπει να πούμε πως με το ποσό των 1.800.000 λιρών στερλινών το ελληνικό δημόσιο είχε στην ιδιοκτησία του το κτήμα ,τις κτιριακές εγκαταστάσεις ,τα σπίτια και τις λοιπές εγκαταστάσεις και τμήματα αυτών που πριν βρίσκονταν στην κατοχή της εταιρείας .Για να γίνει όμως η απαλλοτρίωση έπρεπε να τεθεί σε ισχύ το Νομοθετικό Διάταγμα 2643/1953 περί παραχωρήσεως προς αποκαταστασιν καλλιεργητών των γαίων του Κωπαϊδικού πεδίου .Με αυτό το νομοθετικό διάταγμα επικυρώθηκε και νομικά πλέον η οριστική διανομή του κτήματος στους ακτήμονες καλλιεργητές της ευρύτερης περιοχής .Στην διανομή της γης η οποία έγινε από το ελληνικό δημόσιο έλαβαν μέρος 12.500 χιλιάδες οικογένειες οι οποίες προέρχονταν από την ευρύτερη περιοχή.

Η Ελλάδα όμως εκείνη την εποχή είχε ένα αρνητικό χαρακτηριστικό το οποίο επηρέασε και την διανομή του Κωπαϊδικού κτήματος ,αυτό το χαρακτηριστικό ήταν η πολιτική αστάθεια που χαρακτήριζε την χώρα .Το ελληνικό δημόσιο έπρεπε ,λαμβάνοντας υπόψη του τα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά της Κωπαΐδος [που αλλού ήταν παραγωγική και αλλού αντιπαραγωγική] να ικανοποιήσει στον μέγιστο δυνατό επιτευχτό βαθμό τους καλλιεργητές. Οι πολιτικές πιέσεις όμως επηρέασαν την διανομή της γης με αποτέλεσμα η διανομή να μην γίνει με ορθολογιστική σκέψη και δίκαιο τρόπο, όπως όφειλε να γίνει. Στο αποτέλεσμα αυτό οδήγησαν δύο παράγοντες : 1) οι

⁷⁸ Βλ. στο ίδιο, σελ.101.

πελατειακές σχέσεις, που δεν πρωτοεμφανίστηκαν τότε στην Ελλάδα αλλά υπήρχαν υπάρχουν και θα υπάρχουν, καθώς και 2) η ψηφοθηρική πολιτική του κράτους η οποία θόλωσε το μυαλό των αρμόδιων κατά την διανομή του κτήματος. Μετά λοιπόν και την ολοκλήρωση της διανομής του Κωπαιδικού κτήματος έπρεπε να βρεθεί ή καλύτερα να δημιουργηθεί ένας φορέας ο οποίος θα παραλάμβανε τα ινία από την Αγγλική εταιρεία και θα διοικούσε το κτήμα, επιτελικά όμως και όχι με τον Αγγλικό τρόπο διοίκησης. Ο φορέας λοιπόν αυτός ήταν ο Οργανισμός Κωπαιδός ο οποίος ιδρύθηκε από το Ελληνικό Δημόσιο, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Γεωργίας, και ήταν και επίσημα πια ο συνεχιστής του έργου που άφησε η Αγγλική εταιρεία.

Στην συνέχεια θα παραθέσουμε έναν πίνακα, ο οποίος παρουσιάζει την διανομή της γης ανά κοινότητα, και δείχνει το ποσοστό γης που κατέχει η κάθε κοινότητα στο Κωπαιδικό πεδίο. Αφού όμως τον παρουσιάσουμε κατόπιν θα τον αναλύσουμε, σχολιάζοντας τον. Ο πίνακας περιλαμβάνει 40 κοινότητες και δίπλα τον αριθμό στρεμμάτων (σε χιλιάδες) που κατέχει η κάθε κοινότητα. Είναι ένα σημαντικό στοιχείο για να αξιολογήσουμε με πιο τρόπο έγινε η διανομή της γης, αλλά και ποίοι έλαβαν κλήρο. Από τον πίνακα της διανομής της Κωπαιδός προκύπτει ότι περίπου 12.500 οικογένειες μοιράστηκαν 178.366 χιλιάδες στρέμματα.

Πίνακας Διανομής Κωπαΐδος

ΔΙΑΝΟΜΗ ΚΩΠΑΪΔΟΣ

A/A	ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ (ΣΕ ΧΙΛΙΑΔΕΣ)
1	Ανάληψη	1.280
2	Αγία Άννα	1.252
3	Άγιος Γεώργιος	5.128
4	Άγιος Δημήτριος	7.256
5	Άγιος Σπυρίδωνας	1.384
6	Αγία Τριάδα	5.404
7	Ακόντιο	429
8	Ακραίφνειο	1.792
9	Αλιάρτος	5.943
10	Αλαλκομενές	1.792
11	Βάγια	9.186
12	Ελικώνας	3.676
13	Ευαγγελίστρια	1.635
14	Θεσπές	5.880
15	Θούριο	510
16	Καρυά	3.647
17	Κάστρο	6.079
18	Κόκκινο	7.249
19	Κολάκα	2.802
20	Κορώνεια	3.336
21	Κυριάκι	3.176
22	Λάρυμνα	3.212
23	Λιβαδεΐα	1.392
24	Λεοντάρι	1.361
25	Λοφύστιο (Λαφύστι)	2.048
26	Λούτσι	1.522
27	Μάζι	3.237
28	Μαλεσσίνα	13.205
29	Μαρτίνο	8.274
30	Μαυρομάτι	9.622
31	Νεοχώρι	1.856
32	Ορχομενός	21.102
33	Παναγία	3.643
34	Πάυλο	9.057
35	Πέτρα	2.328
36	Προσήλιο	250
37	Πύργος	2.556
38	Ρωμαίικο	1.212
39	Σωληνάρι	1.838
40	Υηλάντης	3.439
ΣΥΝΟΛΟ ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ :		178.366

Πηγή Υπ. Στατιστικής Νομού Βοιωτίας

Αριθ Τίτλου 144679

12992
1 FEB 1951

Μετ. ΜΕ 4/13.16852

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΥ

Δηλώνοιαι ὅτι:

1. Δυνάμει τοῦ ἄρθρου 1 παρ. 2 τοῦ Ν.Δ. 2043]1033 ἀπὲρ παραγωγῆσεως πρὸς ἀποκατάστασιν καλλιεργητῶν τῶν γυναικῶν τῶν Κοινοτήτων πεδίου καὶ τοῦ ἄρθρου 60 τοῦ Κώδικος Ἄν. Ν. 2556]1041 ἀπὲρ ἀποστραγγιστέων γυναικῶν παραχωρεῖ εἰς τὸν
... τοῦ

συνεταῖρον τοῦ Σ.Α.Α.Κ. Ἀλιάρτου τὴν κυριότητα τῶν ἐκ στρεμμάτων ὄσμου καὶ
μ. 2 ὁξείωντα ὄσο

(ἀρ. 129, 468 Γεωργικοῦ κλήρου χορηγηθέντος αὐτῷ διὰ τῆς ἐπ' ἀρ. 10/3.5. ἀποφάσεως τῆς Δ' Ἐπιτροπῆς Ἀποδόσεως Ἀξιοφείας, ἐκ τῶν γυναικῶν τῶν Κοινοτήτων πεδίου τοῦ Νομοῦ Βιαιτίας, τῶν δικαιοδοσιῶν ὑπὲρ τοῦ ὡς ἄνω Σ.Α.Α.Κ. διὰ τοῦ ἀπὸ 10/21/58 πρωτοκόλλου τῆς Ἐπιτροπῆς ὀριστικῶν διαχωριστῶν καὶ ἀποτελουμένου ἐξ ἑνός (ἀρ. 1) κληρονομικῶν ἐπ' ἀρ. 1) 28 ἐπιπέδου 10, 028 στρεμ. καὶ 3) κατὰ ἐκπέδου στρεμ., ὡς καθορίζονται εἰς τὴν ὀριστικὴν δικόμην τῶν ὡς ἄνω γυναικῶν τὴν κοινότητα διὰ τοῦ ἄρθρου 20 τοῦ Ν.Δ. 3784]1057 καὶ εἰς τὸ ἀπὸ 25/5/58 ἐπίσημον σχεδιάγραμμα τῆς Διευθύνσεως Τοπογραφικῆς Ἰπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας.

2. Ἡ ἀπὸ τῆς μεταγραφῆς τοῦ παρόντος τίτλου, ἐνεργουμένης ἄνευ καταβολῆς τελῶν καὶ δικαιομάτων μεταβιβαζομένης κυριότης (ἄρθρ. 81) παρ. 2 καὶ 87 τοῦ Κώδ. Ἄν. Ν. 2556]1041) τελεῖ ἐπὶ τοῦς περιορισμοῦς τῶν ἀρθρῶν 98 παρ. 2 καὶ 109 τοῦ Κώδικος Ἄν. Ν. 2556]41 καὶ τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ Νομ. Δ. 2438] 1953, ὡς καὶ τῶν παρ. 10 καὶ 11 τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ Ν.Δ. 2043]53, ὡς ἐτροποποιήθη ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ Ν. Δ. 3784]57.

3. Αἱ ἐκπεδῶσις ἐπιπέδου ἑκατάστω τοῦ Ἀγροτικοῦ Νόμου, περὶ κληρονομίας καὶ ἐκπεδῶσεως κλήρων ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου (ἀρ. 116 Κ.ω.δ. Ἄν. Ν. 2556]41).

4. Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου ὁρίζεται ἀπὸ σήμερον κληρονομία πρώτη ἐκ τοῦ Νόμου ὑποθήκης ὑπὲρ τοῦ Ἀγροτικοῦ διὰ τὸ κτήρημα τοῦ κλήρου τούτου, ἀναρχόμενον εἰς ὄσμου καὶ ὄσμου 17, 1 ὄσμου πεπερασμένης ἐπίστασις (ἀρ. 116 Κ.ω.δ.)

Νομ. Ν. 2306/1941, ως συμπληρωστικό επί του άρθρου 6 του Ν.Δ. 2835/1953), συμπληρωμένη μερίδα του αρμοδίου φύλακος μεταγραφών και εν τώ περιβάσει της παύσεως μεταγραφών.

Η επίκλησις της υπαίτης λειτουργίας Δικαιούχου κτελέσας, κατά τὰ ἐν άρθρ. 103 παρ. 7 του Νόμου Κώδικος ἐπιπέδου.

Ε. Αἰ μετὰ τὴν μεταγραφήν τοῦ παρόντος παραχωρητηρίου ἐπιδιωκόμενα νόμιμοι μεταβολαί ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου κτήματος καταχωρήθησαν ἐν τῷ ὄνομα τῆς Διοικήσεως Ἐποικισμοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας τῆς ἐπαρχίας Ἀγροτικῆς Κτηματολογίας.

6. Παρατηρήσεις :

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ἐν Ἀθήναις τῆς 7/2/..... 195...9

Ὁ Διοικωντὴς Ἐποικισμοῦ
Ν.Κ. ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ

Ἀρκετὰ ἀποδείξεις

Ἐν Ἀθήναις τῆς 14/3/..... 1953

Ὁ ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ Δ' ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΥ

Official stamp of the Ministry of Agriculture and Colonization, Department of Land Registry, with handwritten signatures and notes. Includes a circular stamp with the text 'ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΣ' and 'ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ'.

Τὸ παρὸν μεταγράφη εἰς τὸ βιβλίον Μεταγραφῶν τοῦ Δήμου Μέγας τόμος 45 σελ. 16252 ἐν ἀριθμῷ 11 ἐπιπέδου Βολων τοῦ κτ. κτηματ. ἐπιπέδου 1461 ἐτους.

Ὁ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

U.N. 2535

Παραχωρητήριο συμβόλαιο αναδιανομῆς τῆς Κωπαϊδικῆς γῆς

Ὅπως παρατηροῦμε ἀπὸ τον πίνακα τῆς διανομῆς του Κωπαϊδικοῦ κτήματος, ἡ διανομή ἐγινε με γνώμονα το να ἔχουν κτήματα καλλιεργητές ἀπὸ

όλες τις γύρω περιοχές, και όχι μόνο οι κάτοικοι που ζούσαν μέσα στο Κωπαϊδικό πεδίο. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι κτήματα δόθηκαν και στην κοινότητα του Ελικώνα, και της Μαλεσσίνας που ήταν πιο μακριά από την Κωπαΐδα σε σχέση με τον Αλιάρτο, την Λιβαδεΐα, και την Θήβα. Το κτήμα λοιπόν μοιράστηκε σε 40 κοινότητες της ευρύτερης περιοχής έτσι ώστε να μην έχει κανείς πρόβλημα. Πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι τα στρέμματα γης που πήραν οι περισσότερες κοινότητες είχαν μικρή, σχετικά, απόκλιση η μία από την άλλη. Εξαιρούνται βέβαια ο Ορχομενός και η Μαλεσσίνα, που με 21.102 χιλ. στρέμματα και 13.205 χιλ. στρέμματα αντίστοιχα, κατείχαν την μερίδα του λέοντος στην Κωπαΐδα σε σχέση με τις άλλες κοινότητες.

Οι αμέσως επόμενες κοινότητες με σημαντικά μεγάλο κομμάτι γης ήταν κατά σειρά : 1) το Μαυρομμάτι με 9.622 χιλ. στρέμματα, 2) τα Βάγια με 9.186 χιλ. στρέμματα, 3) το Πάυλο με 9.057 χιλ. στρέμματα, 4) το Μαρτίνο με 8.274 χιλ. στρέμματα, 5) ο Άγιος Δημήτριος με 7.256 χιλ. στρέμματα, 6) το Κόκκινο με 7.249 χιλ. στρέμματα, 7) το Κάστρο με 6.079 χιλ. στρέμματα, 8) ο Αλιάρτος με 5.943 χιλ. στρέμματα, 9) οι Θεσπιές με 5.880 χιλ. στρέμματα, και 10) η Αγία Τριάδα με 5.402 χιλ. στρέμματα. Αυτές οι δέκα κοινότητες μαζί με τον Ορχομενό και την Μαλεσσίνα κατείχαν τα μεγαλύτερα κομμάτια της Κωπαϊδικής γης. Οι υπόλοιπες κοινότητες πήραν από 5.128 μέχρι και 250 στρέμματα με την μέση τιμή της διανομηθέντας γης να κυμαίνεται μεταξύ 1.200 και 2.800 χιλιάδων στρεμμάτων. Η κοινότητα που έλαβε τον λιγότερο κλήρο ήταν η κοινότητα του Προσήλιου με 250 στρέμματα.

Τώρα θα χωρίσουμε τις κοινότητες σε 3ς επαρχίες της Λιβαδειάς, της Θήβας, και της Λοκρίδος. Οι κοινότητες Ανάληψη, Ελικώνας, Κολάκα, θεωρούνται ως ανεξάρτητες από τις 3ς επαρχίες που θα μελετήσουμε. Η επαρχία Λοκρίδος αποτελούνταν από την Λάρυμνα, την Μαλεσσίνα και το Μαρτίνο με κατοχή 24.691 χιλιάδες στρέμματα. Αν τώρα προσθέσουμε τα στρέμματα των επαρχιών Λιβαδειάς και Θήβας τότε θα δούμε πια επαρχία είχε τον μεγαλύτερο κλήρο στην Κωπαΐδα. Η επαρχία Λιβαδειάς (Αγία Άννα, Άγιος Γεώργιος, Άγιος Δημήτριος, Άγιος Σπυρίδωνας, Αγία Τριάδα, Ακόντιο, Αλαλκομενές, Αλιάρτος, Ευαγγελίστρια, Θούριο, Καρυά, Κορώνεια, Λιβαδεΐα, Λαφύστι, Λούτσι, Μάζι, Ορχομενός, Πάυλο, Πέτρα, Προσήλιο, Πύργος, Ρωμαίικο, Σωληνάρι, Υψηλάντης) κατείχε μετά την διανομή 94.127 χιλιάδες στρέμματα, ενώ η επαρχία Θήβας (Ακραιφνείο, Βάγια, Θεσπιές, Κάστρο,

Κόκκινο, Λεοντάρι, Μαυρομμάτι, Νεοχώρι, Παναγία) κατείχε αντίστοιχα 48.674 χιλιάδες στρέμματα. Οι ανεξάρτητες κοινότητες κατείχαν 10.874 χιλιάδες στρέμματα.

Διαπιστώνουμε λοιπόν πως το μεγαλύτερο κομμάτι το κλήρου που διανεμήθηκε κατείχε η επαρχία Λιβαδειάς. Αυτό όμως μικρή σημασία έχει αφού το ζήτημα ήταν η γη από την Αγγλική εταιρεία έπρεπε να περάσει στα χέρια των καλλιεργητών όπως και τελικά έγινε.

Έτσι πλέον αφού η πίδα του Κωπαϊδικού πεδίου είχε μοιραστεί, το μεγάλο πρόβλημα που υπήρχε είχε ξεπεραστεί και τώρα ήταν όλα έτοιμα για να καλλιεργηθεί η Κωπαΐδα από τους ακτήμονες καλλιεργητές, με την μόνη διαφορά τώρα η γη θα ήταν δική τους ιδιοκτησία. Έτσι από το μοντέλο της αυτοκαλλιέργειας περάσαμε στο μοντέλο των μικροϊδιόκτητων καλλιεργειών. Βέβαια στην πορεία του χρόνου κάποιοι καλλιεργητές πούλησαν τα χωράφια τους σε άλλους καλλιεργητές, σχηματίζοντας μετέπειτα μεσαίες και μεγάλες ιδιότητες εκτάσεις γεγονός όμως που δεν μας αφορά και δεν θα εξετάσουμε.

Το συμπέρασμα αυτής της υποενότητας είναι πως το αίτημα για την αναγκαστική απαλλοτρίωση δεν θα γίνονταν πραγματικότητα αν δεν συμφωνούσαν : 1) το Ελληνικό Δημόσιο, 2) η Αγγλική εταιρεία, και 3) οι ακτήμονες καλλιεργητές. Πρέπει όμως να δώσουμε και τα εύσημα στα στελέχη της τότε Κυβέρνησης για την Αναδιάρθρωση του Συντάγματος του 1952, η οποία συμπεριλάμβανε και την τροποποίηση του Άρθρου 104 έτσι ώστε να γίνει πραγματικότητα η διανομή του κτήματος. Ειδικότερα όμως στον κο Δ. Παπασπύρου αξίζουν θερμά συγχαρητήρια και ευχαριστήρια γιατί με τις θέσεις του αλλά και την πίεση που ασκούσε, συνέβαλλε τα μέγιστα ώστε ένα τόσο σημαντικό και σοβαρό εθνικό ζήτημα, όπως το Κωπαϊδικό, να λάβει τέλος.

4.2: Η Δημιουργία του Οργανισμού Κωπαΐδος.

Μετά λοιπόν την εξαγορά του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο και την διανομή του στους ακτήμονες καλλιεργητές η Αγγλική εταιρεία Lake COPAIS CO LTD αποχώρησε από το κτήμα. Και ενώ έγινε η διανομή και οι καλλιεργητές απέκτησαν κλήρο δημιουργούνταν πια το ερώτημα ποιος θα είναι ο συνεχιστής του έργου το οποίο άφησε η Αγγλική εταιρεία και αυτό γιατί

η εταιρεία μετά την φυγή της δεν άφησε πίσω της μόνο καλλιεργήσιμες εκτάσεις, αλλά άφησε και κάποιες κτιριακές εγκαταστάσεις οι οποίες έπρεπε να συντηρηθούν από κάποιον. Επιπλέον η Αγγλική εταιρεία ήταν αυτή η οποία καθοδηγούσε τους καλλιεργητές, έτσι μετά την φυγή της κάποιος έπρεπε να αναλάβει την Διοίκηση του Κωπαϊδικού κτήματος.

Το Ελληνικό Δημόσιο είχε ευτυχώς κατανοήσει πως ένα τέτοιο κτήμα δεν μπορούσε αποκλειστικά και μόνο να αφεθεί στα χέρια των μικροκαλλιεργητών. Αντιθέτως, λόγω ότι η Κωπαΐδα ήταν μια τεχνητή πεδιάδα, έπρεπε κάποιος να συντηρεί και να διοικεί το κτήμα. Σε καμία περίπτωση βέβαια οι καλλιεργητές δεν θα μπορούσαν να συνεννοηθούν ώστε να συντηρήσουν, να διοικήσουν, και να χαράξουν μία κοινή στρατηγική για ένα τόσο σπουδαίο έργο, το οποίο είχαν στην ιδιοκτησία τους.

Οι αποθήκες του Οργανισμού.

Έτσι λοιπόν δημιουργήθηκε η ανάγκη να ιδρυθεί από το Ελληνικό Δημόσιο ένας φορέας, ο οποίος θα είχε έδρα τα γραφεία της Αγγλικής εταιρείας, και θα αναλάμβανε να συνεχίσει το δύσκολο έργο της Αγγλικής εταιρείας. Ο οργανισμός αυτός δημιουργήθηκε το 1953-54, αμέσως μετά την εξαγγελία μέτρων από τον Παναγιώτη Κανελόπουλο για την αναδιάρθρωση και αναδιοργάνωση του Κωπαϊδικού κτήματος. Ο οργανισμός αυτός ονομάστηκε Οργανισμός Κωπαΐδος και λειτουργεί υπό την αιγίδα του Υπουργείου Γεωργίας.⁷⁹

⁷⁹ Βλ. Γιάννης Λάμπρου, Η ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΚΩΠΑΪΔΟΣ Αφετηρία Αγροτικής Ανάπτυξης, έκδοση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1995, σελ.69.

Ο σκοπός όμως του Οργανισμού Κωπαΐδος δεν ήταν μόνο το να διοικήσει το κτήμα, αλλά μέσα από ένα ευρύτερο μηχανισμό θα έπρεπε να συντελεί στην οικονομική, στην κοινωνική, αλλά και την πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής. Έπρεπε να βελτιώσει το βιοτικό επίπεδο της περιοχής και να λειτουργεί ``ως ένας φορέας φωτοδότης – μεταλαμπαδευτής για τους κατοίκους της περιοχής``.⁸⁰

Άποψη των αποθηκών του Οργανισμού.

Η Αγγλική εταιρεία άφησε πίσω της και κάποιες εκκρεμότητες όπως π.χ. την δημιουργία μιας Γεωργικής και μίας Κτηνοτροφικής Σχολής στην περιοχή. Αυτή και άλλου τέτοιου είδους εκκρεμότητες έπρεπε να υλοποιηθούν από τον Οργανισμό Κωπαΐδος. Δηλαδή όπως συμπεραίνουμε από τα συμφραζόμενα ο Οργανισμός Κωπαΐδος δεν θα ήταν μόνο ο διαχειριστής και ο επόπτης του Κωπαϊδικού κτήματος αλλά συγχρόνως θα ήταν και επενδυτής. Ο Οργανισμός Κωπαΐδος ως όργανο και φορέας του Ελληνικού Κράτους θα μπορούσε να εισηγηθεί σε αυτό για την διενέργεια εργασιών στην περιοχή της Κωπαΐδος, και θα είχε την αρμοδιότητα να επενδύσει στο κτήμα χρήματα που προέρχονταν από το Ελληνικό Δημόσιο.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος θα διατηρούσε την φιλοσοφία της Αγγλικής εταιρείας, όσον αφορά στον καλλιεργητικό τομέα. Θα εφάρμοζε ως όφειλε τα γνωστά προγράμματα της Αγγλικής εταιρείας με σκοπό να πραγματοποιεί μια βελτιωμένη και ταυτόχρονα σταθερή παραγωγικότητα. Επίσης ο Οργανισμός Κωπαΐδος θα έπρεπε να χρησιμοποιεί και τις μεθόδους που χρησιμοποιούσε

⁸⁰ `` ως ένας φορέας ... της περιοχής.`` οπ.π. Βλ. Ν. Μέλλιος-Απ. Παπαδόπουλος, Η Ιστορία του Οργανισμού Κωπαΐδος 1953-1996 Μια Πρώτη Προσέγγιση, σελ. 6, από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

η Αγγλική εταιρεία για την προστασία του περιβάλλοντος γενικότερα, αλλά και του Κωπαιδικού κτήματος ειδικότερα. Θα έπρεπε τα χωράφια να καλλιεργούνται με μια ``κυκλική διαδικασία`` πιστή με ευλαβικότητα στον χώρο και στον χρόνο, έτσι ώστε να μην μειώνεται η αποτελεσματικότητα του εδάφους. Το κτήμα θα έπρεπε να γίνονταν στην πορεία του χρόνου ολοένα και πιο παραγωγικό, χωρίς όμως να απειλούνται να γίνουν άγονα τα εδάφη της Κωπαιδος, την ευθύνη αυτή είχε αναλάβει να φέρει εις πέρας ο Οργανισμός Κωπαιδος.

Οι αποθήκες του Οργανισμού από άλλη όψη.

Όπως είδαμε και στο κεφάλαιο 2 παρότι η Αγγλική εταιρεία προσπάθησε να εισάγει την νέα τεχνολογία στο Κωπαιδικό πεδίο, ωστόσο οι πόλεμοι, οι πολιτικές διαταραχές και ανακατατάξεις και σε συνδυασμό και με την γενικότερη αστάθεια που επικρατούσε στην χώρα, επέβαλλαν για ακόμα μία φορά τον παραδοσιακό τρόπο παραγωγής. Ο Οργανισμός Κωπαιδος όμως είχε την ευθύνη και την αρμοδιότητα να εισάγει την νέα τεχνολογία και να μυήσει τους καλλιεργητές στην τεχνολογία και στην τεχνογνωσία, με γνώμονα το κοινό συμφέρον και των δύο πλευρών. Εξάλλου με την χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων οι καλλιέργειες θα γίνονταν πιο αποδοτικές, θα μειώνονταν οι ώρες εργασίας και ο κόπος των καλλιεργητών θα ήταν λιγότερος, όμως θα αμείβονταν περισσότερο χάρη στην αύξηση της παραγωγικότητας που θα προκαλούσε η διείσδυση της τεχνολογίας. Επιπλέον είχε φτάσει το πλήρωμα του χρόνου για τον εκσυγχρονισμό των ακτημόνων καλλιεργητών και ο Οργανισμός Κωπαιδος να φέρει εις πέρας και αυτήν την αποστολή.

Άλλο ένα καθήκον του Οργανισμού Κωπαΐδος ήταν να βελτιώσει τις γνώσεις που είχαν οι αγρότες σχετικά με το αντικείμενο ενασχόλησής τους, δηλαδή την δουλειά τους. Θα έπρεπε μέσα από την ενημέρωση, η οποία όφειλε να είναι τακτική, να καταστήσει τους καλλιεργητές καλύτερους γνώστες του επαγγέλματός τους και συνάμα πιο αποδοτικούς. Ταυτόχρονα έπρεπε να δημιουργήσει τις εγκαταστάσεις εκείνες, μέσω των οποίων θα γίνονταν εφικτή η βέλτιστη αξιοποίηση των προϊόντων που παρήγαγε η Κωπαϊδική γη. Με τις δύο αυτές μεθόδους το κέρδος θα ήταν διπλό και για τον Οργανισμό Κωπαΐδος αλλά και για τους καλλιεργητές αντίστοιχα.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος ως φορέας και οργανισμός του Ελληνικού Δημοσίου θα έπρεπε να φροντίζει και για την επαγγελματική αποκατάσταση του μη αγροτικά απασχολούμενου πληθυσμού της περιοχής. Αυτό θα γίνονταν με την δημιουργία και προσφορά νέων θέσεων εργασίας σε όσους δεν ασχολούνταν με την καλλιέργεια του Κωπαϊδικού κτήματος. Οι θέσεις αυτές ήταν πολύ εύκολο να βρεθούν και να δοθούν, αφού για την ορθή και αποτελεσματική λειτουργία του Οργανισμού απαιτούνταν πολυάριθμο προσωπικό και πάρα πολλοί εργάτες. Αυτό είναι απολύτως λογικό γιατί η Αγγλική εταιρεία άφησε πίσω της εγκαταστάσεις οι οποίες βρίσκονταν πλέον στα χέρια του Οργανισμού Κωπαΐδος, και θα έπρεπε να λειτουργήσουν όπως και πριν. Οι εγκαταστάσεις όμως αυτές για να λειτουργήσουν ξανά απαιτούσαν πολυάριθμο υπαλληλικό και εργατικό προσωπικό. Έτσι λοιπόν αφού δόθηκαν οι θέσεις εργασίας στους ενδιαφερόμενους κατοίκους, επιτεύχθηκε μια σταδιακή και σημαντική οικονομική ανάπτυξη. Και αυτό γιατί υπήρχε δουλειά και στα χωράφια και στα γραφεία, και στα εργοστάσια και στις λοιπές εγκαταστάσεις του Οργανισμού Κωπαΐδος. Σε αυτή βέβαια την οικονομική ανάπτυξη εκτός από τον Οργανισμό Κωπαΐδος συνέβαλλε και η βιομηχανική διείσδυση στην περιοχή.

Παράλληλα όμως με την οικονομική ανάπτυξη ο Οργανισμός Κωπαΐδος ήθελε να επιτύχει και μια κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής και των κατοίκων της. Αυτό θα γίνονταν με την δημιουργία εκθέσεων και εμποροπανηγυρέων που θα γίνονταν στην ευρύτερη περιοχή του Κωπαϊδικού πεδίου. Οι άνθρωποι του Οργανισμού Κωπαΐδος ορθώς πίστευαν πως τέτοιου είδους εκδηλώσεις θα βοηθούσαν τους κατοίκους των διαφορετικών κοινοτήτων, που δραστηριοποιούνταν στο Κωπαϊδικό πεδίο, να

έρθουν πιο κοντά να ανταλλάξουν γνώμες και απόψεις, αλλά και για να ξεφύγουν από τα προβλήματα που δημιουργούνταν καθημερινά στο περιβάλλον της εργασίας τους. Ταυτόχρονα με τέτοιου είδους κινήσεις θα προβάλλονταν η περιοχή και οι κάτοικοί της, αλλά και θα προσελκύονταν νέοι επισκέπτες με σκοπό να γνωρίσουν την περιοχή.

Μέσα από όλα αυτά συμπεραίνουμε πως στο πλαίσιο της λειτουργίας του ο Οργανισμός Κωπαΐδος ήταν αρκετά διορατικός, και διακατέχονταν από δημοκρατικά στοιχεία, ενό είχε σκοπό να αναπτύξει πολλούς τομείς με γνώμονα, πάντα, το κοινό συμφέρον. Άραγε πια εταιρεία θα μπορούσε να κάνει τέτοια πράγματα ; Η απάντηση είναι πως καμία εταιρεία δεν θα επένδυε χρήματα με στόχο να συντελέσει στην οικονομική – κοινωνική – πολιτιστική ανάπτυξη των κατοίκων μιας περιοχής που θα χρησιμοποιούσε ως έδρα. Αντιθέτως η οποιαδήποτε εταιρεία θα αποσκοπούσε στην άμεση απόσβεση των χρημάτων της, στην οικονομική ανάπτυξη της, στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εξάρτηση των εργαζομένων και των οικογενειών τους από αυτήν, αδιαφορώντας πλήρως για την οποιαδήποτε μορφή ανάπτυξης ή υποανάπτυξής τους.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος ουσιαστικά ήταν το κρατικό χέρι που κρατούσε και στήριζε τους μικροϊδιοκτήτες καλλιεργητές. Ο ίδιος ο Οργανισμός αποκόμιζε κέρδη, όχι όμως μόνο οικονομικά, τα οποία ωφελούσαν τους Έλληνες πολίτες και γενικότερα την Ελληνική Οικονομία. Ήταν εξουσιοδοτημένος να πραγματοποιεί κρατικές επενδύσεις στην περιοχή, με γνώμονα το κοινό συμφέρον, αφού όταν ωφελούνται οι απλοί πολίτες κάποια στιγμή θα ωφεληθεί και το κράτος.

Στην επόμενη υποενότητα θα αναλύσουμε την δράση του Οργανισμού Κωπαΐδος και θα δούμε ότι πολλά από αυτά που στόχευε ο Οργανισμός Κωπαΐδος τα πέτυχε. Αυτό όμως που μας ενδιαφέρει εδώ είναι ότι το Ελληνικό Κράτος επιτέλους αποζημίωσε τους κατοίκους της περιοχής δίνοντας τους την γη που τους ανήκε, και επιπλέον ίδρυσε και έναν οργανισμό ο οποίος θα καθοδηγούσε τους ακτήμονες καλλιεργητές και θα μάχονταν για να προστατέψει τα συμφέροντά τους στην πορεία του χρόνου. Πρόκειται ουσιαστικά για μια κίνηση πρόνοιας από το Ελληνικό Δημόσιο τόσο ως προς το κτήμα της Κωπαΐδος, όσο και ως προς τους μικροϊδιοκτήτες πλέον καλλιεργητές.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) και επί 52 χρόνια μάχεται για να πετύχει ότι καλύτερο μπορεί για το Κωπαϊδικό πεδίο. Αγωνίστηκε σκληρά για να πετύχει τους στόχους του και δεν απογοήτευσε τους καλλιεργητές, όπως η Αγγλική εταιρεία. Τώρα πια αφού είχαν σβηστεί τα σημάδια και οι πληγές που άφησε η Αγγλική εταιρεία στους κατοίκους της περιοχής, και ιδιαίτερα στους καλλιεργητές, όλα ήταν έτοιμα, με καθοδηγητή και μπροστάρη τον Οργανισμό Κωπαΐδος, για την ανάπτυξη όχι μόνο της Κωπαΐδος αλλά και της ευρύτερης περιοχής.

4.3: Η αποτίμηση της δράσης του Οργανισμού Κωπαΐδος

Αφού λοιπόν στις προηγούμενες υποενότητες καταγράψαμε τον τρόπο που έγινε η εξαγορά και η διανομή της γης της Κωπαΐδος από το Ελληνικό Δημόσιο, εν συνεχεία την ίδρυση και τους σκοπούς – στόχους του Οργανισμού Κωπαΐδος (1953-54), σε αυτή εδώ την υποενότητα θα ασχοληθούμε με την δράση του Οργανισμού Κωπαΐδος από το 1953 έως και σήμερα. Με λίγα λόγια θα δούμε το κατά πόσο ο Οργανισμός Κωπαΐδος πέτυχε τους στόχους που είχε θέσει όταν ιδρύθηκε και ξεκίνησε το πολύχρονο και σπουδαίο έργο του στις αρχές της δεκαετίας του 1950.

Όπως λοιπόν είδαμε το 1953, μετά την εξαγορά και την απαλλοτρίωση ο Οργανισμός Κωπαΐδος, το έτος 1953, ανέλαβε την υποχρέωση και το καθήκον να αντικαταστήσει την Αγγλική εταιρεία Lake COPAIS CO LTD και κατόπιν τούτου να συνεχίσει το έργο της. Ο Οργανισμός δεν είχε μόνο ως σκοπό να δημιουργήσει ένα διοικητικό μηχανισμό ο οποίος θα αντικαθιστούσε την Αγγλική εταιρεία, ούτε να επιτύχει μόνο την μέγιστη δυνατή αξιοποίηση και αποδοτικότητα των καλλιεργειών. Αντιθέτως είχε και ως στόχο να μετατραπεί και σε έναν φορέα – συντελεστή οικονομικής, κοινωνικής, και πολιτιστικής ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής και των πληθυσμών της. Ο Οργανισμός Κωπαΐδος έπρεπε να είναι ο ``φωτοδότης`` των ραγδαίων επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων και γνώσεων, ώστε να συντελέσει όχι μόνο στην αύξηση και καλύτερη απόδοση της παραγωγής, αλλά και στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής.

Η δράση του όπως θα δούμε στην συνέχεια ήταν πολύπλοκη, γιατί έπρεπε να ασχοληθεί ταυτόχρονα με πάρα πολλούς τομείς, οι οποίοι ήταν

συνδεδεμένοι ο ένας με τον άλλον σαν μια αλυσίδα. Οι δραστηριότητες του Οργανισμού Κωπαΐδος μπορούν να χωριστούν στους ακόλουθους τομείς ή κατηγορίες : 1) διοικητικές δραστηριότητες, είχαν ως σκοπό τον συντονισμό όλων των τμημάτων και των δραστηριοτήτων του Οργανισμού καθώς και την χάραξη της πολιτικής – στρατηγικής που θα ακολουθούσε, 2) γεωργικές δραστηριότητες, τις αποτελούν όσες δραστηριότητες αφορούν τις καλλιέργειες, τα καλλιεργητικά προγράμματα, καθώς και οτιδήποτε αφορά την αγροτική ανάπτυξη και εξελίξει, 3) τις επενδυτικές δραστηριότητες δηλαδή την δημιουργία, κατασκευή και συντήρηση του δικτύου οδοποιίας, τα αρδευτικά έργα, καθώς και οποιαδήποτε άλλα έργα εκτέλεσε ο Οργανισμός, 4) οι επεκτατικές δραστηριότητες, έχουν να κάνουν με την συνεργασία του Οργανισμού με διάφορους φορείς (π.χ. Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών, Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος) με σκοπό την καλύτερη αξιοποίηση και ανάπτυξη του Κωπαϊδικού πεδίου, 5) οι οικονομικές δραστηριότητες, που έχουν να κάνουν με την οικονομική διαχείριση του Οργανισμού, των τμημάτων του, και των υπαλλήλων του, 6) τις κοινωνικές δραστηριότητες, με σκοπό το να γίνονται κοινωνικές πράξεις οι οποίες θα ωφελούσαν τους κατοίκους της περιοχής, π.χ. η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, 7) οι πολιτιστικές δραστηριότητες, οι οποίες ήταν οι εμποροπανηγύρεις και οι διάφορες εκθέσεις, οι οποίες στόχευαν στην προβολή του Οργανισμού και της περιοχής, αλλά και στην καλύτερη γνωριμία και συνεργασία των πληθυσμών που δραστηριοποιούνταν στο Κωπαϊδικό πεδίο.

Τα έργα που είχαν επιτελεστεί από την Αγγλική εταιρεία, στο Κωπαϊδικό πεδίο ως το έτος 1952, ήταν κυρίως αποστραγγιστικά. Έτσι ο Οργανισμός Κωπαΐδος, έπρεπε μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, να στρέψει την προσοχή του στο αρδευτικό και στο αποχετευτικό σύστημα με σκοπό να το τελειοποιήσει. Ήταν ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα το οποίο έπρεπε να λυθεί γιατί με τις βροχοπτώσεις και τα χιόνια του χειμώνα τα νερά ορθώνονταν απειλητικά προς τις καλλιέργειες και τους παραλίμνιους οικισμούς. Πρέπει όμως να πούμε ότι το έργο αυτό απαιτούσε πολύ κόπο αλλά και χρόνο για να εκτελεστεί, ενώ πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν το ότι η Κεντρική Διώρυγα βρίσκονταν σε κακή κατάσταση, αφού δεν είχε συντηρηθεί μετά την λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου και του Ελληνικού Εμφυλίου.

Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας για την αύξηση του εισοδήματος των αγροτών και για την άνοδο του βιοτικού τους επιπέδου ήταν η δημιουργία ενός αυτοματοποιημένου αρδευτικού συστήματος. Ένα τέτοιο δίκτυο θα εκτίνασσε κατακόρυφα την αποδοτικότητα των καλλιεργειών και θα ανέβαζε στο maximum την παραγωγικότητά τους. Για αυτούς τους λόγους την περίοδο 1953 – 1958 βασική επιδίωξη του Οργανισμού ήταν να τελειοποιηθεί το αρδευτικό δίκτυο. Με το είδη υπάρχων δίκτυο και την διαθέσιμη υδατική ποσότητα ήταν δυνατή η αρδευτική κάλυψη μόνο 50.000 με 60.000 χιλιάδων στρεμμάτων καλλιεργήσιμης γης. Η απουσία του αυτοματοποιημένου αρδευτικού δικτύου όμως δεν ήταν το μοναδικό πρόβλημα που υπήρχε. Η άρδευση, από την εποχή της Αγγλικής εταιρείας, γίνονταν με την μέθοδο της διήθησης κάνοντας χρήση του αποστραγγιστικού δικτύου, γεγονός που προκαλούσε την υποάρδευση των καλλιεργειών. Η υποάρδευση δημιούργησε τα εξής αρνητικά αποτελέσματα : 1) την τεράστια σπατάλη του νερού, 2) την συσσωρεύσει αλάτων στις διώρυγες και στα κανάλια, 3) την πυκνή βλάστηση των καναλιών που δυσχέραινε την συντήρησή τους, 4) την υπερβολική ανάπτυξη του φυλλώματος των φυτών χωρίς αυτό να σημαίνει και μεγάλη καρποφορία.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος προσπάθησε να λύσει το πρόβλημα της υποάρδευσης με την συνεχή συντήρηση των διωρύγων και των καναλιών, ενώ ταυτόχρονα προμήθευσε τους καλλιεργητές με συστήματα πρόκλησης τεχνητής βροχής καθώς και με αντλικά μηχανήματα. Κατά αυτόν τον τρόπο μέσα στην πενταετία 1953 –1958 η άρδευση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων αυξήθηκε από 50.000 σε 80.000 χιλιάδες στρέμματα. Οι λύσεις όμως αυτές δεν ήταν επαρκής, αντιθέτως είχαν προσωρινό και βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα. Έτσι ο Οργανισμός Κωπαΐδος αναγκαστικέ να λάβει την απόφαση να εκτελέσει κάποια επιπλέον έργα στα πλαίσια της επενδυτικής του λειτουργίας και στρατηγικής. Τα έργα τα οποία θα εκτελούσε ο Οργανισμός Κωπαΐδος ήταν : 1) η δημιουργία αυτόματων αρδευτικών δικτύων σε όλη την έκταση του Κωπαϊδικού κάμπου, 2) η εφαρμογή του καλύτερου δυνατού αρδευτικού συστήματος για καλύτερα αποτελέσματα, 3) η κατασκευή αντλιοστασίου στην λίμνη Υλίκη με απώτερο σκοπό την μεταφορά ύδατος προς τον Κωπαϊδικό κάμπο, 4) στην διεξαγωγή μιας μελέτης προκειμένου να γίνει η καταγραφή του υπόγειου υδάτινου αποθέματος της περιοχής.

Ταυτοχρόνως ο Οργανισμός Κωπαΐδος πραγματοποιεί μελέτες οι οποίες αφορούσαν την μορφολογία του εδάφους της Κωπαϊδικής γης, την γεωπονία και την κλιματολογία του Κωπαϊδικού πεδίου, γεγονός που βοήθησε στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Στα πλαίσια της περιβαλλοντολογικής του πολιτικής ο Οργανισμός, με σεβασμό στην διασφάλιση της οικολογικής ισορροπίας, διατήρησε τα καλλιεργητικά προγράμματα της Αγγλικής εταιρείας, με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος. Τα προγράμματα αυτά ήταν οι εναλλασσόμενες καλλιέργειες στον χώρο και στον χρόνο, με εξίσου καλά αποτελέσματα και για την παραγωγή και για το περιβάλλον. Εξάλλου σε συνεργασία με Ερευνητικά Ιδρύματα του Υπουργείου Γεωργίας προχωρά στην είσοδο νέων προϊόντων στο Κωπαϊδικό πεδίο, τις λεγόμενες δοκιμαστικές καλλιέργειες, οι οποίες είχαν ικανοποιητικά αποτελέσματα.

**Η μαγεία & η αρμονία της φύσης στο
εσωτερικό του πρότυπου οικισμού
των "Κήπων.**

Συνεργάστηκε όμως και με την Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών, στην οποία παραχώρησε 1.000 στρέμματα γης στην Κωπαΐδα.⁸¹ Στα πλαίσια αυτής της συνεργασίας έγιναν μελέτες σχετικές με το έδαφος της Κωπαΐδος, εκτελέστηκαν ερευνητικά προγράμματα, ενό ταυτόχρονα προτάθηκαν και νέα πιο βελτιωμένα και αποδοτικά προγράμματα. Η Γεωπονική Σχολή βοήθησε και στην αντιμετώπιση και την λύση αρκετών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι καλλιεργητές όπως π.χ. την αντιμετώπιση των ζιζανίων και

⁸¹ Βλ. Ν. Μέλλιος, Η Ιστορία του Οργανισμού Κωπαΐδος 1953 – 1996 Μια Πρώτη Προσέγγιση, σελ. 7, από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

των διάφορων εντόμων που με την παρουσία τους απειλούσαν τις καλλιέργειες.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος στόχευε, παράλληλα με την ανάπτυξη της γεωργίας, και στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και του ζωικού κεφαλαίου, γεγονός που θα λειτουργούσε συμπληρωματικά ως προς την γεωργία. Στα πλαίσια της πολιτικής του αυτής ο Οργανισμός προέβη σε συνεργασία με την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος. Η συνεργασία αυτή απέδωσε καρπούς, καθώς με κεφάλαια της Α.Τ.Ε. ιδρύθηκε στις εγκαταστάσεις του Οργανισμού ένα πρότυπο τυροκομείο. Αυτή η προσπάθεια που έγινε και από τις δύο πλευρές με στόχο την εξασφάλιση των διατροφικών αγαθών των καλλιεργητών, ολοκληρώθηκε μερικά χρόνια αργότερα με την ίδρυση στην περιοχή πρότυπου πτηνοτροφείου. Επίσης γίνονταν εισαγωγή και εκτροφή μόσχων, προβάτων, χοιριδίων, ενώ πραγματοποιήθηκε και η ενίσχυση της συστηματικής εκτροφής γαλοπούλας (ινδιάνων).

Στα πλαίσια της πολιτιστικής δράσης του ο Οργανισμός Κωπαΐδος διοργάνωνε εμποροπανηγύρεις και κτηνοτροφικές εκθέσεις. Αυτού του τύπου οι εκδηλώσεις έφερναν πιο κοντά τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής, πρόβαλαν το Κωπαϊδικό πεδίο καθώς και τον Οργανισμό Κωπαΐδος, ενό προκαλούσαν και το ενδιαφέρον νέων επισκεπτών οι οποίοι ήθελαν να γνωρίσουν καλύτερα την περιοχή. Οι εκθέσεις και οι εκδηλώσεις αυτές εμφανίστηκαν για πρώτη φορά μετά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, ενό από το 1956 καθιερώθηκαν και συνέχισαν την πορεία της διεξαγωγής τους μέχρι τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1970.

Ένα ακόμη μεγάλο έργο που έφερε εις πέρας ο Οργανισμός Κωπαΐδος ήταν η συντήρηση και η επέκταση του μήκους 600 χιλιομέτρων αγροτικού οδικού δικτύου.⁸² Το έργο αυτό ήταν ένα από τα μακροχρόνια επενδυτικά έργα που εκτέλεσε ο Οργανισμός Κωπαΐδος στο Κωπαϊδικό πεδίο. Επίσης ο Οργανισμός κατάφερε να κρατήσει ενωμένα όλα τα οικονομικά και κοινωνικά στοιχεία τα οποία ήταν απαραίτητα για την επιβίωση των τοπικών πληθυσμών. Με την συνεχή δημιουργία και προσφορά νέων θέσεων εργασίας έδωσε σημαντικά κίνητρα στους αυτόχθονες κατοίκους, όπως επίσης πρότρεψε και την είσοδο νέων πληθυσμιακών ομάδων, οι οποίες ενσωματώθηκαν σιγά – σιγά στον είδη υπάρχοντα πληθυσμό. Ο Οργανισμός

⁸² Βλ. στο ίδιο, σελ.7.

Κωπαΐδος συντέλεσε στην εποίκιση και ανάπτυξη της πόλης της Αλιάρτου, ενό αξίζει να αναφέρουμε ότι παραχώρησε και σπίτια στους εργαζόμενους του, πράγμα που εξακολουθεί να γίνεται μέχρι και σήμερα.

Τα τελευταία όμως εικοσιπέντε χρόνια οι κυβερνητικές επιλογές των εκάστοτε κυβερνήσεων, συρρίκνωσαν την οικονομική δύναμη του Οργανισμού Κωπαΐδος, φθίνοντας συνεχώς τις Κρατικές οικονομικές ενισχύσεις. Έτσι λοιπόν αφού οι κρατικές ενισχύσεις σταμάτησαν ο Οργανισμός Κωπαΐδος από έναν σοβαρό και σπουδαίο επενδυτή μετατράπηκε σταδιακά σε έναν απλό διαχειριστή του Κωπαϊδικού κτήματος. Οι αρμόδιοι φορείς αδιαφορούν για την τύχη της Κωπαΐδος, μη γνωρίζοντας την ιστορία και τις δυνατότητες της, και αδιαφορώντας για το ότι μια τέτοια έκταση σαν το Κωπαϊδικό κτήμα δεν θα μπορούσε να σταθεί εάν δεν υπήρχε ένας φορέας σαν τον Οργανισμό, ο οποίος όμως απαιτούσε κονδύλια τα οποία για κάποιους ήταν πολλά, και μη απαραίτητα. Ίσως για κάποιους οι αγώνες των καλλιεργητών αλλά και η σημασία της Κωπαΐδος να τους προκαλεί αδιαφορία, σίγουρα όμως με το να συρρικνώνουν τις δυνατότητες του Οργανισμού Κωπαΐδος δεν δείχνουν μόνο ασέβεια προς την ιστορία και στις επιλογές του παρελθόντος, αλλά απειλούν ακόμη και την ίδια την ύπαρξη της Κωπαΐδος και των πληθυσμιακών ομάδων της. Με αυτές τις κυβερνητικές επιλογές γίνεται σταδιακά μια οικονομική, οικολογική, και κοινωνικοπολιτιστική υποβάθμιση της ευρύτερης περιοχής του Κωπαϊδικού πεδίου.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος στο πλαίσιο των ευρύτερων δραστηριοτήτων του θεώρησε ως καθήκον του να προστατέψει και να διαφυλάξει το αρχαϊκό και μουσειακό υλικό της περιοχής θεωρώντας το ως πολιτιστική κληρονομιά όλων των Ελλήνων. Η διάσωση αυτού του υλικού αποδεικνύει περίτρανα την ιστορία και την ιστορική σημασία του Κωπαϊδικού πεδίου, ενό ταυτόχρονα συντελεί στην κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής και των πληθυσμών της. Άλλωστε ο Οργανισμός Κωπαΐδος σε όλη του την έως τώρα θητεία υπηρετούσε και υπηρετεί τους κοινωνικούς και πολιτιστικούς σκοπούς που είχε θέσει κατά την ίδρυσή του.

Πενηταδύο χρόνια μετά την εξαγορά του κτήματος από το Ελληνικό Δημόσιο, η Κωπαΐδα συνεχίζει να λειτουργεί στηριζόμενη στα ίδια έργα που πραγματοποιήθηκαν τόσο από την Γαλλική όσο και από την Αγγλική εταιρεία από το 1880 έως και το 1953 καθώς και από τον Οργανισμό Κωπαΐδος από

το 1953 έως και σήμερα,⁸³ Μπορεί πλέον τα πράγματα να είναι στάσιμα όμως αυτό δεν μειώνει το έργο το οποίο διεκπεραίωσε στο Κωπαϊδικό πεδίο ο Οργανισμός Κωπαΐδος όλα αυτά τα πενήνταδύο χρόνια της παρουσίας του.

Κλείνοντας την υποενότητα και το κεφάλαιο αυτό θα πρέπει να παραδεχτούμε πως η παρουσία του Οργανισμού Κωπαΐδος στο τιμόνι της διοίκησης του Κωπαϊδικού κτήματος επί 52 συναπτά έτη κρίνεται πλήρως επιτυχημένη. Θα πρέπει βέβαια τα εύσημα να δοθούν και στο Ελληνικό Δημόσιο, το οποίο αφού εξαγόρασε και απαλλοτρίωσε το κτήμα, ίδρυσε τον Οργανισμό Κωπαΐδος. Επίσης το Ελληνικό Δημόσιο ήταν αυτό που έκανε τον Οργανισμό Κωπαΐδος να έχει ένα πολυδιάστατο πεδίο δραστηριοποίησης.

Οι ακτήμονες καλλιεργητές σε καμία περίπτωση δεν θα πίστευαν πως θα έβρισκαν έναν φορέα που θα τους αντιμετώπιζε πάνω από όλα ως ανθρώπους, και όχι ως εργατικές μονάδες παραγωγής κέρδους. Μπορεί η Αγγλική εταιρεία να έκανε πάρα πολλά έργα στην περιοχή, μπορεί χωρίς αυτήν η Κωπαΐδα να ήταν ακόμη λίμνη, όμως σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να συγκριθεί με τον Οργανισμό Κωπαΐδος όσον αφορά στον τομέα της συμπεριφοράς και αντιμετώπισης των καλλιεργητών.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος, ως φορέας του Δημοσίου, κατάφερε όχι μόνο να επενδύσει αρκετά χρήματα, ή μόνο να διοικήσει καλά το κτήμα, αλλά και να βοηθήσει σημαντικά τους κατοίκους της περιοχής. Το έργο που έχει εκτελέσει έως τώρα είναι αρκετά σημαντικό, εξάλλου χάρη στην παρουσία του Οργανισμού Κωπαΐδος η πόλη της Αλιάρτου μπόρεσε και αναπτύχθηκε.

Επίσης πρέπει να προσθέσουμε ότι η διατήρηση της φιλοσοφίας που είχε η Αγγλική εταιρεία, ο Οργανισμός μπόρεσε να επιτύχει τους στόχους του, όσον αφορά στον διοικητικό και στον καλλιεργητικό τομέα. Όμως δεν στάθηκε μόνο στην φιλοσοφία και στην πολιτική της Αγγλικής εταιρείας αλλά προχώρησε πάρα πέρα και αξιοποίησε στο έπακρο και το κτήμα και τους καλλιεργητές.

Βέβαια στην πορεία του χρόνου οι πολιτικές συνθήκες και οι κυβερνητικές αποφάσεις άλλαξαν τα πράγματα. Η αδιαφορία των αρμοδίων αμαύρωσε την εικόνα του Οργανισμού Κωπαΐδος, ο οποίος θα μπορούσε να κάνει ακόμη πιο πολλά πράγματα, εάν οι εκάστοτε κυβερνήσεις του χορηγούσαν τα απαραίτητα κονδύλια.

⁸³ Βλ. Γιάννης Λάμπρου ο.π. , σελ.69.

Σίγουρα η ιστορία του Οργανισμού Κωπαΐδος για όλα αυτά τα σπουδαία πράγματα που έχει κάνει επιβάλλει την καλύτερη αντιμετώπιση και τον σεβασμό του Κράτους προς αυτόν. Ο Οργανισμός Κωπαΐδος συνεχίζει ακάθεκτος μέχρι σήμερα την προσπάθεια του να συντηρεί και να αξιοποιεί το Κωπαϊδικό κτήμα. Συνεχίζει ακόμα να δίνει εργασία στους αυτόχθονες κατοίκους, καθώς επίσης και στέγη στις οικογένειες των υπαλλήλων του στα σπίτια του Οργανισμού, παίρνοντας ως αντίτιμο ένα συμβολικό ενοίκιο.

Τέλος ο Οργανισμός Κωπαΐδος και ο Δήμος Αλιάρτου έχουν αναλάβει από κοινού την φροντίδα και την συντήρηση του πρότυπου οικισμού ``Κήποι`` (παλιά γραφεία της Lake COPAIS CO LTD και τώρα του Οργανισμού) που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης της Αλιάρτου, και αποτελεί πόλο έλξης για την περιοχή, καθώς πρόκειται για κάτι σπάνιο, μοναδικό στην Ελλάδα, και ξεχωριστό για την ευρύτερη περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5:Οικονομικές και Κοινωνικές στο **Κωπαϊδικό πεδίο**

Αναμφίβολα η αποξήρανση της Κωπαϊδος λίμνης επέφερε στην ευρύτερη περιοχή του Κωπαϊδικού πεδίου κάποιες πολύ σημαντικές αλλαγές. Η αλλαγές αυτές αφορούν τον οικονομικό και τον κοινωνικό τομέα της περιοχής, οι οποίοι γνώρισαν τεράστια εξέλιξη και ανάπτυξη μετά την τελική αποξήρανση της λίμνης από την Αγγλική εταιρεία.

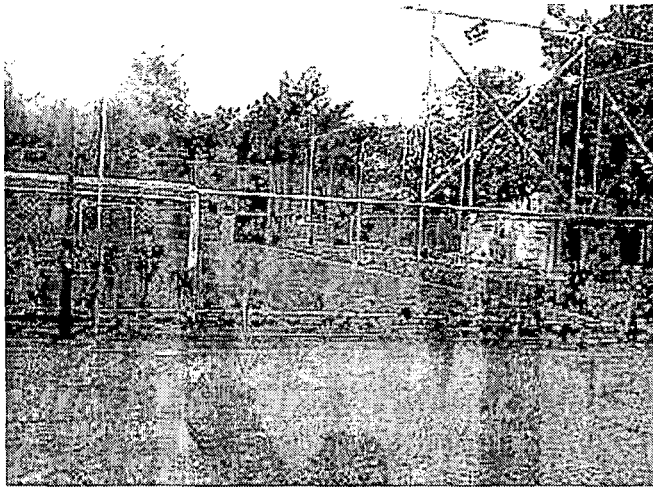
Για να μπορέσουμε όμως να κατανοήσουμε το μέγεθος και την σπουδαιότητα της ανάπτυξης αυτής θα πρέπει να περιγράψουμε δύο εικόνες : 1) την εικόνα που παρουσίαζε το Κωπαϊδικό πεδίο πριν από την αποξήρανση και 2) την εικόνα που παρουσιάζει το Κωπαϊδικό πεδίο μετά την αποξήρανση. Η Κωπαϊδα πριν αποξηραθεί από τους Άγγλους μόνο προβλήματα δημιουργούσε στους παραλίμνιους οικισμούς και τους κατοίκους τους. Ήταν μια συνεχής απειλή για τους τοπικούς πληθυσμούς, γιατί το καλοκαίρι με την ζέστη και την ξηρασία τα νερά υποχωρούσαν και υπήρχε έντονη δυσσομία, ενώ το χειμώνα τα νερά υπερχειλίζαν και πλημμύριζαν τα σπίτια των παραλίμνιων οικισμών. Επίσης άλλο ένα μεγάλο πρόβλημα ήταν τα κουνούπια και η ελονοσία, γιατί προκαλούσαν την εξάντληση των τοπικών πληθυσμών, και μείωναν τον μέσο όρο ζωής τους, αφού εκείνη την εποχή στην περιοχή πέθαινε από ελονοσία πολύς κόσμος. Εξάλλου δεν υπήρχε ούτε ένας ασφαλής δρόμος που να ενώνει την Κωπαϊδα με την Λιβαδειά, την Θήβα, και την Αθήνα. Ταυτόχρονα εκείνη την εποχή οι ληστρικές επιθέσεις στην περιοχή αποτελούσαν συνηθισμένο καθημερινό φαινόμενο, και αυτό γιατί οι αγωνιστές του 1821 μην έχοντας έναν τομέα ή αντικείμενο απασχόλησης αναγκάστηκαν να καταφύγουν στα βουνά της περιοχής και να ληστεύουν οποιοδήποτε περαστικό διέσχιζε την περιοχή προκειμένου να επιβιώσουν. Επίσης πρέπει να αναφέρουμε ότι δεν υπήρχε ούτε ένα κατάλυμα για τους περαστικούς ταξιδιώτες, οι οποίοι για λόγους ασφαλείας ήταν αναγκασμένοι να ταξιδεύουν μόνο υπό το φως της ημέρας.

Μετά την αποξήρανση της η Κωπαΐδα παρουσίαζε την εικόνα ενός κάμπου, ο οποίος εάν αξιοποιούνταν με ορθολογιστικό τρόπο θα μπορούσε να συντηρήσει οικονομικά όλους τους πρώην παραλίμνιους πληθυσμούς. Ο κάμπος αυτός οργανώθηκε και διοικήθηκε από την Αγγλική εταιρεία Lake COPAIS CO LTD, και αργότερα από τον Οργανισμό Κωπαΐδος, προκειμένου να αποδώσει τους αναμενόμενους καρπούς αλλά και για να συντηρείται. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν δρόμοι οι οποίοι κάλυπταν στο έπακρο τις ανάγκες των τοπικών πληθυσμών αλλά και των ταξιδιωτών ή επισκεπτών. Δημιουργήθηκαν εγκαταστάσεις οι οποίες δραστηριοποιούνταν στον δευτερογενή τομέα, σε μια προσπάθεια της Αγγλικής εταιρείας να αξιοποιήσει καλύτερα τον πρωτογενή τομέα, δηλαδή τα παραγόμενα αγροτικά προϊόντα. Δημιουργήθηκαν νέες θέσεις εργασίας προκειμένου να αποκατασταθεί ο τοπικός πληθυσμός, ενό γενικότερα παρατηρήθηκε μια προσέλευση και εποίκιση νέων πληθυσμών καθώς και μια σταδιακή ανοδική πορεία ανάπτυξης.

Αν λοιπόν βάλλουμε την μία εικόνα δίπλα στην άλλη τότε θα διαπιστώσουμε πως πρόκειται για την μέρα και την νύχτα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να συγκριθεί η ανάπτυξη με την υποανάπτυξη και την παρακμή, οι εικόνες είναι τόσο διαφορετικές, τόσο που αν τις περιέγραφε σε κάποιον που δεν γνώριζε την ιστορία της Κωπαΐδας, σίγουρα θα σχημάτιζε την εντύπωση πως αναφέρεσαι σε δύο διαφορετικές περιοχές. Η πραγματικότητα όμως είναι πως για να μεταβούμε από την μία εικόνα στην άλλη χρειάστηκε να περάσουν πάρα πολλά χρόνια, πάρα πολλοί αγώνες, και αρκετές επενδυτικές προσπάθειες. Η αποξήρανση της Κωπαΐδος λίμνης, λόγω της ιδιομορφίας του εδάφους της και των τεχνικών δυσκολιών που παρουσιάστηκαν, αποτέλεσε ένα κολοσσιαίο τεχνολογικό επίτευγμα για την Ελλάδα εκείνης της εποχής αλλά και για την Ευρώπη κατ' επέκταση. Πρέπει όμως να αναφέρουμε ότι 2.700 περίπου χρόνια πριν το ίδιο επίτευγμα πέτυχαν και οι Μίνυες, γεγονός που αποδεικνύει την σπάνια κουλτούρα αλλά και τις τεράστιες γνώσεις που διέθετε ο Αρχαίος Ελληνικός πολιτισμός.

Στο κεφάλαιο όμως αυτό θα αναλύσουμε τις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που επέφερε η αποξήρανση της Κωπαΐδος στην ευρύτερη περιοχή. Θα αναφέρουμε βήμα - βήμα τα στάδια της ανάπτυξης αυτής, σε μία προσπάθεια να αποτιμήσουμε το έργο και τις αλλαγές που επέφερε στην

περιοχή. Δεν θα σταθούμε όμως μόνο στην αποτίμηση, αλλά θα αναφέρουμε και τις προοπτικές του Κωπαιδικού πεδίου,

Γήπεδο 5x5 στους ``Κήπους``.

Ο Γάλλος μηχανικός Sauvage στις μελέτες που συνέταξε από το 1843 έως και το 1850 ανέφερε πως η συνολική καλλιεργήσιμη έκταση στην περιοχή ήταν 87.500 χιλιάδες στρέμματα. Από αυτήν την έκταση ζούσαν 3.000 χιλιάδες άτομα. Η παραγωγικότητα της γης μετριόταν σε σχέση με την σπορά και κυμαίνονταν από αναλογίες 8 προς 1 έως και 12 προς 1, ενώ εξαρτιόνταν από τις καιρικές συνθήκες, τις πλημμύρες του χειμώνα, αλλά και τις ξηρασίες του καλοκαιριού.⁸⁴ Ο πληθυσμός εκείνη την εποχή ασχολούνταν με την γεωργία και την κτηνοτροφία όμως είχε δύο πολύ σημαντικά προβλήματα : 1) την αποδοτικότητα της γης η οποία ήταν ως επί το πλείστον κακή με εξαίρεση την περιοχή της Λιβαδειάς, 2) την έλλειψη σύγχρονων μέσων και σύγχρονων μεθόδων καλλιέργειας, και 3) τα διάφορα προβλήματα υγείας που προκαλούσε η ελονοσία.

⁸⁴ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα, Η λίμνη της Κωπαιδός Προτάσεις και Μελέτες για την Αποξήρανση Οικονομικές και Κοινωνικές Προεκτάσεις, έκδοση Γ. Καλομοίρης Ι. Αυγέρης, Αθήνα 2005, σελ.103.

Πίνακας 1

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΕΤΟΥΣ 1889	
ΔΗΜΟΣ-ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
ΑΚΡΑΙΦΝΙΟΥ	4.900
ΒΑΓΙΩΝ	1.101
ΘΗΒΑΣ	5.870
ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ	6.465
ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ	2.484
ΠΕΤΡΑΣ	4.893

Πηγή : Υπ. Στατιστικής Νομού Βοιωτίας

Πίνακας 2

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1920	
ΔΗΜΟΣ - ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
ΑΚΡΑΙΦΝΙΑΣ	839
ΒΑΓΙΩΝ	1.976
ΘΗΒΑΣ	4.490
ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ	8.470
ΜΑΖΙ	719
ΜΟΥΛΚΙ	818
ΣΙΑΧΟΥ	401

Πηγή : Υπ. Στατιστικής Νομού Βοιωτίας

Πίνακας 3

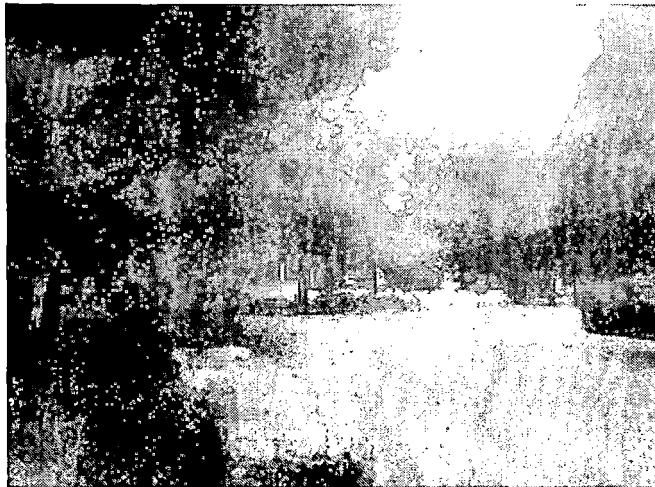
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ 1940-2001							
ΔΗΜΟΣ	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
ΑΚΡΑΙΦΝΙΟΥ	2.879	3.039	3.420	4.152	4.298	3.048	3.230
ΑΛΙΑΡΤΟΥ	4.529	4.984	5.640	5.198	5.905	6.505	6.351
ΒΑΓΙΩΝ	3.327	3.518	3.535	3.223	4.018	4.525	4.509
ΘΗΒΑΣ	15.072	16.194	18.932	18.685	21.549	23.134	23.820
ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ	15.284	14.835	16.738	17.491	18.688	20.274	21.492
ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ	10.952	10.149	11.050	10.098	10.160	10.555	10.732

Πίνακας 3 Πηγή : Υπ. Στατιστικής Νομού Βοιωτίας

Κατά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε μια αύξηση της γης η οποία παραχωρούνταν στους αγρότες για καλλιέργεια, η οποία αύξηση κορυφώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1930 όπου είχαμε 190.000 χιλιάδες στρέμματα καλλιεργήσιμης γης. Σε αυτή την αύξηση βέβαια συνέβαλλαν και τα αποστραγγιστικά έργα της Αγγλικής εταιρείας. Η σημαντική αύξηση αυτή των καλλιεργήσιμων εκτάσεων είχε ως επακόλουθο την αύξηση του αριθμού των αγροτών, αλλά και γενικότερα του πληθυσμού που κατοικούσε στις γύρω

περιοχές. Αυτό γίνεται εμφανές εάν δούμε τους παραπάνω πίνακες των απογραφών που έγιναν εκείνη την περίοδο. Επίσης έχουμε και τον υπερδιπλασιασμό των ακτημόνων καλλιεργητών του Κωπαϊδικού πεδίου, οι οποίοι από 1.793 το 1895 αυξήθηκαν σε 3.400 το 1938.⁸⁵

Στην Κωπαΐδα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα καλλιεργούσαν κυρίως δημητριακά προϊόντα όπως σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, αραβόσιτο και βαμβάκι. Στις αρχές όμως του 20^{ου} αιώνα, και συγκεκριμένα από το 1911 και μετά, η Αγγλική εταιρεία επέβαλλε κάποια καλλιεργητικά προγράμματα χάρη στα οποία το βαμβάκι άρχισε να καλλιεργείται πιο συστηματικά, και αυτό γιατί ήταν πιο κερδοφόρο από τα δημητριακά. Πρέπει να πούμε όμως πως μετά το 1954 ο Οργανισμός Κωπαΐδος άρχισε να εισάγει και να καλλιεργεί δοκιμαστικά νέα προϊόντα στον Κωπαϊδικό κάμπο με εξίσου ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Υπαίθριο αναψυκτήριο στους ``Κήπους.

Λόγο της συνεχούς αύξησης της τιμής του βαμβακιού συγκρινόμενη με την τιμή των δημητριακών, η καλλιέργεια βάλσακος σε σχέση με αυτή των δημητριακών ήταν η κυριότερη καλλιέργεια στον Κωπαϊδικό κάμπο. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως το έτος 1938 καλλιεργούνταν 60.000 χιλιάδες στρέμματα βαμβακιού, γεγονός που αντέστρεψε πλήρως την εικόνα του παρελθόντος όταν δηλαδή καλλιεργούσαν κατά κύριο λόγο μόνο δημητριακά.⁸⁶

Εκτός όμως από την Κωπαΐδα πρέπει να πούμε πως και οι γύρω περιοχές αναπτύχθηκαν, χάρη βέβαια και στην καλλιέργεια του κάμπου της

⁸⁵ Βλ. στο ίδιο, σελ.104.

⁸⁶ Βλ. στο ίδιο, σελ.104.

Κωπαΐδος. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και η πόλη της Λιβαδειάς η οποία χάρη στην καλλιέργεια του βαμβακιού κατάφερε να αναπτυχθεί βιομηχανικά, κάτι όμως που είχε αρχίσει να κάνει σταδιακά από το 1862 αξιοποιώντας την ενεργειακή δύναμη των χειμάρρων της πόλης. Το ίδιο έτος (1862) η Λιβαδειά παρήγαγε το 90% της εγχώριας παραγωγής βαμβακιού, δηλαδή τους 1.400 από τους 1.520 συνολικούς τόκους εκκοκκισμένου βαμβακιού. Πρέπει όμως να πούμε πως η πόλη της Λιβαδειάς ήταν ήδη ανεπτυγμένη πριν από την αποξήρανση και ειδικά στον τομέα του εμπορίου αξιοποιώντας το κοντινό λιμάνι της Αντίκυρας. Το 1874 υπήρχαν στην Λιβαδειά 4 κλωστήρια και 4 εκκοκκιστήρια, ενώ το 1930 αυξήθηκαν σε 12 εκκοκκιστήρια και 5 νηματουργεία. Στην περιοχή ιδρύθηκε το 1904 ο Γεωργικός Σύνδεσμος Λεβαδειάς με απώτερο στόχο την προστασία και προαγωγή των οικονομικών και κοινωνικών συμφερόντων της γεωργίας και των εταίρων, ήταν δηλαδή ο πρώτος Συνεταιρισμός της ευρύτερης περιοχής. Βάσει των στοιχείων αυτών μπορούμε να πούμε πως η αλματώδης ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα της Λιβαδειάς επετεύχθη χάρη στην γεωργική εκμετάλλευση του Κωπαϊδικού κάμπου.

Ταυτοχρόνως την ίδια περίοδο, και συγκεκριμένα το 1929, τα γύρω χωριά της επαρχίας Λιβαδειάς δηλαδή : η Σκριπού, η Πετρομαγούλα, η Καρυά, ο Άγιος Δημήτριος, ο Ορχομενός, η Πέτρα, το Μάζι, το Μούλκι, και ο Υψηλάντης κατείχαν εκτάσεις επάνω στο Κωπαϊδικό πεδίο τις οποίες ενοικίαζαν από την Αγγλική εταιρεία. Αυτό το γεγονός όμως αποδεικνύει δύο πράγματα : 1) ότι το 50% του πληθυσμού που δραστηριοποιούνταν στον Κωπαϊδικό κάμπο δεν διέθετε δικιά του γη και ,2) ότι το εισόδημα των πληθυσμών αυτών προέρχονταν αποκλειστικά και μόνο από την καλλιέργεια της Κωπαϊδικής γης.⁸⁷

Πρέπει να αναφέρουμε ότι εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν οι απαραίτητες εναλλακτικές λύσεις για την εξασφάλιση των βασικών αναγκών των αγροτών. Οι καλλιεργητές παρά τις διαμάχες που είχαν με την Αγγλική εταιρεία προσπάθησαν: 1) να σταθεροποιηθούν μέσα στο Κωπαϊδικό πεδίο, 2) να επωφεληθούν από την εισαγωγή της νέας τεχνολογίας που πραγματοποιούνταν από την Αγγλική εταιρεία, 3) να αφομοιώσουν όσο αυτό ήταν δυνατόν τις μεθόδους και τα προγράμματα της Αγγλικής εταιρείας, και 4)

⁸⁷ Βλ. στο ίδιο, σελίδες 105 – 106.

να καταφέρουν να πείσουν το Ελληνικό Δημόσιο να εξαγοράσει και να απαλλοτριώσει το κτήμα. Πράγματι λοιπόν το 1929 η επαρχία Λιβαδειάς διέθετε έναν αξιοζήλευτο για την εποχή αγροτικό και τεχνολογικό εξοπλισμό. Ο εξοπλισμός αυτός αποτελούνταν από : 1) 1.018 ξύλινα άροτρα, 2) 2.117 σιδερένια άροτρα, 3) 15 βενζιναρότρα, 4) 1.813 ξύλινες σβάρνες, 5) 1.302 σιδερένιες σβάρνες, και 6) μία αλωνιστική μηχανή.

Οι ακτήμονες καλλιεργητές είχαν αναπτύξει μια επαφή με την τεχνολογία που δεν υπήρχε σε κανένα άλλο σημείο της Ελλάδος εκείνη την εποχή. Αυτό το γεγονός προξένησε την περιέργεια και το ενδιαφέρον των καλλιεργητών για επίτευξη γεωργικής ανάπτυξης. Οι ακτήμονες καλλιεργητές βλέποντας με τα καλλιεργητικά προγράμματα και την αυτοκαλλιέργεια τα κέρδη της Αγγλικής εταιρείας να αυξάνονται και να εκτινάσσονται κατακόρυφα, δελεάζονται και ζητούν για ακόμα μια φορά την απαλλοτρίωση του κτήματος. Ταυτόχρονα με τα καλλιεργητικά προγράμματα της Αγγλικής εταιρείας γίνονταν και εισαγωγή νέων προϊόντων, τα οποία επρόκειτο να συντελέσουν στην μελλοντική ανάπτυξη των καλλιεργητών αλλά και της περιοχής. Είναι γενικά αποδεκτό πως η συντήρηση και η τεχνογνωσία που εφάρμοζε η Αγγλική εταιρεία βοήθησε πάρα πολύ την παραγωγή των καλλιεργούμενων εκτάσεων, όμως ήταν η αιτία για την μη λύση του Κωπαιδικού Ζητήματος, το οποίο παραγκωνίστηκε γιατί εκείνη την εποχή ήταν πιο αναγκαίος ο εκσυγχρονισμός.

Η ανάπτυξη των κοινοτήτων του Κωπαιδικού πεδίου στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην γεωγραφική τους θέση, η οποία ήταν σαφώς καλύτερη από αυτή των ορεινών κοινοτήτων.⁸⁸ Τα υπόλοιπα χωριά όμως της Βοιωτίας, που δεν είχαν πρόσβαση στο Κωπαιδικό πεδίο, είτε γιατί ήταν μακριά, είτε γιατί δεν μπορούσαν να μεταφέρουν τον απαραίτητο εξοπλισμό τους, είτε γιατί αδυνατούσαν να εκμισθώσουν καλλιεργήσιμη γη, παρουσίαζαν μια εντελώς διαφορετική εικόνα από τα χωριά που είχαν κλήρο στον Κωπαιδικό κάμπο. Ένα παράδειγμα είναι οι δύο όμοιες, εκείνη την εποχή σε πληθυσμό, κοινότητες η Δομβραίνα και ο Άγιος Δημήτριος. Οι δύο αυτές κοινότητες είχαν, η μεν πρώτη 5 με 6 αγρότες, και η δε δεύτερη 130 με 180 αγρότες.⁸⁹ Δύο σημαντικά ζητήματα θα μπορούσαν να καταγραφούν σε σχέση με την

⁸⁸ Βλ. Α. Παπαδόπουλος, Η κοινωνική διάρθρωση δύο κοινοτήτων στρατηγικές ανάπτυξης και επιβίωσης, σελ. 11, από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

⁸⁹ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ.107.

κοινωνική διάρθρωση των δύο αγροτικών κοινοτήτων, του Αγίου Δημητρίου και της Δομβραΐνας : 1) το ζήτημα της γήρανσης του αγροτικού πληθυσμού, το οποίο είναι ολοφάνερο και στις δύο κοινότητες , και 2) το ζήτημα της απουσίας εναλλακτικών ευκαιριών ή μορφών απασχόλησης για την συγκρότηση του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο.⁹⁰ Τα ορεινά χωριά της Θήβας αλλά και του Ελικώνα επειδή δεν ήταν εύκολο για αυτά να έχουν πρόσβαση στην Κωπαΐδα, ασχολούνταν με την καλλιέργεια αμπελώνων και ελαιώνων. Επειδή όμως η απόδοση αυτών των καλλιεργειών δεν επαρκούσε ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες των κατοίκων των χωριών αυτών, οι κάτοικοι τους ήταν αναγκασμένοι να εργάζονται εποχιακά είτε στα χωριά του Κωπαϊδικού κάμπου είτε στα χωριά των Μεσογείων π.χ. το 30% των κατοίκων της Δόμβραϊνας.⁹¹ Από αυτό το γεγονός συμπεραίνουμε πως εκτός από την Αγγλική εταιρεία υπήρχε και ένας δεύτερος ``καλλιεργητικός εργοδότης``, ο εργοδότης αυτός ήταν τα χωριά του Κωπαϊδικού κάμπου. Αντιθέτως τα ορεινά χωριά αποτελούσαν έναν δεύτερο ``συλλογικό εργάτη, μαζί με κάποια από τα χωριά του Κωπαϊδικού κάμπου.

Κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα παρατηρείται ένα κύμα μετανάστευσης από τα ορεινά χωριά που βρίσκονταν στην ευρύτερη περιοχή του Κωπαϊδικού πεδίου. Η μετανάστευση αυτή ήταν : 1) εσωτερική, προς τα μεγάλα αστικά κέντρα κυρίως Αθήνα και Πειραιά, 2) εξωτερική κυρίως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.). Οι κάτοικοι των χωριών αυτών έφυγαν από τον τόπο τους για να ξεφύγουν από την γεωργική ενασχόληση. Για τους ενήλικες ο κύριος λόγος της μετανάστευσης ήταν κυρίως η εργασία σε εργοστάσια, ενώ για τους ανήλικους νέους η απόκτηση, μέσω της εκπαίδευσης, των απαραίτητων εφοδίων που θα τους εξασφάλιζαν μια καλύτερη θέση εργασίας, μακριά από την γεωργική ενασχόληση. Η αντίθετη εικόνα επικρατεί στα χωριά που βρίσκονται κοντά στον Κωπαϊδικό κάμπο. Οι κάτοικοι των χωριών αυτών συντελούν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη τους, μέσω της εκπαίδευσης η οποία βοήθησε σημαντικά την γεωργική παραγωγή αλλά και στην ευρύτερη ανάπτυξη των ευρύτερων αγροτικών αυτών περιοχών (οικονομικά και κοινωνικά).Οι κάτοικοι των Κωπαϊδικών χωριών σιγά – σιγά εξελίχθηκαν από απλοί γεωργοί σε

⁹⁰ Βλ. Α. Παπαδόπουλος ο.π. , σελ.13. από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

⁹¹ Βλ. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα ο.π. , σελ.107.

επαγγελματίες γεωργούς. Έτσι διαπιστώνουμε πως υπάρχουν δύο μοντέλα, διαφορετικά μεταξύ τους, απασχόλησης και μετανάστευσης των αγροτικών πληθυσμών στην Βοιωτία : 1) η μαζική μετανάστευση, π.χ. των κάτοικων της Δομβραΐνας, λόγω της έλλειψης ευκαιριών, και 2) η επιλεκτική μετανάστευση των κάτοικων, π.χ. του Αγίου Δημητρίου, με απώτερο στόχο την κοινωνική άνοδο, μέσω της εκπαίδευσης, για την απόκτηση μιας καλύτερης απασχόλησης κυρίως σε αστικές περιοχές. Επίσης μπορούμε να διακρίνουμε και δύο τύπους αγροτών στην Βοιωτία εκείνης της εποχής : 1) ο περιθωριοποιημένος αγρότης, π.χ. οι αγρότες της Δομβραΐνας, ο οποίος προσπαθεί να επιβιώσει χρησιμοποιώντας τον παραδοσιακό τρόπο παραγωγής, και 2) ο επαγγελματίας – επιχειρηματίας αγρότης, π.χ. οι αγρότες του Αγίου Δημητρίου, ο οποίος αναπτύσσει και εκσυγχρονίζει το επάγγελμά του εφαρμόζοντας σύγχρονες τεχνολογικές μεθόδους.⁹²

Κατά την διάρκεια της Γερμανικής κατοχής οι κάτοικοι των χωριών του Κωπαϊδικού κάμπου δεν συμμετείχαν καθόλου στην Εθνική Αντίσταση. Εξήγηση στην αποχή αυτή δίνουν οι διαφορετικές συνθήκες διαβίωσης των χωριών του εύφορου Κωπαϊδικού κάμπου, με την άγονη ορεινή ζώνη του Ελικώνα και του Παρνασσού, καθώς και από τις συνθήκες που επικρατούσαν στις αστικές περιοχές. Οι Γερμανοί δεν εκδίωξαν τους καλλιεργητές, αλλά τους προσκάλεσαν να καλλιεργήσουν το κτήμα, και μάλιστα δίνοντας τους ένα σημαντικό κίνητρο ,δηλαδή χαμηλότερα γεώμορα σε σχέση με αυτά που είχε επιβάλλει η Αγγλική εταιρεία. Έτσι λοιπόν εξηγείται το γεγονός πως τα χωριά αυτά δεν δέχτηκαν σχεδόν καθόλου καταστροφικές και φονικές επιθέσεις από τα Γερμανοιταλικά κατοχικά στρατεύματα. Οι αντιστασιακές δυνάμεις του Ε.Α.Μ. και του Ε.Λ.Λ.Α.Σ. σαμποτάρισαν την στάση αυτή των καλλιεργητών και ανατίναξαν το 1944 τον Ηλεκτροπαραγωγικό Σταθμό της εταιρείας στην Ανθηδόνα. Η πράξη αυτή των αντιστασιακών οργανώσεων θεωρήθηκε από τους επιζήσαντες ως πράξη τιμωρίας των ουδετέρων και αδιάφορων για την Αντίσταση κάτοικων των χωριών του Κωπαϊδικού πεδίου.

Μεταπολεμικά όμως συνεχίστηκε και η εσωτερική μετανάστευση του εργατικού δυναμικού προς τα χωριά του Κωπαϊδικού πεδίου, γεγονός που επέφερε αναδιαρθρώσεις και ανακατατάξεις στις είδη υπάρχουσες κοινωνικές

⁹² Βλ. Α. Παπαδόπουλος, Η κοινωνική διάρθρωση δύο κοινοτήτων στρατηγικές ανάπτυξης και επιβίωσης, σελ. 13, από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

δομές και οικιστικές όψεις κατ' επέκταση. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η πόλη της Αλιάρτου η οποία αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα αυτής της εσωτερικής μετανάστευσης. Η Αλιάρτος δέχτηκε κύμα προσφύγων κυρίως από τα γύρω χωριά, αλλά και από τα ορεινά χωριά της Ευρυτανίας κυρίως στην δεκαετία του 1970. Βέβαια στο να εποικιστεί και να αναπτυχθεί η πόλη της Αλιάρτου βοήθησε και η κοινωνική πολιτική του Οργανισμού Κωπαϊδός. Στα νεότερα χρόνια με την έντονη παραγωγική και πολιτιστική ανάπτυξη που γνώρισε ο χώρος, αποτέλεσε τον πυρήνα συσπείρωσης και εποίκισης ποικίλων και αντιθετικών κοινωνικών ομάδων, π.χ. ντόπιων, προσφύγων, μέτοικων, Αθίγγανων κ.λ.π. Οι μέτοικοι αυτοί σιγά – σιγά προσαρμόστηκαν ο ένας με τον άλλον και συμπορεύτηκαν στον κοινό αγώνα για την επιβίωσή τους.

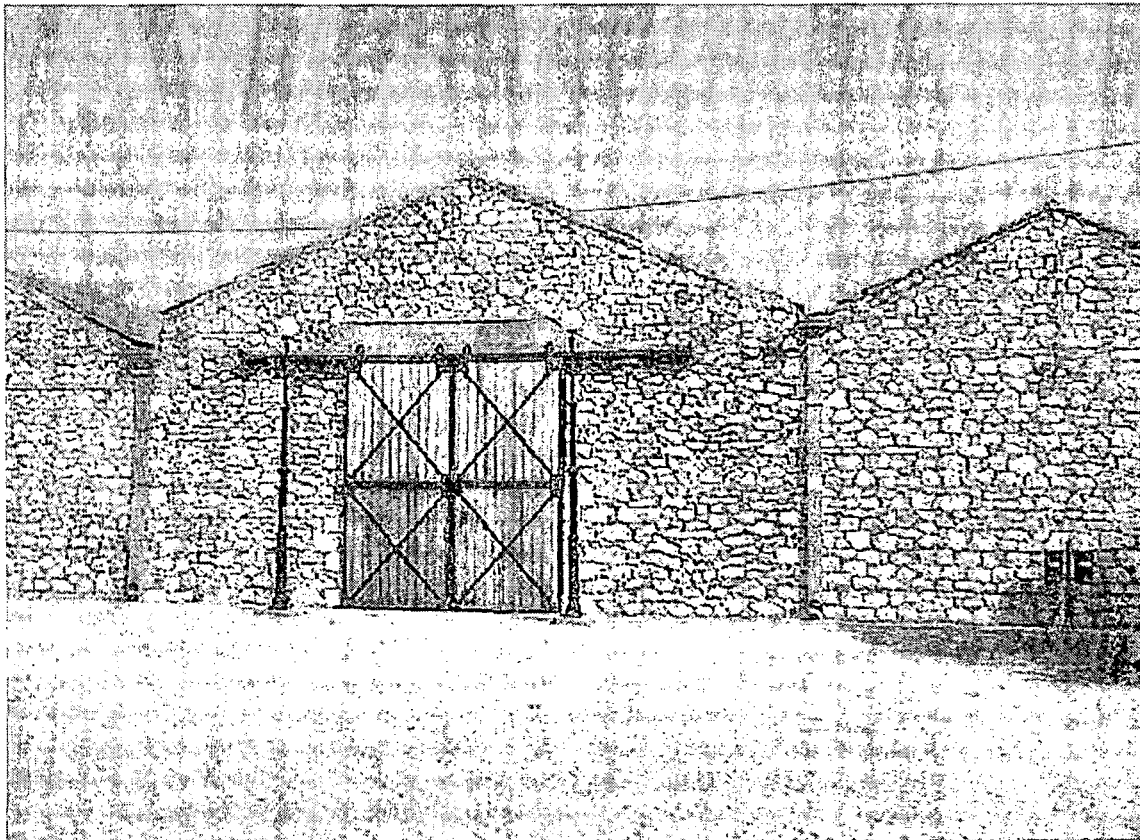
Αφού ασχοληθήκαμε και αναφέραμε την αναπτυξιακή πορεία των κατοίκων αλλά και των ορεινών χωριών του Κωπαϊδικού πεδίου τώρα θα αναφερθούμε στα αγροτοβιομηχανικά και στα τεχνολογικά επιτεύγματα του Κωπαϊδικού πεδίου, τα οποία συντέλεσαν στην οικονομικοκοινωνική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Τα επιτεύγματα αυτά αποτελούν απόδειξη της προσπάθειας του ανθρώπου για την επινόηση μέσων και μεθόδων που θα βοηθούσαν : 1) στον έλεγχο, την διαχείριση, και την καλύτερη εκμετάλλευση των υδάτων, 2) στην καλύτερη εκμετάλλευση και αξιοποίηση της γης, και 3) στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των καλλιεργητών. Για τον λόγο αυτό το Υπουργείο Πολιτισμού χαρακτήρισε το Αγροτοβιομηχανικό συγκρότημα της Αλιάρτου ως ένα Ιστορικό και διατηρητέο Μνημείο.

Συγκεκριμένα με τις υπ' αριθμόν Υπουργικές αποφάσεις του Υπουργείου Πολιτισμού ΔΙΛΑΠ/89/1229 και 90/1255 χαρακτηρίζονται και προστατεύονται βάσει του Νόμου Ν1469/50 ως ιστορικά μνημεία : οι εγκαταστάσεις, τα κτήρια, τα τεχνικά έργα και ο μηχανικός και μηχανολογικός εξοπλισμός της Αγγλικής εταιρείας στην ευρύτερη περιοχή του Κωπαϊδικού πεδίου.⁹³ Τα ιστορικά μνημεία αυτά σήμερα αποτελούν ιδιοκτησία του Οργανισμού Κωπαϊδός και του Δήμου Αλιάρτου. Τα μνημεία αυτά αποτελούν ένα πλήρες και μοναδικό για την Ελλάδα αγροτοβιομηχανικό συγκρότημα. Η ιστορική τους σημασία είναι τεράστια αφού συντέλεσαν στην οικονομική και

⁹³ Βλ. Βενετία Κατσιφή - Ζώτα, Η λίμνη της Κωπαϊδας, ο.π. , σελ. 130

στην κοινωνική ανάπτυξη αλλά και στην οικιστική εξέλιξη της ευρύτερης περιοχής του Κωπαϊδικού πεδίου.

Το ιστορικά διατηρητέο αγροτοβιομηχανικό συγκρότημα αποτελείται από : 1) τις εγκαταστάσεις και τα γραφεία της Lake COPAIS CO LTD στην Αλιάρτο και στον Ορχομενό, 2) ο πρότυπος οικισμός ``κήποι`` Αλιάρτου με το δίκτυο των αστικών κατοικιών του, τον περιβάλλοντα χώρο, και τους κατά τόπους χείμαρρους, 3) οι ``συρόμενες παράγκες``, παραπήγματα των εργατών μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο τους, και οι κατοικίες των εργατών γης, 4) το μηχανουργείο, ο ρυζόμυλος, και ο νερόμυλος, 5) οι εγκαταστάσεις των στάβλων, του τυροκομείου, του γαλακτοκομείου, και οι κεντρικές αποθήκες, και 6) το ξυλουργείο, ο σταθμός ανεφοδιασμού, και το εκκοκκιστήριο βάμβακος, μαζί με τον μηχανολογικό τους εξοπλισμό και τον περιβάλλοντα χώρο τους.

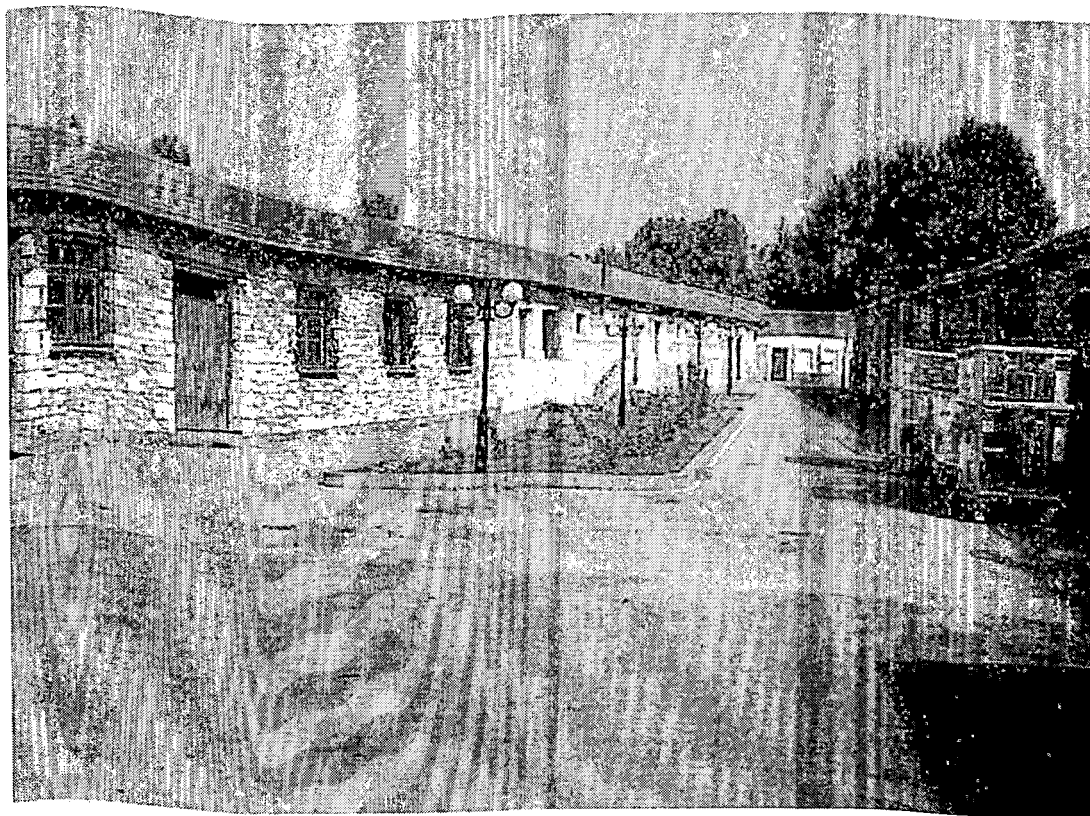
Αναπαλαιωμένη αποθήκη στον Ριζόμυλο, στην κεντρική πλατεία της Αλιάρτου.

Η κήρυξη ως ιστορικών και διατηρητέων μνημείων των εγκαταστάσεων της Αγγλικής εταιρείας, η οποία αποξήρανε την λίμνη Κωπαϊδα, σφράγισε την νεότερη ιστορία της Βοιωτίας αλλά και γενικότερα του Ελληνικού Κράτους. Το

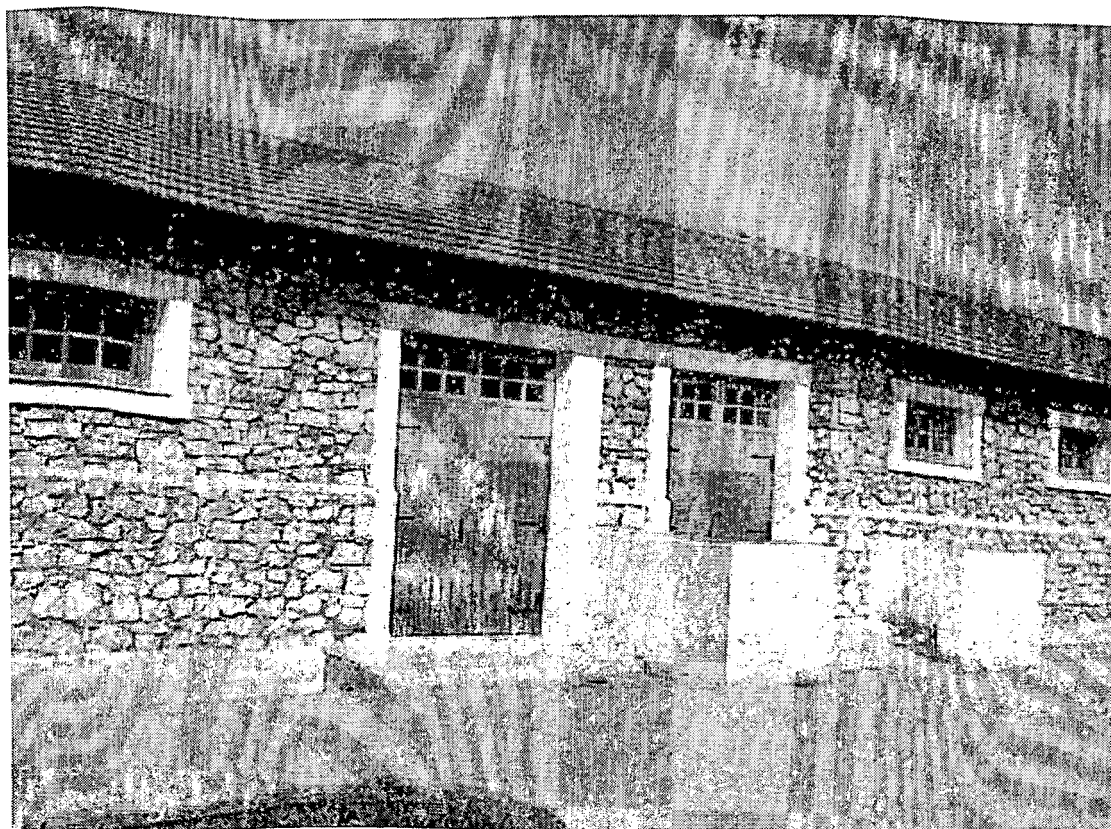
γεγονός αυτό δημιουργεί την ανάγκη διάσωσης και πολιτιστικής αξιοποίησης των μνημείων αυτών, γιατί αποτελούν τεκμήριο της οικονομικοκοινωνικοπολιτιστικής ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής. Η απλή όμως ανακήρυξη του αγροτοβιομηχανικού συγκροτήματος ως πολιτιστικού μνημείου δεν είναι αρκετή, αντιθέτως απαιτείται και επιβάλλεται η δυναμική αξιοποίηση όλου του Κωπαϊδικού πεδίου και των μνημείων του. Εάν αυτή η δυναμική αξιοποίηση επιτευχθεί τότε θα υπάρξουν τα ακόλουθα αποτελέσματα : 1) η Κωπαΐδα θα αναδειχθεί πραγματικά ως ο βασικός οικονομικός πυρήνας του Νομού Βοιωτίας αλλά και κατ' επέκταση της Ελληνικής γεωργικής οικονομίας, 2) θα πραγματοποιηθεί η διάσωση και η διαφύλαξη του προστατευόμενου χώρου της Αλιάρτου, στο ευρύτερο πλαίσιο της βιομηχανικής αρχαιολογίας, 3) θα υπάρξει πολιτιστική αξιοποίηση του επισκέψιμου χώρου και των μνημείων, με την βοήθεια της παράδοσης αλλά και των σύγχρονων τεχνολογικών μέσων π.χ. Internet, χάρτες, οργανωμένες ξεναγήσεις, 4) θα γίνει πραγματικότητα η απόκτηση ιστορικής παιδείας και ιστορικής συνείδησης των νέων (μέσα όμως και από εκπαιδευτικά προγράμματα), και 5) οι κάτοικοι της περιοχής θα συνειδητοποιήσουν το χρέος αλλά και τις ευθύνες που έχουν για την φροντίδα του Κωπαϊδικού πεδίου ως κοιτίδα του Βοιωτικού πολιτισμού.

Μια προσπάθεια για την αξιοποίηση και την προβολή στο κοινό κάποιων κτιριακών εγκαταστάσεων της Αγγλικής εταιρείας έχει είδη ξεκινήσει.

Ο Οργανισμός Κωπαΐδος πήρε αυτή τη σπουδαία πρωτοβουλία και ίδρυσε σε συνεργασία με το Υπουργείο πολιτισμού το Ιστορικό Αρχείο Κωπαΐδος, και μελετά την ανακατασκευή παλιού κτηρίου για την στέγαση του. Ο Δήμος Αλιάρτου σε συνεργασία με το Υπουργείο πολιτισμού προχώρησε στην αναπαλαίωση του Ριζόμυλου και των τριών αποθηκών της Αγγλικής εταιρείας. Στον Ριζόμυλο, που είναι και η κεντρική πλατεία της πόλης της Αλιάρτου, πλέον στεγάζονται : 1) το Συνεδριακό Κέντρο της πόλης, 2) το Δημοτικό Ωδείο της πόλης, 3) το Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών Αλιάρτου (Κ.Ε.Π.), 4) το Κέντρο Νεότητας, ένα πρότυπο δημοτικό internet-café, 5) ένας εκθεσιακός χώρος όπου κατά καιρούς φιλοξενεί διάφορες εκδηλώσεις.

Μακρινή άποψη του χώρου όπου στεγάζεται
το Συνεδριακό Κέντρο της πόλης της Αλιάρτου,
όπου το στοιχείο του παλιού εναρμονίζεται με το σήμερα.

Αναπαλαίωση των χώρων του Ριζόμλου δίνει μια άλλη πνοή στην πόλη της Αλιάρτου.

Σήμερα στο ευρύτερο Κωπαϊδικό πεδίο λειτουργούν εργοστάσια ντοματοποιίας, εκκοκκιστήρια βάμβακος, εργοστάσια παραγωγής ζωοτροφών, και ένα εργοστάσιο παραγωγής και τυποποίησης ελαιολάδου. Βέβαια στην περιοχή λειτουργούν και άλλες εργοστασιακές μονάδες οι οποίες ασχολούνται με την παραγωγή άλλου είδους βιομηχανικών προϊόντων όπως π.χ. η VIECHRO, όμως δεν θα αναφερθούμε σε αυτά καθώς αυτά σχετίζονται μόνο με την οικονομικοκοινωνική ανάπτυξη της περιοχής, και όχι με την γεωργική ανάπτυξη και αξιοποίηση του Κωπαϊδικού πεδίου. Στην Κωπαϊδική γη σήμερα καλλιεργούνται κατά κύριο λόγο : 1) βαμβάκι, 2) ντομάτα, 3) σιτηρά και λοιπά δημητριακά, 4) τριφύλλι, 5) διάφορα άλλα εποχιακά προϊόντα, όπως το πεπόνι, το καρπούζι, και το καλαμπόκι.

Η Κωπαϊδική γη συνεχίζει στις μέρες μας να αποτελεί την κυριότερη πλουτοπαραγωγική πηγή της Βοιωτίας, καθώς με τα αγροτικά της προϊόντα (πρωτογενής τομέας), αλλά και με τα εργοστάσια τα οποία επεξεργάζονται τα προϊόντα της (δευτερογενής τομέας) συντελεί στην οικονομική και στην κοινωνική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής του Νομού Βοιωτίας. Εξάλλου και οι Ενώσεις των Συνεταιρισμών της περιοχής βοήθησαν και προσπαθούν όσο μπορούν να αναπτύξουν την αγροτική οικονομία της περιοχής του Κωπαϊδικού πεδίου.

Ο Κωπαϊδικός κάμπος όμως έχει ακόμα πολλά να δώσει στους κάτοικους της ευρύτερης περιοχής, και μπορεί να θρέψει αρκετές γενιές ακόμη, αρκεί βέβαια να συντηρείται σωστά. Η οικολογική καταστροφή που προκαλείται από την ανθρώπινη αμέλεια και αφέλεια, από την βιομηχανική ρύπανση και τα απόβλητα των εργοστασίων, και από κάποια συστήματα βιολογικών καθαρισμών που δυσλειτουργούν, απειλούν το έδαφος και τον υδροφόρο ορίζοντα του Κωπαϊδικού κάμπου. Αυτό αν συνδυαστεί και με την πτώση της στάθμης των νερών της λίμνης Υλίκης, κατά τους θερινούς μήνες, πρέπει να προβληματίσει τους αρμόδιους, ώστε να ληφθούν γρήγορα και δραστικά μέτρα. Οι προοπτικές της Κωπαϊδος είναι πάρα πολλές, αλλά πρέπει πρώτα να συντηρήσουμε το έργο, και μετά να τις πραγματοποιήσουμε.

Πρώτα από όλα από καθαρά γεωργικής ή καλλιεργητικής πλευράς μπορεί να γίνει εισαγωγή νέων πιο αποδοτικών προϊόντων, και νέων μεθόδων

και προγραμμάτων καλλιέργειας ώστε να αυξηθεί και άλλο η παραγωγική αποδοτικότητα. Είδη σήμερα αρκετοί μικροϊδιοκτήτες καλλιεργητές εφαρμόζουν ``κυκλική παραγωγή``, παράγοντας εποχιακά προϊόντα στα οποία προβλέπεται η καλλιέργεια του ενός από τα δύο βασικότερα, δηλαδή του βαμβακιού ή της ντομάτας. Αυτό γίνεται για να εξασφαλίζουν οι αγρότες εισοδήματα για όλο τον χρόνο. Επίσης θα μπορούσαν να δοθούν, κυρίως από το Κράτος, κίνητρα στους νέους προκειμένου να ενασχοληθούν με την γεωργία, ενώ θα πρέπει να γίνεται και τακτή ενημέρωση για τον καινούριο αγροτικό τεχνολογικό εξοπλισμό που κυκλοφορεί. Θα μπορούσε ακόμη η Κωπαΐδα να αναπτύξει και κάποιες καθαρά βιολογικές καλλιέργειες.

Από την άλλη πλευρά όσον αφορά τον πολιτιστικό τομέα είδη έχουν γίνει κάποια βήματα, με κύριους εκφραστές τους τον Οργανισμό Κωπαϊδός και τον Δήμο Αλιάρτου. Η αναπαλαίωση και η περαιτέρω αξιοποίηση των γραφείων και των κτιριακών εγκαταστάσεων έχει βοηθήσει την περιοχή να ανέβει πολιτιστικά και κοινωνικά. Ταυτοχρόνως ο Δήμος Αλιάρτου στον πρότυπο οικισμό ``Κήποι`` έχει παραχωρήσει ένα μικρό κομμάτι σε ιδιώτη για την στέγαση κατά τους θερινούς μήνες ενός υπαίθριου αναψυκτήριου, το οποίο όχι μόνο δεν αλλοιώνει το φυσικό τοπίο του χώρου αλλά αντιθέτως γίνεται ένα εναρμονισμένο κομμάτι του. Μέσα στους ``Κήπους`` πραγματοποιούνται και κάποιες πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου Αλιάρτου ονομαστές ως ``Κωπαϊδικά``, που πραγματοποιούνται και στον Ριζόμυλο. Επίσης στους ``Κήπους`` υπάρχει και ένα ανοιχτό γήπεδο μπάσκετ. Ο πρότυπος οικισμός ``Κήποι`` εκτός από το ενδιαφέρον των ταξιδιωτών – τουριστών οι οποίοι περνούν από την περιοχή, έχει προσελκύσει και το ενδιαφέρον μεγάλων αξιόλογων Ελλήνων ερμηνευτών οι οποίοι έχουν γυρίσει video clips μέσα στους ``Κήπους``.

Τέλος στην ευρύτερη περιοχή του Κωπαϊδικού Κάμπου λειτουργούν και δύο αερολέσχες, η μία διαθέτει ανεμόπτερα απλά και μηχανοκίνητα, και η άλλη διαθέτει μικρά εκπαιδευτικά αεροσκάφη. Οι δύο αυτές αερολέσχες προσελκύουν όχι μόνο το ντόπιο Βοιωτικό κοινό, αλλά ακόμη και το Αθηναϊκό κοινό, και αυτό γιατί βρίσκονται μέσα σε ένα φυσικό τοπίο με απίστευτη ομορφιά. Εξάλλου υπήρχαν και σκέψεις για την δημιουργία Κωπηλατοδρόμιου Ολυμπιακών Προδιαγραφών στην λίμνη Υλίκη, κάτι όμως το οποίο δεν υλοποιήθηκε.

Όπως διαπιστώσαμε η αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδος από την Αγγλική εταιρεία, και η μετέπειτα αξιοποίηση της, χάρισε στην ευρύτερη περιοχή του Κωπαϊδικού πεδίου μια τεράστια ανάπτυξη με οικονομικό, κοινωνικό, και πολιτιστικό αντίκτυπο. Ποίος άραγε θα φαντάζονταν την εξέλιξη αυτή πριν από 100 χρόνια. Άραγε αν κάποιος έλεγε σε ένα κάτοικο της περιοχής το 1910 την εξέλιξη που θα είχε η περιοχή εν έτη 2006 θα τον πίστευε ή θα κουνούσε το κεφάλι του ειρωνικά.

Σίγουρα η εικόνα της Κωπαΐδας μετά την αποξήρανση είναι πολύ και καλύτερη από την εικόνα της Κωπαΐδας πριν από την αποξήρανση. Δεν πρέπει όμως κανείς να επαναπαύεται, αντίθετα πρέπει όλοι μεθοδικά να βάζουμε νέους και υψηλότερους στόχους για το μέλλον του Κωπαϊδικού πεδίου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η αποξηράνση της λίμνης Κωπαΐδος επέφερε όπως είδαμε σημαντικές αλλαγές και ανακατατάξεις στην ευρύτερη περιοχή του Κωπαϊδικού πεδίου. Η ανάπτυξη που επήλθε στην περιοχή δεν ήταν μόνο οικονομική, αλλά και κοινωνική και πολιτιστική. Η αποπεράτωση αυτού του τόσο σπουδαίου και μεγάλου έργου έμελλε να αλλάξει πολλά όχι μόνο για τους πρώην παραλίμνιους οικισμούς αλλά και γενικότερα για τον Νομό Βοιωτίας και κατ' επέκταση για την Ελληνική Οικονομία.

Η ιστορία της Κωπαΐδος ξεκινά από πάρα πολύ παλιά, συγκεκριμένα ο Όμηρος την αναφέρει στα έργα του ως λίμνη Κηφισίδα, ενώ άλλοι Αρχαίοι Έλληνες δημιουργοί πιο μεταγενέστερη από τον Όμηρο την αναφέρουν ως λίμνη Κώπαι από το όνομα του παραπλήσιου οικισμού Κώπαι (δηλαδή η σημερινή πόλη του Κάστρου). Τρις φάροι είχαν διασωθεί έως και σήμερα, οι οποίοι ήταν τοποθετημένοι ως εξής : οι δύο πρώτοι στην πόλη της Αλιάρτου (ο ένας στο βόρειο τμήμα και ο άλλος στο νότιο τμήμα της πόλης) ,και ο τρίτος ήταν τοποθετημένος στο Ακραίφνιο (σήμερα σώζεται ο ένας από τους δύο που υπήρχαν στην Αλίαρτο, και βρίσκεται στην έξοδο της πόλης προς Αθήνα). Το γεγονός αυτό μαρτυρά πως οι παράκτιοι αρχαίοι οικισμοί είχαν ασχοληθεί και είχαν αναπτύξει ιδιαίτερα τον τομέα της ναυτιλίας προκειμένου εκμεταλλευόμενοι τα νερά της λίμνης να μεταφέρουν από την μία πλευρά στην άλλη τα απαραίτητα και τα αναγκαία πράγματα που τότε χρειαζόνταν.

Αργότερα οι Μίνυες οικισμός της Αρχαίας πόλης του Ορχομενού, οι οποίοι θεωρούνται οι συνεχιστές του Μυκηναϊκού πολιτισμού, κατάφεραν να αποξηράνουν την λίμνη Κωπαΐδα χρησιμοποιώντας πρωτοποριακές μεθόδους για εκείνη την εποχή. Παρότι οι Μίνυες ασχολήθηκαν με την μέγιστη δυνατή σοβαρότητα για την καλλιέργεια της Κωπαΐδος, αξιοποιώντας την στον μέγιστο βαθμό, εντούτοις τα έργα αυτά έπαψαν να συντηρούνται μετά την ήττα των Μινυών στο πόλεμο με τους Θηβαίους, και μετά από έναν ισχυρό σεισμό που έγινε στην περιοχή την ίδια περίπου χρονολογική περίοδο, η Κωπαΐδα έγινε και πάλι λίμνη.

Από τότε έγιναν πολλές προσπάθειες ώστε να γίνει και πάλι η αποξηράνση της λίμνης της Κωπαΐδος. Ο Μέγας Αλέξανδρος ήταν ο πρώτος που θέλησε να την αποξηράνει αλλά η εκστρατεία του ενάντια στους Πέρσες έμελλε να αλλάξει τα σχέδια του. Εν συνεχεία πολύ αργότερα κάποιοι επιφανείς Έλληνες πίεζαν το Τουρκικό κράτος να υλοποιήσει το έργο, αφού στους Βυζαντινούς και παλαιότερα στους Ρωμαϊκούς χρόνους δεν έγινε κάτι το αξιόλογο και ουσιαστικό.

Αργότερα μετά την ίδρυση του Νέου Ελληνικού Κράτους ο βασιλιάς Όθωνας συνειδητοποίησε την αξία της υλοποίησης ενός τέτοιου έργου όμως οι προσπάθειές του ήταν βιαστικές και άκαρπες. Στην συνέχεια είχαμε την είσοδο ξένων επενδυτών προκειμένου να φέρουν εις πέρας την αποπεράτωση του έργου. Οι Γάλλοι ήταν αυτοί που δοκίμασαν πρώτοι με δύο προσπάθειες μέσα στο χρονικό διάστημα από το 1864 έως και το 1886, όμως και στις δύο αυτές περιπτώσεις απέτυχαν παταγωδώς. Μετά την πτώχευση της Γαλλικής εταιρείας Άγγλοι κεφαλαιούχοι, οι οποίοι είχαν δανειοδοτήσει την Γαλλική εταιρεία αγοράζοντας ως ενέχυρο ομόλογα, μετοχοποίησαν τα ομόλογα που είχαν στα χέρια τους και έτσι δημιούργησαν την Αγγλική εταιρεία "Περί της Αποξηράνσεως της Κωπαΐδος Λίμνης". Οι Άγγλοι αν και ήταν οι δεύτεροι ξένοι επενδυτές που μπήκαν στο Κωπαϊδικό πεδίο, ήταν τελικά και αυτοί που αποξήραναν την λίμνη.

Από μια συνεχόμενη απειλή η Κωπαΐδα μετά την αποξηράνση της μετατράπηκε σε μια πηγή παραγωγής πλούτου. Βέβαια ενώ οι κάτοικοι απαλλάχθηκαν από την ελονοσία και τους υπόλοιπους κινδύνους που δημιουργούσαν τα έλη της αποξηραμένης πια λίμνης, όμως συνέχισαν να διαμαρτύρονται στις εκάστοτε Κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση που είχαν από την Αγγλική εταιρεία Lake COPAIS CO LTD, η οποία ήταν και η ιδιοκτήτρια του Κωπαϊδικού Κτήματος.

Μετά από αγώνες των καλλιεργητών, συγκρούσεις με την Αγγλική εταιρεία, πρωτοσέλιδα στις εφημερίδες, και διαλέξεις των ντόπιων Βουλευτών, η Αγγλική κυριαρχία στο Κωπαϊδικό πεδίο έλαβε τέλος. Έπειτα από 65 χρόνια παρουσίας στο Κωπαϊδικό πεδίο η Αγγλική εταιρεία πουλά το κτήμα της Κωπαΐδος στο Ελληνικό Δημόσιο, το οποίο κατόπιν το απαλλοτρίωσε και το διένειμε στους αυτόχθονες καλλιεργητές της ευρύτερης περιοχής. Το ίδιο περίπου χρονικό διάστημα ιδρύθηκε και ο Οργανισμός Κωπαΐδος, ο οποίος

είναι ο συνεχιστής του έργου που άφησε στην μέση η Αγγλική εταιρεία. Ο Οργανισμός έφερε στην ευρύτερη περιοχή μια οικονομικο-κοινωνικο-πολιτιστική ανάπτυξη.

Στις μέρες μας η Κωπαϊδική γη συνεχίζει να καλλιεργείται και να αποδίδει καρπούς, όμως αυτό δεν σημαίνει πως και τα εισοδήματα των αγροτών ανεβαίνουν, αντιθέτως φθίνουντα. Αυτό εξαναγκάζει τους νέους στο να μην θέλουν να ενασχοληθούν με την γεωργία και αυτό γιατί δεν είναι το επάγγελμα το οποίο θα τους εξασφαλίσει άνετα τα προς το ζην. Τέλος με τις κυβερνητικές επιλογές των τελευταίων ετών τα επενδυτικά έργα του Οργανισμού Κωπαΐδος αποτελούν παρελθόν. Σαν να μην έφτανε όμως μόνο αυτό, αφού και η συντήρηση των έργων είναι πλέον ελλιπής και σε συνδυασμό με την οικολογική καταστροφή η οποία συντελείται από τα εργοστάσια, τους Δήμους της ευρύτερης περιοχής ,και από την ανθρωπινή ασυνειδησία το μέλλον της Κωπαΐδος ένα δεν βρεθεί σε σίγουρα και σε σταθερά χέρια δεν θα είναι ευόωνο.

Τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά την μελέτη αυτή ήταν η μη ακριβής γνώση του τι ήταν το Κωπαϊδικό Ζήτημα, αλλά και η μη ύπαρξη ποικίλων πηγών από τις οποίες θα μπορούσαμε να αντλήσουμε κάποια στοιχεία ή πληροφορίες. Αντιθέτως ήταν λίγες και διάσπαρτες. Ωστόσο μελετώντας τα στοιχεία αυτά συμπεραίνουμε πως το Κωπαϊδικό πεδίο διαθέτει μια σπουδαία ιστορική σημαντικότητα όχι μόνο για την ευρύτερη περιοχή αλλά και για όλη την Ελλάδα γενικότερα. Αυτός είναι και ο στόχος μας δηλαδή, να περάσουμε στις νέες γενιές το μήνυμα ότι είναι καλό το να γνωρίζεις την ιστορικότητα του τόπου σου και να του αποδίδεις τον πρέπον σεβασμό.

Με την εικόνα την οποία παρουσιάζει σήμερα η Κωπαΐδα, ένα θέλουμε να μπορέσουμε να την διατηρήσουμε ώστε να μπορούμε να την αξιοποιούμε και μελλοντικά οφείλουμε να πραγματοποιήσουμε τα ακόλουθα : 1) οι κυβερνήσεις θα πρέπει να καταλάβουν ότι πρέπει να δώσουν περισσότερα χρήματα για την συντήρησή της, 2) οι Δήμοι από απλοί διοργανωτές πολιτιστικών εκδηλώσεων με ``θέμα`` την Κωπαΐδα, θα πρέπει να απαιτήσουν ουσιαστικά πράγματα για αυτήν, κονδύλια για έργα και όχι για συναυλίες, 3) τα εργοστάσια θα πρέπει να ελέγχονται αυστηρά και να δίνουν λόγο στα δικαστήρια, για τους βιολογικούς που δουλεύουν μόνο στα χαρτιά

και στις μακέτες, και για ένα σωρό ακόμη παράνομων πράξεων, 4) ο απλός κόσμος θα πρέπει να αποκτήσει ``οικολογική`` και ιστορική συνείδηση, προκειμένου να σεβαστεί και να αξιοποιήσει το κτήμα της Κωπαΐδος τα επόμενα χρόνια.

Η Κωπαϊδική γη απαιτεί τον σεβασμό όλων γιατί αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι για την οικονομία του Νομού Βοιωτίας όσον αφορά στον γεωργικό τομέα. Αφού λοιπόν το Ελληνικό Δημόσιο κατάφερε να λύσει ένα τόσο δύσκολο και σημαντικό ζήτημα όπως το Κωπαϊδικό, τότε γιατί σήμερα αδυνατεί να φροντίσει για την συντήρηση του κτήματος το οποίο είχε εξαγοράσει και απαλλοτριώσει το 1952. Ίσως να μην υπάρχει θέληση για βοήθεια από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς, ίσως κατά την γνώμη των αρμόδιων η Κωπαΐδα τόσο σημαντική όσο σημαντική θεωρείται από τους αυτόχθονες κατοίκους.

Ωστόσο άλλο ένα δίδαγμα το οποίο μας προσφέρει το Κωπαϊδικό Ζήτημα, είναι το γεγονός ότι κάποτε οι κάτοικοι της περιοχής έκαναν αγώνες για να γίνουν πράξεις οι αξιώσεις τους, άραγε σήμερα γιατί κανείς δεν αντιδρά βλέποντας το Κράτος να έχει καταστήσει από επενδυτή σε απλό διαχειριστή τον Οργανισμό Κωπαΐδος, μήπως βολεύονται απλά και μόνο με το γεγονός του ότι κατέχουν πλέον ιδιόκτητη γη, και από την άλλη πλευρά οι τοπικές αυτοδιοικήσεις βολεύονται μόνο στην διενέργεια πολιτιστικών εκδηλώσεων, δίνοντας βέβαια την σωστή και την πρέπουσα σημασία στο ιστορικό παρελθόν, όμως αδιαφορούν παντελώς για το μέλλον αφού δεν διεκδικούν επιπλέον κονδύλια για την διεξαγωγή έργων στο Κωπαϊδικό πεδίο.

Πρέπει γενικότερα να γίνει κατανοητό πως οι αλλαγές ξεκινούν καλύτερα και πιο αποτελεσματικά από κάτω προς τα πάνω, παρά από πάνω προς τα κάτω, και αυτό γιατί ένα οι απλοί πολίτες δεν διεκδικήσουν με αξιώσεις κάτι από το κράτος, το κράτος είναι απίθανο να κάνει κάτι από μόνο του αντιθέτως επαναπαύεται. Ένα λοιπόν οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής θέλουν να κάνουν ότι καλύτερο μπορούν για να συντηρήσουν το Κωπαϊδικό κτήμα, θα πρέπει να το δείξουν μέσα από ουσιαστικούς αγώνες και όχι με αδιαφορία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γιάννης Λάμπρου, *Η ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΚΩΠΑΪΔΟΣ Αφετηρία Αγροτικής Ανάπτυξης*, έκδοση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1995.
2. Βενετία Κατσιφή – Ζώτα, *Η λίμνη της Κωπαΐδος Προτάσεις και Μελέτες για την Αποξήρανση Οικονομικές και Κοινωνικές Προεκτάσεις*, έκδοση Γ. Καλομοίρης Ι. Αυγέρης, Αθήνα 2005.
3. Ι. Αφεντόπουλος, *Το Κωπαϊδικόν Ζήτημα*, Αθήνα 1930, πηγή Βιβλιοθήκη Αγροτικής Τράπεζας,.
4. Γ. Θ. Μαυρογορδάτος-Χ. Χ. Χατζηιωσήφ, *Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988.
5. Ν. Μέλλιος, *Επενδυτικές και Επιχειρηματικές Στρατηγικές στην Κωπαΐδα 1830-1953*, απόσπασμα από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.
6. Ν. Μέλλιου-Απ. Παπαδόπουλου, *Εκσυγχρονισμός και Κοινωνικές Διενέξεις στην Κωπαΐδα τον Μεσοπόλεμο*, απόσπασμα από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

7..Ν. Μέλλιος-Απ. Κ. Παπαδόπουλος, *Εκσυγχρονισμος και Κοινωνικές Διενέξεις στο Κωπαϊδικό Πεδίο τον Μεσοπόλεμο*, απόσπασμα από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

8. Ν. Μέλλιος, *Η Ιστορία του Οργανισμού Κωπαΐδος 1953 – 1996 Μια Πρώτη Προσέγγιση*, απόσπασμα από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

9. Α. Παπαδόπουλος, *Η κοινωνική διάρθρωση δύο κοινοτήτων στρατηγικές ανάπτυξης και επιβίωσης*, απόσπασμα από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

10. Μαρίνα Καραβασίλη, *το αγροτοβιομηχανικό συγκρότημα Κωπαΐδος ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο*, απόσπασμα από αρχείο Β. Χαλιμούρδα.

ΠΗΓΕΣ

- Βιβλιοθήκη Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών
- Βιβλιοθήκη Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος
- Υπηρεσία Στατιστικής Νομού Βοιωτίας
- Προσωπικό Αρχείο του κου Χαλιμούρδα Βασίλειου
- Προσωπικό Αρχείο κου Καπογιάννη Δημήτριου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ:

- 1) Την Βιβλιοθήκη της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος**
- 2) Την Υπηρεσία Στατιστικής του Νομού Βοιωτίας και το
προσωπικό της**
- 3) Τον εκπαιδευτικό κο Βασίλειο Χαλιμούρδα**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>1.ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....σελ.1</u>	<u>σελ.1</u>
<u>2.ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ.3</u>	<u>σελ.3</u>
<u>3.ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:Κωπαΐδα ένα από τα παλαιότερα υδραυλικά έργα της Ευρώπης.....σελ.10.</u>	<u>σελ.10.</u>
1.1: Προϊστορικοί χρόνοι.....σελ.10	σελ.10
1.2: Αρχαιότητα.....σελ.15	σελ.15
1.3: Ρωμαϊκή εποχή.....σελ.16	σελ.16
1.4: Βυζαντινή & Μεταβυζαντινή εποχή.....σελ.17	σελ.17
1,5: 19 ^{ος} αιώνας η αλλαγή οπτικής.....σελ.18	σελ.18
<u>4.ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:Το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών μετά την σύσταση του Νέου Ελληνικού Κράτους.....σελ.22</u>	<u>σελ.22</u>
2.1: Η αντιμετώπιση του Ζητήματος έως το 1860.....σελ.24	σελ.24
2.2: Η διείσδυση του Γαλλικού κεφαλαίου.....σελ.29	σελ.29
2.3: Η διείσδυση του Αγγλικού κεφαλαίου.....σελ.36	σελ.36
2.4: Το Κωπαϊδικό ως πεδίο ταξικής σύγκρουσης.....σελ.51	σελ.51
<u>5.ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:Η σύνδεση του Κωπαϊδικού με το Αγροτικό Ζήτημα.....σελ.69</u>	<u>σελ.69</u>
3.1: Πρώτες δεκαετίες του 20 ^{ου} αιώνα.....σελ.69	σελ.69
3.2: Ο Βενιζελικός εκσυγχρονισμός & οι προσπάθειες για την διευθέτηση του Ζητήματος.....σελ.77	σελ.77
3.3: Οι νέοι αγώνες των καλλιεργητών.....σελ.81	σελ.81
<u>6.ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:Το αίτημα αναγκαστικής απαλλοτροίωσης.σελ.85</u>	<u>σελ.85</u>
4.1: Το Σύνταγμα του 1952 ανοίγει το δρόμο.....σελ.89	σελ.89
4,2: Η δημιουργία του Οργανισμού Κωπαΐδος.....σελ.99	σελ.99
4.3: Η αποτίμηση της δράσης του Οργανισμού Κωπαΐδος (1953 – 2006).....σελ.105	σελ.105
<u>7.ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5:Οικονομικές & κοινωνικές επιπτώσεις στο Κωπαϊδικό πεδίο.....σελ.113</u>	<u>σελ.113</u>
<u>8.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....σελ.129</u>	<u>σελ.129</u>
<u>9.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.133</u>	<u>σελ.133</u>
<u>10.ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....σελ.136</u>	<u>σελ.136</u>
<u>11.ΠΙΝΑΚΕΣ.....σελ.137</u>	<u>σελ.137</u>

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ ΟΡΙΩΝ ΛΙΜΝΗΣ ΚΩΠΑΪΔΟΣ

1. Καλλιεργίσιμη έκταση κτήματος Κωπαΐδος = 194.000 στρέμματα
 2. Καλλιεργίσιμη έκταση τρίτων = 30.000 στρέμματα
 3. Έκταση όδων - διωρίγων - ζωνών έργων = 17.000 στρέμματα
- Σύνολο = 241.000 στρέμματα**

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

I. ΑΠΟΣΤΡΑΓΓΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

1. Πρωτεύουσες διώρυγες = 125.000 μ.
2. Δευτερεύουσες διώρυγες = 170.000 μ.
3. Τριτεύουσες διώρυγες = 890.000 μ.

Σύνολο = 1.185.000 μ.

II. ΕΠΕΝΔΕΔΥΜΕΝΕΣ ΔΙΩΡΥΓΕΣ

1. Προσαγωγός διώρυγα Υλίκης = 13.000 μ.
2. Ενωτική διώρυγα = 1.800 μ.
3. Δίκτυο Κάστρου (Καναλέττα) = 118.000 μ.

Σύνολο = 132.800 μ.

III. ΟΔΟΠΟΙΑ

1. Ασφαλτόδωτροι οδοί = 100.000 μ.

2. Αμμοχαλικόστρωτοι οδοί = 175.000 μ.

3. Χωμάτινοι οδοί = 425.000 μ.

Σύνολο = 700.000 μ.

ΠΗΓΗ: ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΥ ΒΟΙΩΤΙΑΣ